

—Людзьмі звацца!

Алікс Вуналь

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

29

СТУДЗЕНЯ
1993 г.
№ 5 (3675)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ
3 рублі

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

АД «НАРОДНАГА КАНТРОЛЮ» ДА КАНТРОЛЬНОЙ ПАЛАТЫ?

Гутарка са старшынёй Кантрольнай палаты Рэспублікі Беларусь Васілём САКОВІЧАМ.

СТАРОНКІ 3, 14—15

ДЗВЕ БЯСКОНЦАСЦІ СУЗІРАННЯ

Стах ДЗЕДЗІЧ: «Беларусы будуць існаваць, покуль хаця адзін чалавек будзе адчуваць сябе беларусам. А такія людзі заўжды знойдуцца».

СТАРОНКА 5

НА ПЯТЫМ МЕСЯЦЫ ВАЙНЫ

Першае прачытанне новай апавесці Васіля БЫКАВА «Сцюжа».

СТАРОНКА 7

АД ЛАЦІНСКАГА „SOLLERTUS“

Нататкі Святланы БЕРАСЦЕНЬ пра фестывальны Віцебск.

СТАРОНКІ 10—11

СЛУЧАКІ

Некалькі лёсаў слуцкіх паўстанцаў.

СТАРОНКІ 14—15

ЧАЛАВЕК НАТОЎПУ

Уладзіслаў АХРОМЕНКА: «Натоўпу — баюся і ненавіджу. Асабіста для мяне гэтае слова асацыіруецца з цёмнымі інстынктамі, гвалтам, разбуральніцтвам, карацей — з агрэсіяй».

СТАРОНКА 16



Студзень. Выпаў снег...

Фота Аліксея МАЦЮША.

Кола Дзён

«Уберыце Леніна с денег» — яшчэ гадоў трыццаць назад пачаў Андрэй Валянсенскі. Нарэшце, ігоны заклік быў пачуты. Селега Цэнтральны банк Расіі пачне выпуск мадыфікаванага 100, 200, 500, 1000 і 5000-рублёвага узору 1993 года. Дзейнічаць яны будуць наравне са старымі «ленінскімі» купюрамі ў незалежнай Беларусі, якая мае сваіх «зайчыкаў», моцна было прапанавана над расейскімі грашовымі праблемамі, калі б не прызнае найважнейшым рашэнне кіраўнікоў дзяржаў СНД на сустрэчы ў Мінску аб стварэнні міждзяржаўнага банка і, адпаведна, захаванні рублёвай зоны. Думаецца, паведамленне пра выпуск цалкам расейскай нацыянальнай валюты невяпадкова было аб'яўлена літаральна назаўтра пасля мінскай сустрэчы ў вярхах. Вось ужо хто вядзе незалежную ад СНД палітыку, дык гэта Расія. А Беларусь і іншыя «суверэнныя» дзяржавы па-ранейшаму скачуць пад дуду «старэйшай сястры».

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

Без сенсацыі, па агульным прызнанні, закончылася сустрэча лідэраў дзяржаў СНД у Мінску. Статут СНД падпісалі сем дзяржаў з дзесяці.

НАВІНА ТЫДНЯ

Афіцыйная дэлегацыя Рэспублікі Беларусь на чале са Станіславам Шушкевічам 28 студзеня накіравалася ў Швейцарыю на Сусветны эканамічны форум. Падчас знаходжання ў Швейцарыі запланаваны сустрэчы С. Шушкевіча з кіраўнікамі гэтай нейтральнай, як і Беларусь, дзяржавы.

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

Мажліва, у хуткім часе ў самым цэнтры Мінска з'явіцца вуліца Вацлава Ластоўскага, Адама Станкевіча, князя Глеба Менскага, князя Рагвалода, княгіні Рагнеды... Гэтак прапанавала назваць вуліцы Святлодлава, Берсана, Мяснікова, Валадарскага і Урыцкага Камісія па назвах і перайменаванні вуліц і плошчаў Мінскага гарвыканкама. Кенчатковы лёс назваў вырашыць неўзабаве Мінскі гарвыканкам.

ПРЫЗНАЧЭННІ ТЫДНЯ

Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларусі прыняў указы аб прызначэнні Надзвычайнымі Паўнамоцнымі пасламі Рэспублікі Беларусь у Расію — Віктара Даніленкі, у Францыі — Ніны Мазай, у Швейцарыі — Анатоля Мардовіча.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

«Народная газета» 27 студзеня пад загалоўкам «...Разработать систему общения с В. Быковым» надрукавала вынятак з дакументаў, што прымаўся ў ЦК КПБ у 1987—1991 гадах і паказваюць, якую ролю ў грамадскім жыцці рэспублікі іграла кампартыя. Дакументы з партархіва, якія захоўваліся пад грыфамі «Сакрэтна» і «Зусім сакрэтна», даюцца на мове арыгіналаў і без каментарыяў. Яны, як кажуць, лішнія.

ЧАЛАВЕК ТЫДНЯ

Гімнасту, лепшаму спартсмену Беларусі 1992 года Віталю Шчэрбу, які на Алімпійскіх гульнях у Барселоне заваяваў шэсць залатых медалёў, прысуджаны прэстыжны прыз Джэсі Оузна, як лепшаму спартсмену свету па выніках мінулага года.

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

Тры гады назад, 26 студзеня 1990 года, быў прыняты Закон аб мовах, у якім беларуская мова абвешчана дзяржаўнай мовай нашай рэспублікі. Юбілей прайшоў ціха і непрыкметна.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

Па абвінавачванні ў хабарніцтве і незаконным захоўванні зброі (двух пісталетаў і малакалібернага карабіна) арыштаваны супрацоўнік мінскай абласной пракуратуры, старшы саветнік юстыцыі. Газеты рэспублікі залічылі гэтае паведамленне ў шэраг сенсацыйных. Праўда, без тлумачэнняў, што яны лічаць сенсацыйным: тое, што злачынца — пракурор, ці тое, што ён пракурор, арыштаваны...

КУР'ЭЗ ТЫДНЯ

Усяго некалькі тыдняў праіснавала ў Мінску новая сістэма імяных прадуктовых картак. З лютага ў дадатак да картак мінчанам будуць выдадзены звыклія «прасціны» талонаў. Папярэджвалі ж нас: не рвіце, не выкідайце купоны. Глядзіш, і яны спатрэбяцца. У дадатак да «зайчыкаў».

ЖАРТ ТЫДНЯ

У Рагачове на ўстаноўчай канферэнцыі створана (а можа, адноўлена) раённая арганізацыя Партыі камуністаў Беларусі. Цяпер у Гомельскай вобласці ва ўсіх раёнах дзейнічаюць райкомы партыі, якая лічыць сябе пераемніцай КПБ. Прачытаўшы гэтую інфармацыю, дыктар БТ Валянцін Аксянцюк сказаў: «А зараз сур'эзнае паведамленне»...

НАРЭШЦЕ-ПЕРАЛОМ?

Да мінскай сустрэчы ў вярхах

Я ведаў інваліда, страціўшага ў час Айчыннай вайны нагу, які дзесяцігоддзямі пакутаваў ад страшэннай болі менавіта ў ёй, ампутаванай назе... У медыцыне такая з'ява носіць назву «фантомных боляў».

Сённяшняе наша постсавецкае грамадства адметнае ўсплэскамі вострых такіх, фігуральна кажучы, «фантомных боляў», якія выкліканы стратай былой дзяржаўнай велічы краіны, што «распрасцёрлася ад Брэста да Уладзіўстока і ад Мурманска да Кушкі». Стэрэатып гэты пры ўсёй сваёй зацяганасці, штучнасці сёння набыў для многіх новае настальгічнае гучанне.

Але краіна — гэта не географічная карта, якую можна, папярэдне разрэзаўшы на кавалкі, потым, «адумаўшыся», склеіць, каб было «як раней». У нашым жыцці быць «як раней» ужо не можа, і гэта, мне здаецца, разумеюць і сучасныя неабалышавікі, хоць і выводзяць на плошчы і вуліцы сваіх аднадумцаў пад чырвонымі сцягамі і лозунгамі, якія заклікаюць «неадкладна аднавіць былы СССР».

Але да чаго б яны ні заклікалі, а факт застаецца фактам: сустрэча ў Мінску кіраўнікоў 9 рэспублік — членаў Садружнасці незалежных дзяржаў — засведчыла, што немаўля, народжанае год назад у Віску-

гледжвае больш цесную інтэграцыю рэспублік, і дамоўленасць аб стварэнні міждзяржаўнага банка.

Вядома, не абышлося і без непаразуменняў паміж асобнымі кіраўнікамі дэлегацый, дэманстрацый «асобных» пазіцый, свайго «асобага» бачання праблем і шляхоў па іх пераадоленні.

Але, як сведчаць факты, такіх «накладак» на мінскім саміце было менш, чым калі-небудзь раней. Уздзельнікі сустрэчы прадэманстравалі ў цэлым аднадуша ў імкненні надаць новы імпульс развіццю садружнасці, узаемаразуменню паміж яго членамі.

Небеспадстаўнай мне здаецца думка аб тым, што на мінскую сустрэчу пэўным чынам паўплывала нядаўняя ташкенцкая сустрэча кіраўнікоў сярэднеазіяцкіх рэспублік, дзе рубам было пастаўлена пытанне перад усім СНД: або мы ўсе разам ствараем агульную эканамічную прастору, або ствараем сваю, рэгіянальную, з арыентацыяй на мусульманскія каштоўнасці. Усё гэта з'явілася сур'ёзнай падставай для роздуму аб змяненні самой формы існавання СНД.

Праект статута СНД падпісалі 7 з 9 кіраўнікоў дзяржаў, што ў свой час ратыфікавалі свой удзел у Садружнасці незалежных дзяржаў. Не паставі-

рым апанентам Н. Назарбаевым, але і са Старшынёй Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевічам, які раней нярэдка падтрымліваў Краўчука, а цяпер, маючы на гэта мандат парламента сваёй рэспублікі, падпісаў Статут СНД, праўда, без пазіцый, якія тычацца калектыўнай абароны.

Насуперак прагнозам, вельмі важным аказаўся эканамічны аспект сустрэчы ў Мінску. На ёй была дасягнута згода аб стварэнні міждзяржаўнага банка і прыняты яго статут. Збылася мара прэзідэнта Казахстана Н. Назарбаева — з сённяшняга дня для большасці краін СНД будзе дзейнічаць рублёвая прастора, а разліковай адзінкай будзе расійскі рубель, эмсія якога даручана расійскаму банку. У сваёе міждзяржаўнага банка, які будзе каардынаваць нацыянальныя банкі рэспублік, 50 працэнтаў галасоў належаць расіянам, рэшту падзяляць між сабой — прапарцыянальна доли ва ўзвешаным таваразвароце па стане на 1990 год (дакладныя дадзеныя выведзены толькі за гэты год) — астатнія дзяржавы. Такім чынам, яны могуць аказацца заложнікамі расійскага банка.

Як я разумею, стварэннем міждзяржаўнага банка многія члены СНД пастаўлены перад выбарам — або заставацца ў



лях, вырастае з палёнак і гатова стаць на ногі.

Канешне, кароценькая біяграфія таго дзіцяці досыць драматычная. Былі моманты, калі здавалася, што яно вось-вось сканеа, хоць і склікалі да яго раз-пораз «кансіліумы», удзельнікі якога ставілі суцэсальныя дыягназы, падкрэсліваючы, што паміж імі існуе ў гэтым поўнае ўзаемаразуменне.

Па ацэнках вопытных палітычных назіральнікаў — і з дэлёкага замежка, і эсэндзёўскіх — тэмпература хворага «немаўляці» ўпершыню пачала набліжацца да нармальнай у час апошняга саміта ў Мінску, дзе (не магу пра гэта сказаць без іроніі) да 250 сумесных дакументаў, прынятых краінамі СНД за год паасобнага існавання, прыбавіліся яшчэ 25, самымі важнымі з якіх, па агульным ацэнках, з'яўляюцца праект статута Садружнасці незалежных дзяржаў, які прадуд-

лі пад гэтым дакументам сваіх падпісаў кіраўнікі Украіны і Туркменістана, а таксама Малдова, але апошняга не з'яўляецца членам СНД.

Разам з тым, украінцы і туркмены падпісалі сумесную заяву аб статусе СНД. У заяве адзначаецца, што статут прадугледжвае далучэнне да яго любога члена Садружнасці, які пажадае паставіць пад ім свой подпіс.

Як зазначылі многія назіральнікі, Л. Краўчук, які на мінулых падобных сустрэчах як правіла карыстаўся падтрымкай некалькіх дэлегацый, у Мінску, фактычна, апынуўся ў адзіноце, калі не лічыць яшчэ аднаго «непадпісанта» — кіраўніка дэлегацыі Туркменістана (заўважым, аднак, што прэзідэнт Туркменістана С. Ніязаў не падпісаў статут зусім па іншых, чым Л. Краўчук, прычынах). Вось чаму Л. Краўчуку давялося на сустрэчы палемізаваць не толькі са сваім ста-

рублёвай прасторы, дэлегаваўшы банку Расіі эмсію грошай, або рашыцца на стварэнне ўласнай валюты. Заўважым, што шэраг рэспублік ужо заказваў заходнім фірмам нацыянальныя грашовыя знакі і вельмі сумніцельна, што гэты працэс можна спыніць.

Што тычыць іншых аспектаў сустрэчы ў Мінску, дык там плёну было яшчэ менш. Не ўдалося, напрыклад, дасягнуць дамоўленасці аб лёсе ядзернай зброі былога СССР, размешчанай у Расіі, Казахстане, Украіне і Беларусі. Уздзельнікі не змаглі прысціць да згоды ў пытанні, хто будзе кантраляваць гэтую зброю.

Нявырашаныя праблемы будучы перанесены на разгляд наступнага саміта, які адбудзецца 30 красавіка г. г. Эстафету ў Мінску прыме Ерван.

М. ЗАМСКІ.

Фота В. САСНОУСКАГА, БЕЛІНФАРМ.

ЯШЧЭ АДЗІН ПРЭС-ЦЭНТР

Сёння, бадай, прэс-цэнтрамі нікога не здзівіш. Што ні міністэрства, дык абавязкова хоча, каб пра яго дзейнасць, як і справы ўсёй галіны, паабодзілі ведалі. А ў такім разе нуды лепей, чым на журналістаў спадымаецца, арганізаваць уласную адпаведную структуру. Праўда, Міністэрства адукацыі Рэспуб-

лікі Беларусь доўгі час абыходзілася без гэтага самага цэнтра. І толькі нядаўна тут вырашылі, што не горшыя за іншых. Таму і прынялі адпаведныя захады па арганізацыі адпаведнай інфармацыйнай структуры. Прэс-цэнтр створаны пры Упраўленні аналітычнай работы і перспектывага развіцця. У за-

дачы яго ўваходзіць раз у месяц выпускаецца спецыяльны бюлетэн, ладыць сувязь з рэспубліканскімі выданнямі, радыё і тэлебачаннем. Адным словам, чаканецца самая шырокая і разнастайная інфармацыя пра справы ў галіне нацыянальнай адукацыі. Хацелася б спадзявацца, што на першым плане ўсё ж будучы пытанні беларусізацыі.

«Грамада» ў дарозе

Адбыўся першы — пасля другога з'езда — пленум Цэнтральнай Рады БСДГ. На ім абраны новы выканкам «Грамады» ў складзе 23-х чалавек. Кіраўніком спраў ЦР зноў прызначаны М. Кійка.

Цэнтральная Рада «Грамады» вырашыла ўвайсці ў склад заснавальнікаў Фонду братоў Луцкевічаў — стваральнікаў сацыял-дэмакратычнага руху на Беларусі.

На пленуме былі створаны пастаянныя камісіі ЦР БСДГ, у тым ліку па эканамічным і навукова-тэхнічным развіцці, па

сувязях з прафсаюзаўмі, па міжнародных справах і сувязях з сацыял-дэмакратычным рухам за межамі Беларусі, па вайсковых пытаннях.

ЦР «Грамады» прыняла таксама рашэнне ўвайсці ў арганізацыю па падрыхтоўцы святкавання 75 годкаў абвешчання БНР. На гэтыя мэты было выдаткавана 10 000 рублёў.

У той жа дзень, 23 студзеня, адбыліся абласныя канферэнцыі «Грамады», на якіх абраны Мінская, Віцебская, Гродзенская абласныя рады.

ПАТРЫЯРШЫ, А НЕ ЛАТАРЫНГСКІ

Адкрыты ліст
аўстралійскім суайчыннікам

Шаноўныя спадары!

Не так даўно спачатку ў «Ліме», а потым і ў газеце «Голас Радзімы» быў змешчаны зварот да Рады Міністраў і Вярхоўнага Савета Беларусі за подпісамі прадстаўнікоў розных беларускіх арганізацый, што дзейнічаюць зараз у Аўстраліі. У звароце выказана нягода з тым, што на шчыце (тарчы) дзяржаўнага герба Беларусі змешчана выява «латарынскага» крыжа, замест «Ярылава крыжа», альбо «двукрыжжа» з шасцю роўнымі канцамі.

Пры гэтым сцвярджаецца, што «латарынгскі» крыж ніколі не красавалася на шчытах «Пагоні», ні Вялікага княства Літоўскага, а князь Ягайла не меў ніякага дачынення да геральдычнага фармавання «Пагоні».

Мяне вельмі здзіўляе такая пазіцыя аўтараў звароту і асабліва яго стыль, які нагадвае мне публікацыі зацятага змагаўся з гербам «Пагоня» і бел-чырвона-белым сцягам таварыша Корзуна. Відаць, праўду нажучу людзі, якія адзначаюць, што супрацьлегласці заўжды сыходзяцца ў нейкай кропцы.

Я не ведаю, у войсках якіх дзяржаў служылі і на якіх франтах ваявалі палкоўнік У. Шэнк і інжынер-лейтэнант А. Шэнк, але, відаць, вайсковая кар'ера не дазволіла ім атрымаць належныя веды ў галіне геральдыкі. Тое ж самае можна, відаць, сказаць і пра дасведчанасць у гэтай справе і іншых «падпісантаў» з Аўстраліі.

Таму я вымушаны ў сціслай форме адказаць вам, шаноўныя спадары, па сутнасці ўзнятага вамі пытання.

Сапраўды, калі мы адзіным зямельным даведнікі і слоўнікі, асабліва польскія, то знойдзем там наступныя вызначэнні: латарынгскі крыж, які падобны да крыжа на нашым дзяржаўным гербе, і славітае «двукрыжжа» пад назваў літоўскага альбо ягелонскага крыжа. А вось такога вызначэння, як «крыж Ярылы» вы не знойдзеце на старонках сур'ёзных энцыклапедычных выданняў. І гэта невыпадкова, бо паганскі бог Ярыла ніколі не меў шчыта з хрыстамі і крыжамі. Вось як, напрыклад, апісалі выяву Ярылы этнографы ў сярэдзіне XIX ст.: «Ярыла...ездзіць на белым кані, па ягоных плячах белая мантыя, на галаве ў яго вянок з паллявых веснавых кветак, у левай руцэ ён трымае жытнія каласы».

«Двукрыжжа» на шчыце выява Ярылы атрымала пазней, у канцы XIX і асабліва ў першай палове XX ст. (успомнім, напрыклад, малюнкi Язэпа Драздовіча). І гэта невыпадкова, бо ў 1918 г. герб «Пагоня» абвясцілі дзяржаўным дзве новыя дзяржавы — Літоўская Рэспубліка і БНР. Пасля таго, як БНР была знішчана, «двукрыжжа» стала прапісана ў цэнтральнай частцы герба Літвы (Летувы). Гэтым паспрыла і вызначэнне такога тыпу крыжа, як «літоўскі крыж». У той час літоўскія гісторыкі ўдала скарысталі блытаніцу паміж вызначэннямі «істарычная Літва» і сучасная «Летува» і ўсе тэрміны з прыметнікамі «літоўскі» цалкам прыпісалі да сваёй гісторыі. У верасні 1991 года герб Літвы (Летувы) быў зменены, але «двукрыжжа» ў ірыху змененай форме засталася.

Калі мы параўнаем выявы «класічнага» латарынскага крыжа з крыжам на нашым гербе, то адразу заўважым, што яго канцы маюць пашырэнні напрыканцы ўсіх пераплаўдзін. І гэта невыпадкова, бо ля вытокаў крыжа на шчыце герба «Пагоня» знаходзіцца не латарынгскі, і тым больш не літоўскі, а так званы патрыяршы крыж. Яго выява спачатку мела месца на геральдычных знаках візантыйскіх імператараў, а потым разам з хрысціянствам трапіла на Беларусь. Таму і Еўфрасіня Полацкая, якая мела сваяцкія сувязі з візантыйскім імператарам, заказала Лазару Богшу вырабіць крыж такой формы.

Дарэчы, спачатку ў XIII—XIV стст. на гербе «Пагоня» выява шчыта з крыжам наогул адсутнічае. Хроніка Літоўская і Жамойцкая, Густынскі летапіс таксама нічога не паведамляюць пра тое, што верхнік з мячом на белым кані мае яшчэ і шчыт з крыжам.

Упершыню шчыт з патрыяршым крыжам у дзяржаўны герб увёў менавіта князь Ягайла, які спачатку быў праваслаўным. Самая ранняя выява Ягайлы з адпаведным крыжам на шчыце датуецца 1418 годам і знаходзіцца ў капліцы св. Тройцы ў Любліне. Дарэчы, фрэскавы роспіс люблінскай баніцы зроблены пры удзеле беларускіх мастакоў.

Потым дзяржаўны герб ВКЛ з патрыяршым крыжам мы бачым спачатку на надмагіллі Ягайлы ў Вавельскім кафедральным касцёле, а потым сярод фрэсак у капліцы св. Крыжа пры Вавельскім касцёле, якая была распісана ў 1470 годзе. Дарэчы, менавіта тады гэты крыж атрымаў назву ягелонскага, ягоную выяву можна ўбачыць па саркафагу Казіміра Ягелончыка.

Такім чынам, у аснове сучаснага дзяржаўнага герба Беларусі ляжыць першы гатычны варыянт герба «Пагоня», які быў пашыраны ў XV ст., у той час, калі ВКЛ дасягнула найбольшага росквіту і аб'ядноўвала ўсю этнаграфічную Беларусь. У XVI ст., асабліва пасля Люблінскай уніі, патрыяршы крыж на шчыце «Пагоні» быў заменены на літоўскі. У той час шчыт на гербе атрымаў таксама і сіні колер, што не зусім адпавядала славянскай бел-чырвонай колеравай гаме «Пагоні».

Што да Славакіі, то патрыяршы крыж трапіў на яе герб таксама з Візантыі, праз сваяцкія сувязі венгерскіх каралёў з візантыйскім імператарскім домам.

Напрыканцы хачу дадаць, што больш падрабязныя звесткі па гэтым пытанні шаноўнае спадарства атрымае, калі звернецца да адпаведных публікацый у «Народнай газеце» (ад 6 снежня 1991 г.) і ў «Звяздзе» (ад 19 верасня 1992).

Алег ТРУСАЎ, намеснік старшыні Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, старшыня Камісіі па забеспячэнні адзінай палітыкі выкарыстання дзяржаўных сімвалаў Рэспублікі Беларусь пры Прэзідыуме Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, кандыдат гістарычных навук.

АД «НАРОДНАГА КАНТРОЛЮ» ДА КАНТРОЛЬНАЙ ПАЛАТЫ?

Карэспандэнт «ЛіМа» гутарыць са старшынёй Кантрольнай палаты Рэспублікі Беларусь Васілём САКОВІЧАМ

КАР.: — Прыняцце Вярхоўным Саветам Закона аб Кантрольнай палате Рэспублікі Беларусь з'явілася для многіх рэстаўрыраваць аб імкненні рэстаўрыраваць такое старое дзяржаўнае ўтварэнне, як камітэт народнага кантролю, які няблага ўпісваўся ў намінальна-адміністрацыйную сістэму. Камітэт той меў высокі статус, ва ўсякім разе, паводле афіцыйнай табелі аб рангах, старшыня рэспубліканскага камітэта народнага кантролю звычайна ўваходзіў у склад бюро ЦК КПБ, адпаведна на равным узроўні — у бюро мясцовага партыйнага камітэта. У бытавой свядомасці «народны кантроль» звычайна асацыяваўся з праваахоўнымі органамі. Каму з нас не даводзілася чуць злосныя воклічы з неярплівай чаргі ў магазіне па адрасе прадаўцоў: «Вось зараз патэлефануем у народны кантроль — будзеце ведаць!»...

Мо таму насававанне ў свой час «народнага кантролю» пэўнай часткай грамадства было ўспрынята са шкадаваннем. У наш складаны пераходны час, які характарызуецца, перш-наперш, крайнім заняпадам эканомікі, злоўжываючых уладаў чыноўнікаў стала больш, а знайсці на іх управу — цяжэй.

— «Народны кантроль» — дзецішча таталітарнай сістэмы і заўсёды быў, так бы мовіць, на падохе ў партыйных органаў, якія планавалі і накіроўвалі яго дзейнасць.

Кантрольная палата Рэспублікі Беларусь прыняццова адрозніваецца ад «народнага кантролю» ўжо тым, што падначалена толькі Вярхоўнаму Савету рэспублікі. Дарэчы, гэтая акалічнасць адыграла асноўную ролю пры прыёме нас у Міжнародную арганізацыю кантрольных органаў. У Лімскай дэкларацыі, прынятай IX Кангрэсам гэтай арганізацыі ў 1977 годзе, падкрэслена, што «Вышэйшыя кантрольныя органы могуць выконваць ускладзеныя на іх задачы аб'ектыўна і эфектыўна толькі ў тым выпадку, калі незалежны ад арганізацый, якія яны правяраюць, і абаронены ад пачатковага ўплыву». І яшчэ: «Вышэйшы кантрольны орган павінен мець функцыянальную і арганізацыйную незалежнасць, неабходную для выканання ўскладзеных на яго задач». У Лімскай дэкларацыі прадугледжана і незалежнасць членаў вышэйшага кантрольнага органа, працэдура іх адклікання, якая не павінна наносіць урон іх незалежнасці. У многіх краінах старшыні кантрольных органаў выбіраюцца на тэрмін не менш 15 гадоў.

— Самастойнасць — паняцце, якое заўсёды з цяжкасцю ўспрымалася саўновым мысленнем, ад якога мы пазбаўляемся вельмі марудна...

— Вы маеце рацыю. І сёння, праз дзевяць месяцаў пасля ўтварэння Кантрольнай палаты, у Вярхоўным Саветае чуоцца галасы аб яе перапарадкаванні.

— Менавіта?

— Патрабуюць, каб яна была падначалена не Вярхоўнаму Савету, а яго Прэзідыуму.

— Тут ёсць прынцыповая розніца?

— Так. Прэзідыум Вярхоўнага Савета складаецца ў асноўным са старшынь пастаянных камісій, якія, так сказаць, кудрыюць пэўныя сферы сацыяльна-эканамічнага жыцця рэспублікі — прамысловасць, сельскую гаспадарку, фінансавыя органы і г. д. Ці можа

быць забяспечана незалежнасць Кантрольнай палаты пры такім раскладзе? Ці будзем мы гарантаваны ад таго, што старшыня той ці іншай камісіі не зробіць спробы паўплываць на палату, калі яна захоча пра-кантраляваць дзейнасць яго «епархія»?

— Вам удалася пераканаць народных дэпутатаў у памылковасці такога рашэння?

— Спадзяюся. Ва ўсякім разе, маю пазіцыю ў гэтым пытанні падтрымлівае Старшыня Вярхоўнага Савета Станіслаў Станіслававіч Шушкевіч.

— Добра, пра незалежнасць мы пагаварылі. Чым істотным яшчэ адрозніваецца Кантрольная палата ад народнага кантролю?

— Перш, чым адказаць на гэтае пытанне, я б хацеў унесці ўдакладненне ў адну вельмі распаўсюджаную ў нас памылковую думку, што ў краінах з рыначнай эканоміяй няма ніякіх дзяржаўных кантралюючых органаў, бо, маўляў, рыначная эканомія сама сябе рэгулюе і кантралюе. Апошнім часам мне давялося пабыць у некаторых заходніх краінах, у прыватнасці, у Германіі, дзе мы вывучалі дзейнасць Лічылна палаты, якая ажыццяўляе парламенцкі кантроль за выдаткаваннем дзяржаўных сродкаў.

Аналагічныя ўтварэнні ёсць ва ўсіх краінах з рыначнай эканоміяй. У ЗША — гэта Галоўнае кантрольнае ўпраўленне Кангрэса на чале з Генеральным кантралёрам, у Вялікабрытаніі, — Нацыянальны рэвізійны савет, які ўзначальвае Галоўны рэвізор, у Канадзе — Генеральны кантралёр, у Японіі — Кантрольна-рэвізійнае ўпраўленне, у Францыі — Суд рахункаў (Лічылная палата) і г. д.

— Якая структура нашай Кантрольнай палаты?

— Дзейнасць яе накіроўвае Савет з 5 чалавек. У яго складзе тры народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусь.

— Якія палітычныя сілы яны прадстаўляюць?

— Самыя розныя. Я з самаг пачатку ўзяў курс на супрацоўніцтва і з «левымі», і з «правымі», і з «цэнтрыстамі». Немеснікам у мяне, напрыклад, Даўгалёў — ён з дэмакратычнага крыла Вярхоўнага Савета. Адзін з намеснікаў — Корбут — былы намеснік міністра фінансаў. Па палажэнні старшыня Кантрольнай палаты выбірае Вярхоўны Савет, намеснікаў — яго Прэзідыум, члены Савета палаты зацвярджаюцца па маім прадстаўленні.

— Я ян разумею, для таго, каб правярыць, скажам, тую ж фінансавыя органы, трэба добра ведаць фінансавую справу. Якімі спецыялістамі ўнамплентавана Кантрольная палата?

— Больш за 70 працэнтаў кантралёраў маюць фінансавую эканамічную і юрыдычную.

Цяпер пра тое, чым істотным Кантрольная палата адрозніваецца ад народнага кантролю. У першую чаргу — абсалютна іншым накірункам сваёй дзейнасці. Вы мелі рацыю, заўважыўшы, што ў абыякавай свядомасці народны кантроль асацыяваўся з тым же

АБРСМ, куды можна было назваць ці напісаць скаргу на нядобрасумленнага прадаўца магазіна. Нідзе ў свеце кантрольныя структуры такімі функцыямі не займаюцца. Для гэтага існуюць праваахоўныя органы — тая ж міліцыя, пракуратура і да т. п.

Наша асноўная задача — ажыццяўляць кантроль за расходваннем дзяржаўных сродкаў і выкарыстаннем дзяржаўнай маёмасці. У межах гэтай глабальнай задачы палата кантралюе мэтанакіраванае выкарыстанне бюджэтных сродкаў, прынамсі, расходаванне сродкаў міністэрствамі, ведамствамі і іншымі органамі кіравання, адпущаных на іх утрыманне, на рэалізацыю дзяржаўных праграм, кантралюе выкананне законаў рэспублікі, пастаноў Вярхоўнага Савета і адпаведнасць ім іншых актаў, якія рэгулююць гаспадарчыя, фінансавыя і падаткаабкладальныя органы.

— Сапраўды, неабмежаванае поле дзейнасці. І гэта пры нашым дзікім рынку, стыхійнай прыватнасці... Колькі «бываюць штыкоў» налічваецца ў Кантрольнай палате?

— Сто трыццаць восем чалавек. Для параўнання: у ЗША Кантрольнае ўпраўленне кангрэса налічвае 5100 чалавек, у Германіі Лічылная палата — 3000 кантралёраў.

— Але ж памеры нашых краін непараўнальныя...

— Яно так, ды непарадку ў нас хочаць на вялікую краіну. Вось чаму мы выступілі з прапановай разгледзець на чарговай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі пытанне аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон «Аб Кантрольнай палате Рэспублікі Беларусь». Сутнасць гэтых змяненняў — умацаванне статусу палаты, удасканаленне структуры — мець кантрольныя прадстаўніцтвы на месцах з правам самастойна вырашаць пытанні. І наогул, праваў у Кантрольнай палаты пакуль што мала, куды менш, чым было ў народнага кантролю.

— Народны кантроль, наколькі я ведаю, меў у сваім арсенале не толькі штрафныя санкцыі. Ён мог, фантычна, вызваліць чалавека з пасады, аддаць пад суд і да т. п.

— Мы можам пакараць вінаватага не больш, чым трыма грашовымі акладамі. У папраўцы да закона мы прасілі ўзмацніць штрафныя санкцыі да дзесяці акладаў, і не толькі гэта. У выпадку, калі бюджэтных асінгаванні выкарыстоўваюцца не па прызначэнні, мы прасілі даць нам права вяртаць гэтыя сродкі для вызначанай дзяржаўнай мэты, а да вінаватых у парушэннях прымяняць штрафныя санкцыі на тую ж суму. Спаганяныя ж сродкі інвестыраваць у праграму, выкананне якой было сарвана. У папраўках да закона прадугледжваецца і кантроль палаты за знешнеэканамічнай дзейнасцю рэспублікі.

— Я сачыў за праходжаннем паправак да Закона аб Кантрольнай палате ў Вярхоўным Саветае. Чуў ваш даклад, у якім прыводзіліся шматлікія прыклады таго, якія вялікія страты нясе рэспубліка з-за аслаблена-

(Працяг на стар. 14—15).



Пераказы з Роберта Бёрнса

Чытаю і перачытваю Бёрнса. Гэты шатландскі араты і сейбіт — паэт і прарок на мінулы, цяперашні і наступныя вякі. Як усё ўстойліва і трывала на Зямлі! Калі не верыце, спытайце ў Бёрнса.

Сяргей ГРАХОЎСКИ.

Надпіс на папярковых грашах

Я праклінаў шматок паперы,
Бо ён суровы быў без меры,
Ён разлучыў мяне з каханкай,
З шыном, сябрамі, з грогу шклянкай.
Ты кідаеш сумленны люд
У голад, у жабрацтва, бруд.

Я бачыў, як шчаслівы злодзея
Рабуе бедных пры народзе.
Ён мой спрадзек люты вораг,
Яго я струшчыў бы на порах,
Але яму — ўсе насцеж дзверы,
Бо Урад яму даў шмац паперы.

Каб гэты перажыць падман,
Хоць ты ўцякай за акіяны.

Надпіс на алтары незалежнасці

Хто незалежны, вольны, горды,
Сумленны і рашуча цвёрды,
Каго натхняе барацьба
За волю і за лёс раба.
Хто ставіць ката на калені
Па волі ўласнага сумлення,
А ў сэрцы — неастылы жар,
Таму адкрыюцца вароты у алтар.

Адказ вернападданым

Вы верныя трону, нібыта авечкі,
Балуюце, ставіце іраду свечкі,
Вас хутка нянавіць народ дагоніць,
І хто вас ад кары тады абароніць!

Помнік, пастаўлены Бёрнсам на магіле Роберта Фергюсона

Ні урны няма, ні ўрачыстага слова,
Лісты да магілы засыпалі след,
І толькі нячасны камень суровы
Гаворыць: Шатландыя, тут — твой паэт.

Надпіс на магіле школьнага педанта

«Узяць у пекла, — быў загад, —
Таго, хто так вучыў дзяцей,
І там, бяспрэчна, з чарцяня
Ён навыхоўвае чарцей.»

Джонсану

Дзялкі мацэрае пароды
Клянучь свабоду і да гэтых дзён.
Калі ж стаў геній ворагам свабоды,
Самазабойца ён.

Перакладчыку Марцыяла

О ты, каго паэзія прагнала,
Хто ў нашай прозе двух радкоў
не склаў,

Ты чуюш крык паэта Марцыяла:
«Ратуйце! Гвалт! Мяне ён пераклаў!»

Радкі пра вайну і каханне

Прыкрыты лаўрамі разбой,
З крывёй, з паходнаю трубай
Не варты ані звання.
Я кроў гатоў аздаць сваю,
За жыццятворчасць, што пняю,
І што завуць каханнем.

Я слаўлю мір і моц яго,
І радасць, і дастатак,
Стварыць прыемнай аднаго,
Чымся забіць дзясятка.

Аб кепскіх дарогах

Я ехаў зноў уплаў і ўброд
І ўсё маліўся Богу,

Чаму ж не любіць ваш народ
Рамантаваць дарогу!

Хай з Біблі адзін радок
Запомняць грэшныя народы,
Каб іх гультайскі гарадок
У пекле не гарэў заўсёды.

Да партрэта Роберта Фергюсона, шатландскага паэта

Пракляце тым, што, як звяры і чэрці,
Далі паэту з голаду памерці.
Старэйшы брат мой па служэнню музам,
Ты ледзьве дыхаў пад страшным
грузам.

Я ўспамінаю твой трагічны лёс
І горка плачу, хоць не маю слёз.

Чаму пясняр і ў змроку забыцца
Так адчувае характава жыцця!

Дзяўчыне маленькага росту

Таму і меншы мой алмаз
За слуп гранітны на магіле,
Каб паглядзеўшы, кожны раз
Яго у сто разоў цанілі.

Люстэрка

Ты называў мяне савой,
І думаў сам, што нешта значыў,
Бо у сабе ты вобраз свой,
Як у люстэрку бачыў.

Да партрэта...

Не, вочы у яго не хлусяць
І пазіраюць так як след,
Але яны прызнацца мусяць,
Што гаспадар іх прайдзісвет.

Кніжны чарвяк

Хай кніжны чарвячок — жыхар разное
шафы,
Том з вершамі праточыць навілёт,
Ды пашкадуе густ старога графа
І не псуе яго любімы пераплёт.

ЯКІМ БЫЦЬ ГІМНУ

ПАСТАВІМ КРОПКУ?

Што для сумлення краіны — дэкаўнства, то для сатаніскіх сіл — свята.

Гэтыя словы апошнім часам успамінаюцца ўсё часцей, калі бачыш, што адбываецца на нашай угноенай радыцыйнай ды нитратамі, шчодрэ заімпартаванай усялякімі алкаголямі (быццам сваіх мала), абманкуртаванай зямлі.

Пазбаўленаму еднасці, знясіленаму, несвядомаму народу ўводзіцца ў вушы неабходнасць двухмоўна ды нейкіх «саюзаў», «адзінстваў» і «сабораў». Ствараюцца суполкі, таварыствы, рухі — і ў кожнага свая праграма, маніфест. Колькі думак, меркаванняў і ўсё... пустое, нічэмнае, бо пазбаўлена асноўнага — нацыянальнай бела-

рускай ідэі. А самае цікавае тое, што падкладка ўсяго — барацьба з духоўнасцю.

Асабліва яркая працягваецца гэта ў спрэчках і валтузні вакол будучага гімна. Калі чытаеш у прэсе перыядычна ўзнікаючыя выказванні пад рубрыкай «Якім быць гімну?», то часам хочацца і смяяцца і плакаць. Што толькі не прапануюць! Асабліва шырокую некаторыя рускамоўныя ды свае ўласныя націглісты. Здаецца, ну якая вам розніца? Няма ж у вас ні дома, ні вуліцы, ні дрэва, ні рэчкі сваёй. І не будзе свята сатаніскім сілам, калі прабецца наверх і пацягнецца да сонца сапраўднае, спрадвечнае, жывое. Вось і вытыркнецца то тут, то там якая-небудзь

«галюўка», ды завішыць на ўсю рэспубліку: не хачу такога гімна, хачу нейкага іншага! І слухаем, мазахістскі падтакваем ды ўгаворваем. А ці варты?

Нехта істэрычна патрабуе «не допусціць, чтобы гимн был превращен в молитву», другі сцвараджае, што «не следует торопиться», трэці — што «чем плох старый?» і г. д.

Але і ў гэтым хоры вызначыліся закасянелым дагматызмам выказванні членаў гомельскага клуба «Единство и справедливость». Клуб лічыць, што тэксты варыянтаў гімнаў носяць «церковный характер», а трэба адлюстроўваць «труд, как источник жизни»; што «в гимне неуместны воинственность и боевые кличи», што эмблема «Пагоня» не «вызывает энтузиазма» і г. д.

Асаблівае непрыняцце выклікае ў іх, ды і ў іншых

«Інтернацыяналістаў» першы варыянт — «Магутны Божа». Вядома, духоўнага і баяцка. Усе яны, аказваецца, за стары гімн, ну, няхай сабе і пры «некаторым уточненні».

Давайце, урэшце, пакінем спрэчку. Лепшага варыянта гімна, як «Магутны Божа», нам не знайсці. Гэта сапраўды гімн — велічны, духоўны. Здаецца, сам Бог ахвяруе яго нам. Не адхілім жа гэты дар! Калі ўжо непрыхільнікі духоўнага выявілі самы небяспечны для сябе варыянт — то ён і павінен стаць гімнам рэспублікі. Такая думка многіх беларусаў, з якімі даводзілася размаўляць. Нягледзячы на вялікую павагу да «Пагоні» М. Багдановіча і гімна БНР «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» М. Краўцова.

Пачнём жа мудрыць — толькі насмешым Еўропу. Тым больш, што камусьці

ўпарта хочацца ператварыць усё ў фарс.

Колькасць варыянтаў расце, як і тых, хто патрабуе іх разгляду. Назіраецца пошук нейкай згоды ў выглядзе паланеза Агінскага. Слуў няма добрая, высокая мелодыя, напісаная дваранінам беларускага роду, сынам нашай зямлі. Але баюся, што да мелодыі штучна навіяжуць які «самапальны» тэкст.

На плошчы Незалежнасці нейкі чалавек увапхнуў у руку аркушкі паперы. Я прачытаў: «Гімн Беларусі». Далей вочы выхапілі словы пра «справы вялікія», што «будуць нам асвятляць, нібы сонейка, лёс», і «век змагайся за мір, век жыві і працуй!» і г. д.

Яшчэ адзін нованароджаны? Навошта, людцы? Давайце паставім кропку:

Юры СТАНКЕВІЧ,
літаратар.

КАБ ЗАВЯРШЫЦЬ ТРЫЯДУ...

На восень мінулага года беларусам абяцалі новы Дзяржаўны гімн, які адпавядаў бы новаму статусу рэспублікі. Быў абвешчаны конкурс, і многіх кампазітараў захапіла ідэя «аднойчы праснуцца славуць». Аднак у выніку шырокага, сапраўды грамадскага абмеркавання, «наватворы» былі адхілены і найбольш прымальнымі былі названы гістарычныя гімны — найперш «Магутны Божа», потым «Пагоня» і Дзяржаўны гімн БНР «Мы выйдзем шчыльнымі радамі». Потым да гэтай трыяды далучыўся паланез Агінскага. І не проста далучыўся, а стаў сур'езным канкурэнтам гімну «Магутны Божа». Кампетэнтнай камісія толькі і заставалася, што вызначыць, які з гэтых двух варыянтаў лепшы — паланез альбо «Магутны Божа». У першым выпадку паэтам давалася б парупіцца аб тэкс-

це, у другім — кампазітарам аб адпаведнай аранжыроўцы мелодыі.

Але чамусьці замест гэтага камісія зноў пачала абмяркоўваць усё новае і новае варыянты, зноў звярнулася да твораў адхіленых на папярэдніх турах. У выніку гэтага музычнага «даўгабуду» мільёны грамадзян Беларусі не пачулі гімна сваёй дзяржавы ні ў верасні, ні ў кастрычніку, ні ў лістападзе, ні ў Новы год. Колькі памятаю, пры бальшавіках у першыя хвіліны Новага года на экране тэлевізара з'яўляўся Дзяржаўны сцяг і гучаў Дзяржаўны гімн — гэта было прыгожа і ўрачыста. Чаму ад гэтай традыцыі адмовіліся ў незалежнай Беларусі?

Мабыць, калі пагаварыць з членамі камісіі, якая павінна была вылучыць лепшы варыянт гімна з прапанаваных на

конкурс, дык яны вельмі прафесійна растлумачаць, што гэта справа сур'езная, што трэба ўзважыць усё «за» і «супраць», што нельга спяшацца, і назавуць яшчэ тузін прычын, чаму мы ўсё яшчэ не маем гімна, вартага «Пагоні» і бел-чырвона-белага сцяга.

Але мне здаецца, што прычына тут іншая. У свой час наш «вандэйскі» парламент пасля правалу неабальшавіцкага пучку са страху і разгубленасці абвясціў аб незалежнасці Беларусі і зацвердзіў у якасці дзяржаўных сімвалаў «Пагоню» і бел-чырвона-белы сцяг. Страх і разгубленасць мінула, а герб і сцяг засталіся. Страх і разгубленасць змяніліся злосцю і прырасцю — вось чаму «таварышчы» марачы аб рэфэрэндуме па вяртанні БССР'аўскай сімволікі, а ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета РБ дэпутаты,

не саромеючыся тэлевізійных камер, адкрыта абражаюць Дзяржаўны герб і сцяг Рэспублікі Беларусь. А зараз у іх павінны адняць і любімую песню: «Мы, беларусы, з братамі Руссю... Нас аб'яднала Леніна імя... Горда ж узвіся... сцяг Камунізма...» Зразумела ж, будучы супраціўляцца.

Старшыня Прэзідыума ВС Станіслаў Шушкевіч, пэўна ж, не хоча абстраць сітуацыю. Бо чым, як ні ўступкай нядобразычліўцам беларушчыны, трэба тлумачыць тое, што, выступаючы па тэлебачанні з навагоднімі вінша-

ваннямі, спікер парламента не парупіўся, каб у кадры былі сімвалы беларускай дзяржавы: ні герба на сцяне, ні нават невялікага сцяжка на стале.

Хутчэй за ўсё, гэты склад Вярхоўнага Савета РБ так і пойдзе ў адстаўку пад гукі гімна БССР. Пры гэтай уладзе трыяда сімвалаў дзяржаўнасці (герб — сцяг — гімн) наўрад ці будзе завершана. Каб наша дзяржава хутчэй займела новы гімн, неабходна палітычнае рашэнне праблемы.

П. ВАСІЛЕЎСКИ.

Р. С. Калі гэтыя нататкі былі падрыхтаваны да друку, у рэдакцыю прыйшоў ліст з Міністэрства культуры РБ за подпісам музычнага рэдактара міністэрства Э. Алейнікавай. Змест ліста такі:

Конкурс будзе працягнуты да 1 сакавіка 1993 года, усе жадаючы прыняць удзел у конкурсе хай дасылаюць свае прапановы на адрас Міністэрства культуры [220010, Мінск, вул. Савецкая, 9]. У цэлым журы схіляецца да таго, каб гімнам Рэспублікі Беларусь стала мелодыя канта «Нова радасць стала» [гэта адзін з нумароў «Палацкага шыйтка», да якой паэты павінны напісаць тэкст.

«Даўгабуд» працягваецца.

НАПАЧАТКУ МНЕ ХАЦЕЛАСЯ б вызначыць, што я разумею, калі кажу «нацыяналіст». Нацыяналіст—чалавек, які адчувае сваю прыналежнасць да тае ці іншае нацыі, таго ці іншага народа. Гэта слова, натуральна, зусім не ёсць абраз. Мы зараз не будзем спрачацца, адпавядае ці не нашае вызначэнне патрабаванням, якім мусіць адпавядаць любое вызначэнне: самадастатковасці, лагічнасці, адназначнасці і г. д. Для нас гэтае вызначэнне з'яўляецца падставой для нашых наступных высноў.

Так, нацыяналіст разумее сваю прыналежнасць да аднае нацыі—г.зн. да асобнай групы людзей. Калі сцвярджа-

ўспамінаў—балазе, Максім Багдановіч сведчыць, што гэта рэальна. Натуральна, гэта зусім не значыць, што за выжыванне беларусаў не трэба змагацца, бо ўсе такія нацыя слына ў гісторыі чалавецтва сукупнасцю ўсіх сваіх учынкаў. І чым большая, калі можна так сказаць, «маса» нечый, тым яна вялікшая (крыў Божа, я не адэпт вучэння аб вялікіх і малых нацыях і кажу «вялікая» не ў сэнсе якіх-небудзь пераваг).

Маса нацыі, у прынцыпе, вызначаецца не толькі колькасцю, але і якасцю прадстаўнікоў і чыннікаў. Інакш кажучы, часам адна асоба на шляху гісторыі варта больш, чым безліч ягоных суродзічаў да яго і пасля яго. Гэткім чынам, у вызна-

ся вышэй узроўню «тутэйшых», калі нацыянальнае прыналежнасць не адыгрывае абсалютна ніякай ролі ні ў штодзённым жыцці, ні на псіхалагічным узроўні.

Хацелася б адзначыць адну асаблівасць, якую актыўна прапагандуюць прыхільнікі «рускай абранасці». Нават на ўзроўні «тутэйшых» рускі адчувае сябе рускім, месіяй, чалавекам, які мае сваю звышзадачу, і велізарную ролю ў гэтым адыграла і грае цяпер праваслаў'е. Гэтая асаблівасць звязана з тым, што яно фарміравалася па сутнасці рэлігіяй мананациянальнай, і ўжо таму не можа не прапагандаваць абранасць сваю і народа-носьбіта. Дарэчы, у цяперашні момант даваць ацэнку значэнню рэлігіі

дзя) яшчэ недалёка ад нас, яны амаль нашыя сучаснікі. І таму нам, у адрозненне ад іх, для ўсведамлення сябе беларусамі неабходна засвоіць значна меншы «культурны пласт». Кажучы мовай навукі, прадстаўнічая выбарка па нашай культуры ўключае куды меншую колькасць найменняў. Як ні парадасальна, але ў нечым падобная сітуацыя ў Амерыцы. Толькі там не летаргія, там нараджэнне на новым месцы. Гэтае нараджэнне адбылося на сто год раней, у стомільнай супольнасці, таму і вынікі параўнаць немагчыма. Яшчэ адна паралель. Калі ты толькі ступіў на бераг Амерыкі, ты кітаец, пуэртарыканец... беларус. Але варта табе троху акліматызавацца, прызвычаіцца—і большасць робіцца амерыканцамі. Большасць, за выключэннем прадстаўнікоў сапраўдных нацый, з паглыбленым гістарычным і спадчынным светаадчуваннем—немцаў, французай і г.д. Але ўсе яны разам робяць традыцыю, культуру, воблік сапраўднага амерыканца.

А на Беларусі варта каму-небудзь нейкім чынам атабарыцца на нашай зямлі, як ён лічыць, што мае права мяняць усё наўкола на свой капыл. Гэта тычыцца і вайскоўцаў, і спецыялістаў, і шмат каго іншага. Але ж яны ўвесь час забываюць, што ёсць беларусы. І мы, справдзеныя насельнікі гэтай зямлі, покуль займаем ці не такое самае становішча, як індзейцы ў Амерыцы. Таму ў нас немагчыма роўналеглае існаванне дзвюх культур: культуры спрадвечнага насельніцтва («індзейскай») і культуры «кампалітычнай» (сучаснай-прынесенай-«амерыканскай»).

Меншая прадстаўнічасць выбаркі спрыяе яшчэ адной прыкраві з'яве. Чыста псіхалагічна, калі чалавек бачыць на кніжнай паліцы тысячы фаліантаў у сцяжкіх скураных вокладках альбо на сценах галерэй і музеяў бясконцыя сціжмы партрэтаў продкаў, ён не імкнецца ахапіць усё—бо адчувае немагчымасць гэтага. І чытаць, пагынаць, усведамляць ён будзе, адчуваючы за прачытаным-прагледжаным гіганцкую колькасць не прачытанага і не прагледжанага. Мы ж часам ганарымся, што можам паказаць верш, які запачаткаваў нашае краснае пісьменства, ды ўсё нашае наступнае пісьменства можна змясціць на адной доўгай паліцы.

Гэтаксама ў адзін пакунак можна склаці і іншыя, цяперашнія нашы інтэлектуальныя здабыткі. Гэтая сціпая палічка міжволі спрыяе павярхоўнасці ўспрымання, падмавае ўяўнай лёгкасцю засваення такой невялікай спадчыны. На самай жа справе гэтыя масівы аднолькавыя, як аднолькавыя ў матэматыцы дзве бясконцасці. Зразумець гэта няпроста і менавіта з гэтае ўяўнае нескладанасці апошнім часам з'явілася безліч неафітаў беларушчыны, якія за знешнім энтузіязмам і адданасцю справе адраджэння аб'ектыўна надта падобныя да «тутэйшых». Для іх удасканаленне абмяжоўваецца тузінам падслуханых тэзісаў з гісторыі і культуры, памножане на непазытае пачуццё калектывізму. (Дарэчы, гэтка з'ява тыповая не толькі для беларушчыны, такія самыя неафіты ёсць у славяншчыне, рускасці, рэлігіі, так што эмацыйны дылетантызм, мабыць, ёсць неад'емнай якасцю чалавечай псіхікі).

На першы погляд у гэтых разважаннях ёсць супярэчнасць. Спачатку заклікаюць да самавылучэння і адасаблення на ўзроўні, даступным кожнай канкрэтнай асобе, а потым абвінавачваюць у дылетантызме і невуцтве. Але тут хутчэй не супярэчнасць, але спрэчка. Дылетантызм і невуцтва пачынаюцца там, дзе самавызначэнне вядзе да абсалютызавання самога сабе і сваіх поглядаў. Яскравы прыклад падобных паводзінаў—калішняя гісторыя з непрыняццём на Беларусі і ў Віцебску творчасці Шагала. Падобныя прыклады катэгарычнага процістаўлення можна знайсці і ў літаратуры, і шмат дзе яшчэ.

Для нашай свядомасці, доўгі час гадаванай на прынцыпе статку, ідэя ўласнага шляху можа падацца нерэальнай і спачатку, мабыць, кашчуннай. Выдае, аднак, што толькі яна сапраўды здольна вывесці да чагосяці наперадзе.

«БЕЛАРУСЬ ІДЭАЛЬНАЯ»

Стэх ДЗЕДЗІЧ

ДЗВЕ БЯСКОНЦАСЦІ СУЗІРАННЯ

Зноў аб ролі асобы ў гісторыі

еца прыналежнасць любога аб'екта ці з'явы да тае ці іншае групы, мы павінны вылучаць прадстаўнікі групы з найбольш тыповымі ўласцівасцямі ці прыкметамі і праводзіць параўнанне аб'екта менавіта з гэтымі тыповымі прадстаўніцамі. Таму беларускі, нямецкі, кенійскі нацыяналіст мусіць параўноўваць сябе з тыповым беларусам, немцам, кенійцам. І калі гэтае параўнанне дае станоўчы вынік, мы пачынаем атыасамляць сябе з беларусам, немцам, кенійцам. Натуральна, паколькі немагчыма стварыць абсалютны і ўсеагульна прыняты партрэт тыповага беларуса, дык кожны з нацыяналістаў на свой капыл разумее гэтыя тыповыя рысы і адрозныя якасці. І менавіта таму ўсе цяперашнія «нацыяналісты» на Беларусі атрымліваюцца такія розныя па сваіх адценнях—ад незалежнай да нацыяналі-сацыялістаў.

Мае разважанні тычацца людзей, якія спрабуюць сябе атыасамляць у гэтым свеце, вылучыцца з шэрае масы насельніцтва. Безумоўна, для падобнага атыасамлення патрэбен пэўны ўзровень развіцця асобы. Размова не ідзе аб адукацыі ў чыстым выглядзе—хаця адукацыя, асабліва гуманітарная, спрыяе вызначэнню, але аб пачатках абстрактнага мыслення. Людзей, якія не задумваюцца аб нацыянальнай прыналежнасці, нельга лічыць прадстаўнікамі якойсьці нацыі. Беларусам ці французам не нараджаюцца—імі трэба зрабіцца. І якім чынам—усходнім ці заходнім, альбо нават сваім уласным—ісці да беларускасці—не прынцыпова. Кожны шлях можа весці ў патрэбным напрамку, і дыскусія на старонках «ЛіМ» распачата колісь (у 1991 годзе.—Рэд.) шанюным В. Акудовічам—яскравае сведчанне гэтаму.

Увогуле цікавае пытанне: дзеля чаго ўнікаюць падобныя дыскусіі? Тое, што яе ўдзельнікі застануцца пры сваіх поглядах,—гэта факт неаспрэчны, бо вясці спрэчку ўласціва адмыслююцца з усталяваным светапоглядам, а ён вельмі цяжка выпрацоўваецца і яшчэ цяжэй змяняецца. Трэба адзначыць, што гэтыя сцвярджэнні не тычацца неафітаў і тых, хто выкаравае погляды якой-небудзь знешняй сілы—партыі, урада і г.д. Першых не тычыцца таму, што па сваім псіхалагічным становішчы новаадкрывальніка яны кідаюцца ў любую бойку як маладыя пёўні, а для другіх, наадварот, перамяны ў светапоглядзе характэрны ў адпаведнасці з пануючымі ці выгоднымі ўмовамі. Так што карыснасць дыскусій, падобных да лімаўскай, бачыцца толькі ў адным: магчыма, некага з «безнацыянальнага» натоўпу пераканаюць аргументы таго ці іншага дыскусанта, і ён, гэты «нейкі», урэшце ўздзімецца на ўзровень нацыянальнага ўсведамлення.

Калі пагадзіцца, што нацыянальнасць вызначаецца выключна атыасамленнем канкрэтнага сябе з нейкай абстрактнай ідэальнай групай, тады будучыня бачыцца не такой ужо дрэннай, як яна ёсць у цяперашні момант. Беларусы будучы існаваць, покуль хаця адзін чалавек будзе адчуваць сябе беларусам. А такія людзі заўжды знойдуцца. Беларусам можна зрабіцца нават заочно, з кніг і

чынні масы народа існуе пэўная іерархія каэфіцыентаў уплыву кожнага чалавека. На жаль, найбольшую вагу ў гэтай іерархіі чамусь маюць палкаводцы (напрыклад, калі ўзяць старажытнасць, кожны адразу згадае Аляксандра Македонскага ці Атылу), культурныя дзеячы адсунуты на другі ці трэці план. Не выключана магчымасць, што падобная іерархія ў нашай свядомасці сталася вынікам пачварнай сістэмы вывучэння гісторыі, але падобна, што гэтая сістэма каштоўнасцяў пэўным чынам адбівае агульны менталітэт чалавецтва. (І ад гэтай крыважэрнасці робіцца непамысна).

Класічным прыкладам народа, у якога натоўп грае першую скрипку, пакідаючы ў ценю сваіх асобных прадстаўнікоў, з'яўляецца габрэіства. У гісторыі гэтага народа не было тае падзеі, аб якой можна было б сцвярджаць: «Яна змяніла гісторыю чалавечай супольнасці». У ёй, гісторыі, не было тых тытанічных носьбітаў духу габрэіства, якія прымусілі б увесць свет пачуць іхні голас. Хутчэй наадварот, вялікія прадстаўнікі габрэяў рабіліся вялікімі ПА-ЗА межамі габрэіства. Як, напрыклад, Бенедыкт Спіноза, выгнаны са свайго кагалу, ці Эйнштэйн, чыё габрэіства адбілася хіба што выгнаннем з Нямецчыны. Нават Хрыстос у артадаксальным юдаізме разглядае ўсяго толькі як адзін са шматлікіх адступнікаў... Але адмаўляць уплыў габрэяў на гісторыю немагчыма, і гэты ўплыў ішоў і ідзе праз прысутнасць, разбаўленасць габрэяў сярод іншых народаў.

Для беларусаў, паводле іх тэмпературы і стаўлення да жыцця, народ мог быць выключна маўклівым сведкам тых ці іншых падзей, і вызначальную ролю заўжды гралі асобы. Для сусветнай гісторыі Вітаўт—Скарына—Будны—Сапега вартыя куды больш, чым безліч безыменных беларусаў, што прайшлі побач з імі. З-за такога нашага характару большую ролю для нацыянальнага адраджэння можа граць асоба. У гэтым працэсе ёсць цікавая акалічнасць: у адраджэнскай сітуацыі значэнне асобы ўзрастае шматкроць, адпаведна таму як ўзрастае маса народа, і таму, напрыклад, не выключана магчымасць, што праз пэўны час творчасць Данелайціса будучы вывучаць не толькі ў Летуве, але і ўключаць у сусветныя анталогіі.

З-за значнасці асобы ў стварэнні «масы» беларусаў мы павінны ўсімі магчымымі сродкамі ствараць... гэтую самую асобу.

Аднак вернемся да самаўсведамлення. Толькі пасля асабістага вызначэння ты пачынаеш разумець, як мала значылі для цябе шматлікія лозунгі ды заклікі, лекцыі і кнігі. Вельмі часта апошнім штуршком для вызначэння будзе раптам абуджаная памяць продкаў і зямлі, нешта нематэрыяльнае, нахшталт душы. І ўжо толькі пасля выбару знаходзіцца пераканаўчыя довады для абгрунтавання свае пазіцыі. Канешне, узровень усведамлення ў залежнасці ад здольнасцяў чалавека будзе розны. Большасць—і цяпер, і на працягу гісторыі—не падымала-

гэтаксама цяжка, як і раней, бо калі раней на ёй ляжала пячатка забароны, дык зараз яскравы адбітак моднасці. Гэтая моднасць прываблівае вялізную колькасць неафітаў, у палыманай адданасці няздольных да аб'ектыўнага аналізу. Гэтая самая моднасць і ўяўнае адчуванне сваёй асабістай значнасці спрыяюць таму, што руская царква ўсё болей ідзе ад духоўнасці да мірскага жыцця. Але праправы рускасці і выключнасці сустракаюцца не толькі ў неафітаў. Нават у Ігара Шафарэвіча ў кнізе «Есть ли будущее у России?» суседнічаюць выбітнае даследаванне «Социализм как явление мировой истории» і словы: «Всё человечество зашло сейчас в тупик, стало очевидным, что цивилизация, основанная на идеологии «прогресса», приводит к противоречиям, которые эта цивилизация не может разрешить. И кажется, что путь воскресения России тот же, на котором человечество может найти выход из тупика... Мы первыми пришли к точке, откуда видна единственность этого пути, от нас зависит вступить на него и показать его другим».

Паглядаючы на суседзяў і зважаючы на ролю нацыянальнай царквы ў фарміраванні нацыі, можна толькі пашкадаваць, што пытанне стварэння нацыянальнай рэлігіі беларусаў можна разглядаць толькі ў plusquamperfect, і шукаць якія іншыя шляхі да адраджэння...

Да катэгорыі «тутэйшых» адносіцца таксама большая частка тэхнічнай інтэлігенцыі. Гэта выклікана зусім не разумовым узроўнем, але тым, што нацыянальнае вызначэнне, як правіла, не патрэбна для карпарацыйнага прызнання.

Другі ўзровень усведамлення—людзі, якія чотка вызначылі сваю нацыянальную прыналежнасць. Яны правіла, гэтае вызначэнне грунтуецца на больш ці менш распрацаванай сістэме аргументаў, пачынаючы ад прастай канстатацыі: «На гэтай зямлі жылі мае бацькі», і канчаючы складанымі філасофскімі канцэпцыямі.

Калі гаворка ішла пра стварэнне асобы, галоўным шляхам у гэтым бачылася самаўдасканаленне. Разуменне, што Беларусі патрэбны геніі, напэўна, не народзіць іх—гэта справа імавернасная, але паспрыяе развіццю талентаў, чыё выхаванне справа больш рэальная. Для такога развіцця мы маем добрую глебу: мы адначасна нацыя і маладая і старая. Мы развіццё пачалі разам з іншымі еўрапейскімі народамі, неўзабаве выраслі ў вялікую нацыю і потым нібыта спыніліся, замерлі на паўдарозе. Гэтая летаргія доўжылася, мусіць, тры стагоддзі. Натуральна, што цяпер колішнія нашыя заслугі, не падмацаваныя наступнымі дасягненнямі, выглядаюць архаічнымі і адсталымі, а нашыя вялікія поетаці для нас выступаюць выключна ў якасці фону, поруч з вялікімі прадстаўнікамі іншых народаў.

Новыя носьбіты беларушчыны (увесць адраджэнскі рух пачатку нашага стагод-



Працягваем друкаваць адказы на анкету, прысвечаную 100-годдзю з дня нараджэння **Максіма Гарэцкага**.

1. Калі і пры якіх абставінах адбылося ваша знаёмства з прозай Гарэцкага!
2. Што ў яго асобе і творчасці падаецца вам вызначальным, сугучным сённяшняму дню, бліжэй вам асабіста!

«УМАЎЛЯЮ НЕ ЗАБІВАЦЬ МЯНЕ...»

1. Двухтомнік **Максіма Гарэцкага** патрапіў мне ў рукі ўлетку 1985 года, калі я яшчэ ў сне не сніў, што сам некалі буду нейкім чынам звязаны з літаратураю. Пасля войска тры месяцы дазвалялася не працаваць, што я й рабіў, і толькі чытаў у тое лета запоямі — проста цудоўная, багатая бібліятэка была ў недалёкай суседняй вёсцы. У кнігах я шукаў адказу толькі на адно пытанне: як мне, вясковому маладому чалавеку, жыць, каб не прапасці, як і чым жылі іншыя маладыя людзі ў іншыя часы; мне трэба было, як казаў герой таго ж **Гарэцкага**, «вызначыцца». І тут пачало адбывацца (для мяне на той момант) нешта нечаканае: кнігі, у якіх я спадзяваўся знайсці адказ, якія я яшчэ са

школы так любіў, разам з героямі якіх некалі смяўся і плакаў, не пайшлі мне далей першае старонкі альбо нават першага сказа. І наадварот: класіка—і расейская, і любая, — якой я ў школе цярпець не мог («*Образ дуба в романе «Война и мир»*»), расчыніла раптам перада мною дзверы ў зусім новы свет, пра існаванне якога я раней толькі здагадваўся.

Да прозы **М. Гарэцкага** я падступіў без усялякіх скідак, ужо ўзброены чэхавскім. Ужо з першага ж апавядання «*У лазні*» стала ясна, што гэты новы для мяне пісьменнік — не абы-які, што ён сапраўды некуды ідзе і кліча за сабою. Але куды? У яго творах не было скуранных камісараў на

тачанках, не было калгасаў, брыгадзіраў, старшынь, рабфакаў, хадакоў у **Леніна**, кулакоў з абрэзамі, сельгораў... словам, не было таго, без чаго тады проза беларуская не магла існаваць! Быў малады чалавек, які чытаў **Якуба Коласа**, хакаў дзяўчыну і разбіраўся ў «няшчаснай сваёй беларушчыне» («*Меланхолія*»); быў настаўнік, які здэкаваўся з дзяцей за «цеканне» і «дзеканне», а тыя крычалі яму замест «до свиданья» — «да світанья!», «да снядэння!» («*Бірка*»); быў звар'яцелы салдат, які ўсё паўтараў: «*Рускі я! Рускі!*» («*Рускі*»)... Гэты пісьменнік з зайздросным пастаянствам — дзе адкрыта, дзе па-за тэкстам — вёў лінію самабытнасці, непладобнасці сваёй нацыі да каго б

там ні было. Можна ўявіць, як мне чыталася такое — пасля войска, дзе ўсё жыццё зводзіцца да выясненняў «хто ты такі ёсць?». Да ўсяго, у **Гарэцкага** былі не голыя няўключныя сентэнцыі, а мастацкія вобразы, правільна пабудаваныя, «класічныя» сказы, проста, без лірыка — бураленна-сімавалічнага прымітыўнага мова.

Бянтэжыла толькі, чаму раней я нічога нават не чуў пра гэтага чалавека, чаму мы яго не праходзілі ў школе, чаму настаўнік нічога не казаў пра яго — тым больш, што кнігі **Гарэцкага** ў той час ужо выходзілі, былі ў бібліятэках... Пасля падумаў: а мо гэта і лепш? У школе яго так «патлумачылі» б, што адбілі б ахвоту на ўсё жыццё.

Успамінаецца таксама, як пазней, ужо ў **Мінску**, у закрытым фондзе бібліятэкі **Акадэміі** навуц аспірант **А. Бяляцкі**, чамусьці ўвесь час азіраючыся і гаворачы шэптам, падсоўваў мне зацёртую шэранькую кніжачку «*Дзве душы*».

2. **Феномен Гарэцкага**, яго адрозненне ад іншых беларускіх пісьменнікаў **савецкага** перыяду бачыцца мне ў тым, што **Гарэцкі**, жыўчы ў асабліва бураленныя і круталомныя часы, умудрыўся пісаць не па прынцыпе сацыялістычнага рэалізму. Аднаму з нямногіх у беларускай літаратуры, яму ўдалося абганцаць свой час. Ён пісаў з пазіцыі пісьменніка-грамадзяніна незалежнай дзяржавы, — пісаў, выдатна разумеючы, верачы, што і рэвалюцыі, і саветызацыі, і акупацыі ў гістарычным часе — проста непаразуменні, якія ранапозна схлынуць, як іх і не было, і пра якія, магчыма, нават не ўспомняць. Пагэтану, думаю, **небеларусу**, як і школьнаму **савецкаму** **беларусу**, разумець

і ўспрымаць прозу **Гарэцкага** будзе надзвычай цяжка, нават пры цудоўных перакладах на расейскую мову.

«...Даганяе мяне гэты здаравенны, у чырвоных штанах, і на галаве ў яго — вялікая, медзяная, але гладкая карона з крыжыкам, і ў руках стрэльба, і дзірачка рулі глядзіць мне проста ў грудзі... Я хачу прасіць, умаўляць не забіваць мяне, хоць і няма амаль надзеі на ратунак: гэтыя людзі жорсткія і разумна-бязлітасныя» («*Чалавек у кароне*»).

Матка пра сына: «*Большавік жа ён у мяне, ай, большавік!*» («*Дзве душы*»).

Сын-салдат вяртаецца з войска і знорок мінае сваю хату, а калі матка гучае, вяртаецца: «*А чорт вас знае, ігдзе вы тут жывіце!*» («*Камароўская хроніка*»).

І вось на чалавека, якому за адныя гэтыя маленькія шэдэўры варты былі ставіць пры жыцці помнік, выпісваюцца паперы наступнага зместу: «*Слушалі... постановілі: Горэцкага* **Максіма Іванавіча** — расстреляць».

Пасля напісання аповесці «*Дзве душы*», дзе да драбніцаў раскрыта ўся механіка «чразвычайнага», **М. Гарэцкі** раптам (у 1923 г.) перабіраецца з **Вільні** ў **савецкі Менск**. Я лічу, што гэтае вяртанне было яго найвялікшай, трагічнай памылкаю — як у творчым, так і ў жыццёвым плане. Перажыўшы горшае ў сваіх творах, пісьменнік верыў, што ў жыцці будзе лепш, верыў, што можа і «абысціся»... Як і мы ўсе верым.

Вось гэта і блізкае мне асабіста ў **М. Гарэцкага** на сённяшні дзень: няведанне, адчуванне зыбкасці ўсяго — і надзея на лепшае.

Андрэй ФЕДАРЭНКА.

М. ГАРЭЦКІ—І НАШ ТЭАТР

З творчасцю **Максіма Гарэцкага** я пазнаёмілася даволі позна. У праграме **Баранавіцкай** рускамоўнай сярэдняй школы, якую я скончыла і дзе беларуская мова выкладалася як прадмет, апалянаму пісьменніку, вядома ж, месца не знайшлося. Падчас вучобы ў аспірантуры даводзілася гартаць старыя выданні, на старонках якіх раз-пораз сустракаліся і творы **М. Гарэцкага** — мастацкая проза і публіцыстыка. І хоць тэма маёй працы непасрэдна яго творчасці не тычылася, матэрыялы пажоўклых ад часу газет і часопісаў літаральна захаплялі, прымушалі чытаць нумары, як кажуць, ад вокладкі да вокладкі. Мяне ў асноўным цікавіла ўсё, што адносілася да беларускага тэатра, таму і ў **М. Гарэцкага** перш за ўсё вабіла яго тэатральная публіцыстыка. Ён шмат пісаў пра творчасць **В. Дуніна-Марцінкевіча**, **У. Галубка**, **Я. Купалы**, **Ф. Аляхновіча**, рэцэнзаваў спектаклі, рабіў аналіз дзейнасці маладых беларускіх драматургаў.

Колькі адкрыццяў для сябе я рабіла амаль штодня! Адным з іх стаў артыкул **М. Гарэцкага** «*Наш тэатр*», які ў 1916 годзе быў перадрукаваны з «*Каляднай пісанкі*» газеты «*Гоман*». Нават, калі я больш блізка пазнаёмілася з крытычнымі нататкамі **У. Сыракомлі**, **Я. Купалы**, **Я. Коласа**, **З. Бядулі**, **А. Бабарэкі** і інш., «*Наш тэатр*» **М. Гарэцкага** застаўся для мяне найвышэйшым узорам тэатральнай публіцыстыкі. Напісаны вельмі жывой, выразнай мовай, артыкул уражае не толькі прафесійным разуменнем задач, што стаялі перад нацыянальным тэатрам, але і вялікай гордасцю за бацькаўшчыну, за беларускі народ, яго гісторыю і культуру: «*Патрэбна паказаць з беларускай сцэны другім народам зямным, што за народ такі ёсць беларусы, што маюць яны... нешта гэтае, перад чым прыёмна адчыніцца агульналюдская скарбніца векавечных здабыткаў культуры і цывілізацыі...*».

Вызначаючы асаблівасці беларускага нацыянальнага характару, **М. Гарэцкі** вельмі тонка, далікатна раскрывае схільнасць беларуса да творчасці, яго прыроджаны талент, унутраную патрэбу ў мастацтве. У вельмі яркай, даходлівай, эмацыянальнай форме ён гаворыць аб адраджэнскай місіі беларускага тэатра, аб яго выключнай ролі ў фарміраванні народнай самасвядомасці. Па сутнасці артыкул «*Наш тэатр*» і на сённяшні дзень можа быць праграмным для беларускага сцэнічнага мастацтва. Менавіта таму я ўключыла яго тэкст у праграму для студэнтаў-тэатразнаўцаў **Беларускай акадэміі**

мастацтваў. Прыхільнасць **М. Гарэцкага** да тэатра выявілася і ў тым, што ён пісаў п'есы («*Жартаўлівы Пісарэвіч*»), драматычныя абразкі («*Чырвоныя ружы*»), драматызаваныя аповесці («*Антон*»). Агульнавядома, што аснову асноў рэпертуару нацыянальнага тэатра павінна складаць нацыянальная драматургія. Аб гэтым, дарэчы, неаднаразова пісаў і **М. Гарэцкі**. Мяне заўсёды здзіўляла нецікаўнасць, а то і аб'якаваць нашых рэжысёраў да беларускай літаратурнай спадчыны. Звычайна ў тэатрах даводзіцца чуць: «*Усё лепшае, напісанае беларускімі драматургамі, на сцэне пастаўлена*». Быццам бы яно і так. У сапраўднасць ж праўда тут аднабаковая, бо пастаўлена толькі тое, што ляжыць на паверхні. Між тым, пры больш удумлівым, творчым стаўленні да нацыянальнай

спадчыны — як да драматургіі, так і да мастацкай прозы — тут можна адкрыць шмат нечаканага.

Вось толькі два прыклады: цікавае, вельмі сучаснае працытанне хрэстаматыйна вядомай драмы «*Раскіданае гняздо*» **Я. Купалы** ў **Тэатры-студыі «Абзац»**, і адкрыццё для сучаснага глядача амаль забытай камедыі «*Залёты*» **В. Дуніна-Марцінкевіча** на сцэне тэатра імя **Я. Коласа**. Характэрна, што паставілі абодва спектаклі маладыя рэжысёры **А. Савіцкі** і **Ю. Лізянэвіч**. Не можа не радаваць і тое, што рэжысёр **Маладзёжнага тэатра Беларусі В. Катавіцкі** працуе над глыбока філасофскай драматызаванай аповесцю **М. Гарэцкага** «*Антон*».

Думаецца, што і сёння вельмі надзённа, актуальна, сугучна часу гучаць словы **Максіма Гарэцкага**: «*Тэатр наш павінен стаць Храмам Нашага Адраджэння*».

Тамара ГАРОБЧАНКА, тэатразнаўца.

ФРАЗАЙ ЯГО НЕ АХОПІШ

1. Так ужо здаралася, што па-сапраўднаму значэнне і непаўторнасць нашых найбуйнейшых пісьменнікаў я адкрываў для сябе не на лекцыях ва ўніверсітэце, а самастойна. Янка **Купала** ва ўсёй сваёй абаяльнасці і сіле прыйшоў да мяне толькі пасля таго, як мне выпадкова ўдалося купіць зборнік «*Шляхам жыцця*». А пра **Максіма Гарэцкага** ў 40-я гады я, вядома, не ведаў нічога.

Упершыню я даведаўся пра яго ў пачатку 50-х гадоў у аспірантуры. Адразу ж адчуў нешта незвычайнае, але не паспеў разабрацца — добрае ўсё ў яго ці выпадковае, надуманае. З-за паўсядзённых турбот і дэфіцыту часу бліжэйшае знаёмства адкладваў на больш позні тэрмін. Наступіў ён, аднак, не хутка — толькі ў 60-я гады, калі я працаваў у Інстытуце літаратуры **Акадэміі** навуц.

Максім Гарэцкі ўражаваў мяне самабытнай манерай пісьма,

раскаванасцю думкі, якая не хацела падладжвацца пад патрабаванні сацыялістычнага рэалізму. Калі мне ў другой палавіне 70-х гадоў трапіў у рукі **раман аднаго італьянскага пісьменніка «Красавец свяцённік»**, то я адчуў, што «*Віленскія камунары*», створаныя значна раней, але ў нечым бліжэй па стылі, былі для мяне непараўнальна больш дасканалымі. Здаецца, дэталі. Але гэта дазволіла мне ўзяць **Максіма Гарэцкага** на сур'ёзны ўзровень еўрапейскай мастацкай прозы.

2. **Максім Гарэцкі** — занадта самабытны і рознабаковы пісьменнік, каб можна было адважыцца нейкай адной фразай ахапіць яго непаўторнасць, спасцігнуць сутнасць. На кожным гістарычным этапе ён становіўся ўсё больш нечаканым, глыбокім і шматгранным.

ду зямлі, уласнага куточка, заглябляецца ў спрадвечныя загадкі і філасофію быцця. Без такога загляблення немагчымы быў бы ніякі прагрэс.

Тыя разважанні першапачаткова маглі набываць нейкі агульнафіласофскі сэнс. Але калі настала пара катаклізмаў сусветнай і грамадзянскай войнаў — ідэйныя пошукі накіроўваюцца на вырашэнне ўжо не абстрактных праблем! Іх месца пачынаюць займаць праблемы нацыянальнага быцця і лёсу. Падставу для такіх назіранняў і вывадаў даюць апавяданні перыяду грамадзянскай войнаў і аповесць «*Дзве душы*».

У сувязі з гаворкай пра гэтыя творы хацелася б звярнуць увагу на адну асаблівасць, якая, можа, не адразу кідаецца ў вочы пры знаёмстве з імі. Яна не самая галоўная, не вызначальная, але значнальная. Пісьменнік у працэсе мастацкага асэнсавання нацыянальнай ідэі пазбягае спрощаных, адна-

значных, прымітыўна-прамалінейных, але пазбаўленых трывалай глебы вывадаў.

Ні сам аўтар, ні тыя героі, да якіх па волі пісьменніка мы адносімся з сімпатыяй, не лічаць, што яны знаюць усе рэцэпты для выратавання калі не чалавечтва (выратавальнікамі яго аб'явічалі сябе **большавікі**), то свайго народу. Але самае каштоўнае тое, што яны ніколі не пойдучы проці свайго сумлення, не прымуць фальшу ў жыцці, поглядах, паводзінах.

Усёй душою адданы нацыянальнай справе, **Максім Гарэцкі** тым не менш не прымае неўраўнаважаных паводзін **Сухавыя** (апавесць «*Дзве душы*»), які ў кожным недастаткова ўсвядомлены **беларусе** можа бачыць рэнэгата і здрадніка. Сам пісьменнік з выразнай дыстанцыяй адносіцца да такіх змагароў за беларушчыну.

Асабліва ўражае мастацкае выкрыццё нікчэмнай сутнасці **большавіцкіх** дзеячаў мясцовага маштабу і нізавых звенняў. Вобраз **колішняга** **манаха Гаршчкі**, п'яніцы і лайдака, перарастае ў **небывалай сілы** мастац-

кае абагульненне. «*Кто был ничем, тот станет всем*». Уся бяда ў тым, што **Гаршчок** быў «нічым» не толькі ў сацыяльным плане, але і ў маральным.

Пазіраючы на яго, прапаршчык **Абдзіраловіч** пакутуе ад панання: «*Тэорыя* інтэрнацыяналіна вінавата ў тым, што **беларускім** народам кіруюць цяпер **большавіцкія** камісары ўсіх нацый, апрача **беларускай**! Ці яна вінавата, што ў нашым **знамянітым Обліском**запе ёсць армяне, латышы, жыды, палкі, маскоўцы, але няма нас, **беларусаў**? Што правініцы маець толькі такіх кулгавых **беларусаў**, як гэты **Гаршчок**?»

Творы **Максіма Гарэцкага** памагаюць нам лепш за найгрантоўнейшыя навуковыя трактаты зразумець сутнасць палітычных і сацыяльных катаклізмаў той пары. Бо ёсць яшчэ і сёння людзі з высокімі вучонымі ступенямі і званнямі, што ў **Кастрычніцкай рэвалюцыі** бачаць пачатак найсвяцейшай зры ў лёсе **Беларусі**.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

НА ПЯТЫМ МЕСЯЦЫ ВАЙНЫ

Аповесць Васіля БЫКАВА «Сцюжа»

«Гарадзілаў памёр на світанні — ціха, неўпрыкмет сканаў у сцюдзёным, прадзьмутым ветрам буданчыку. Азевіч, які сам задрамаў на сконе ночы, нават не заўважыў таго, хоць і адчуваў звечара, што пракурору ўжо не падняцца. Тры апошнія дні той не ўставаў на ногі, паляў у гарацы, сіпата, дробненька дыхаў і — што асабліва ўразіла Азевіча — перастаў пазнаваць яго. Гэтую ноч звечара незразумела, дзікавата трызніў, вёрз немаведама што пра нейкага (ці нейкую) Кузю, тузаўся, скрыгатаў зубамі, увесь час сцягаючы з сябе шыналак, якім яны накрываліся разам. Азевіч стаміўся за ноч рупіцца каля хворага, бясконца атуляць адзежнай яго гарачае цела»...

Так пачынаецца новая аповесць Васіля Быкава «Сцюжа», змешчаная ў першым нумары часопіса «Полымя» за сёлетні год. Пачынаецца, як ці не ўсе яго творы, спакваля, нетаропка, з прадчуваннем таго, што самае галоўнае будзе яшчэ наперадзе. Як і на самой вайне, калі часовы зацішак неабавязкова абцяў у далейшым заспаенне, а выпадак, здавалася б, звыклы, для той жа вайны будзённы, цягнуў за сабой шэраг наступных, і падобных на яго і непадобных, бо хто можа сказаць у час ліхалецця, што прынясе з сабой не тое што чарговы дзень, а і гадзіна, мінуць.

Праўда, «новая аповесць» у дачыненні да «Сцюжы» можна сказаць з агаворкай. Новая ў тым сэнсе, што твор гэты раней не друкаваўся, чытачу не вядомы. На самай жа справе задума ўзнікла даўно, прынамсі, аповесць пісалася ўжо ў 1969 годзе, а завяршалася ўсім нядаўна, у 1991-ым, пра што сведчаць і гэтыя дзве даты, што стаяць у канцы: «1969, 1991 гг.». Прычыны сёння вядомыя. У «Сцюжы», хоць асноўнае дзеянне адбываецца ў час Вялікай Айчыннай вайны, паказаны і іншыя падзеі — трыццаціх гадоў, калі набіраў абароты махавік сталінскага беззаконня, калі дзякуючы намаганням энкэвэдзістаў на Беларусі з'явіліся нацдэмы, тысячы людзей зніклі бясследна. Гэта ў 1969 годзе адлюстравачу ў мастацкім творы было немагчыма: сама разгортвалася дзейнасць вернага леныца Брэжнева, ад хрушчоваўскай адлігі не засталася і следу.

У трыццатыя і вяртаецца даваенны сакратар райкома партыі, а перад гэтым інструктар райкома камсамола, а яшчэ раней — звычайны ездавы ў райвыканком Ягор Азевіч. Копліны пракурор раёна, камісар групы, пакінутай райкомом партыі на акупіраванай тэрыторыі, Гарадзілаў «ціха, неўпрыкмет сканаў у сцюдзёным, прадзьмутым ветрам буданчыку», а Азевіч вымушаны пакутліва разбірацца ў сабе сённяшнім і ўчарашнім, каб зразумець, хто ён на гэтай зямлі і дзеля чаго жыве.

Гэтая няпэўнасць узмацняецца яшчэ і ад усведомлення, што з усёй групы ў дваццаць два чалавекі ён застаўся на сутнасці адзін: «Як збіралі групы, тады ўсе здаваліся такія

патрыёты, бальшавікі, свае, знаёмыя, без аніякіх сумненняў гатовыя на ўсё — на жыццё і на смерць дзеля перамогі. Але во як прыперла бяда ля Макрынскага балота, калі іх акружылі нямецкія жандары і яны нейкім чудам усё ж праваліся — братаў Фесякоў не засталася і следу». Браты хоць проста вырашылі перакачаць ліхалецце ў зацішшы, як кажучы, не служыць ні вашым, ні нашым. Аднак жа знайшліся і тыя, хто здрадзіў. Некаторыя загінулі ў першых жа баях.

Васіль Быкаў, паказваючы Азевіча ў гэты момант адзіноцтва і няпэўнасці, як мага пільней прыгледзецца да яго душэўнага стану. Скупа, без эмоцый разбіраецца, чым жыве чалавек. Ды якія яшчэ могуць быць эмоцыі, калі Азевіч — як нацяты нерва. Ранейшая, хоць зыбкая, упэўненасць канчаткова знікла. Складанасць становішча, аднак, не толькі ў тым, што герой твора аддадзены па сутнасці на волю абставін. Бяда і ў іншым. Азевіч, якога і не назавеш палехліўцам, развучыўся дзейнічаць самастойна, яму абавязкова неабходна нейкая падказка і ўказка: «Але, мабыць, ужо не вайсковец і не партызан нават — здаецца, пакуль што з партызанкай не выйшла нічога. Мабыць, трэба дзесь пераседзецца, перахавацца, звязацца з вышэйшым кіраўніцтвам, далажыць, як і што адбылося ў іх з такім драматычным зыходам. І хто вінаваты?»

Звязацца з кіраўніцтвам — гэта, канечне, з той самай, даваеннай партыйнай школы. Азевіч, дзе кожны, якое б службавое становішча ні займаў, заўсёды памятаў — абавязкова знойдзецца начальнік, які стаіць вышэй за цябе, і ён куды лепей ведае, як і што рабіць. Ты — выканаўца, як выканаўцы і твае падначаленыя. І ў гэтым ланцугу ніколі не рваліся звяны, інакш бы адбылося б нешта неверагоднае, што выходзіла б «за правільны». Цяпер гэта і надарылася. «...куды ён кіруе? І куды кіраваць наогул!» — гэтыя і падобныя ім пытанні, што раз-пораз узнікаюць у героя і вынікаюць з той самай парушанасці звыклага для яго.

Азевіч — на раздарожжы. Аднак не на гэтым: ваяваць ці не ваяваць. «Пераседзецца, перахавацца» — гэта на нейкі момант. Раздарожжа іншае: «Цяпер ён ужо баяўся паселішчаў і людзей, ведаў: ад іх трэба быць далей. Але і як быць без людзей?»

У Азевіча, значыцца, былі ўсе падставы «баяцца селішчаў і людзей». І не таму, што халала ў наваколлі здраіцаў, гатовых данесці немцам. З-за лішняй доверлівасці асобных таварышч з яго групы якраз і загінулі. Ды і сам Азевіч перад гэтым чудам уратаваўся ад немінучай смерці. Гаспадар, у якога ён, пахаваўшы Гарадзілава, папрасіўся пераначаваць, ноччу паспяшаўся да немцаў. І ўсё ж не ў здрадніках справа. Вельмі ж ужо Азевіч і іншыя, што цвёрда праводзілі лінію партыі, несалілі людзям, найперш у гады калектывізацыі. Помсты найперш і баіцца, прытым не без падстаў, Азевіч.

Гэтая праблема ў нашай літаратуры дагэтуль, здаецца, не закраналася. Папярэднікі В. Быкава ў творах аб мінулай вайне размяжоўвалі людзей, як правіла, на два лагеры: чыстыя, сумленныя і — здрадні-

кі, прыстасаванцы. Як жа ў такім разе быць з Вайцяшонкам, з якім да вайны Азевіч разам працаваў і да якога цяпер кіруецца, шукаючы хоць нейкага, няхай і часовага прыстанішча? Ён колішняга сябра сустракае калі не з радасцю, дык па-чалавечы. І выпіць-закусіць дае, і паспяваецца дазваляе.

Больш таго, і сам шчыры, нават болей, чым Азевіч. Калі прыгадалі Вайцяшонкава знаходжанне ў сталінскім лагеры, як з-за пляча разануў: «Выпусцілі? А як выпусцілі? Спаскудзіўшы цела і душу, выпусцілі. Яны ж мяне ў сексоты падпісалі».

Тым не менш, Вайцяшонка не пайшоў насустрач Азевічу. «—Перахавацца? — перапытаў Яўген і ўслухаўся. У пакоі тупалі крокі, гэта часам хадзіў туды-сюды бацька. А ўвогуле скрозь было ціха.—Не, не магу. Даруй, але не магу». Пасля дадаў: «Хлеба, ну там харчой— гэта калі ласка. Гэта цяпер у нас ёсць. Еш і з сабой дам. А перахаваць — прабач». На развітанне з вуснаў Вайцяшонка прагучала яшчэ, праўда, як бы апраўданне падобных паводзін: «Абы галаву зберагчы!»

Але не ў гэтым жаданні ацалець — адзіная прычына асяржонасці Яўгена. В. Быкаў не спяшаецца даваць хуткі і нейкі пэўны адказ. Адказам на яго можа быць жыццё самога Азевіча — і даваеннае, і цяперашняе. А калі ні аднаго яго, дык тых, з кім хаўрусавалі і з кім дзейнічаў. Такую ўжо ношу ўзяў на свае плечы — жывы, значыцца, і за сябе і за іншых адказваў.

Адказваць жа трэба за многае. Не ў ізаляваным жа свеце дзейнічала іхняя падпольная група. Што ні рабілі, а водгалас далёка разносіўся. Каб жа пра баявыя справы, а то і пра непатрэбную падазронасць. Не маглі не ведаць у наваколлі і пра забойства старога: «Дзядзька быў з не дужа блізкае вёскі (блізка вёсак там не было наогул), адышоўся з дому, можа, кіламетраў з пяць, тое выклікала падазрэнне — ці не шукае ён іх заместа кабылы? Няпроста было зразумець, як яно было папраўдзе, але дзядзька набрыў на іхню стаянку, бачыў іх буданы і нават пазнаў некаторых з іхніх людзей, — як было адпушчаць такога?»

Не адпусцілі, а потым і... расстралялі. Не сказаць, каб пасля гэтага самасуду лёгка дыхалася, «штосьці сталася, абляглося на душу, хоць кожны і стараўся прыдушыць тое пацучцё, не даць яму дужа разрасціся».

Не-не ды і кідае позірк Азевіч назад, у гады свайго юнацтва, камсамольства. Хто ведае, як бы склаўся ягоны лёс. Працаваў бы, магчыма, на зямлі, пабраўся б з любай дзяўчынай. А так падвёз начальства і — пайшло-паехала: «Для Ягора Азевіча пачалася новае, спярша ажно страхавітае жыццё ў раёне. Пакуль што яно абмежавалася клопам пра Белалобіка (каня. — А. М.), ні пра што іншае ён і не думаў».

Яшчэ больш круты паварот адбыўся, калі зблізіўся з акты-

вісткай Палінай Пташкінай. Тая, хоць і маладая, аказалася жорсткай ва ўсім, што тычылася пытанняў класовай барацьбы. Гэта пад яе ўплывам Азевіч напісаў данос на свайго непасрэднага начальніка Зарубу. Быў заўважаны, паехаў на вучобу ў Мінск, каб стаць сакратарам камсамольскай ячэйкі на лесалініі. Сістэма лёгка брала ў сябе Ягора — жыццёва нявостынага, але, як і большасць тагачасных юнакоў і дзяўчат, апантанага рэвалюцыйнай ідэяй. Не сказаць, каб ён не супраціўляўся, але супраць беззаконня, насілля нічога зрабіць не мог. І, прынацца, не заўсёды мог адрозніць, дзе праўда, а дзе дэмагогія.

Уражваюць старонкі, дзе расказваецца, як Азевіч, тымчасовы сакратар камсамольскай ячэйкі, сутыкнуўся на лесалініі з «нацдэмам» Дарошкам, якога накіравалі туды на перавыхаванне. Менавіта Дарошка ў многім прымусіў яго па-новаму глянуць на свет і людзей, а часам і пазаўляцца рэвалюцыйнага максімізму. То былі ўрокі, якіх Азевічу так не хапала. Дарошка не баячыся рэзаў праўду-матку ў вочы. Калі Ягор загаварыў «пра складанасці класовай барацьбы, у якой, вядома ж, не мінуць ахвяр», Дарошка адказаў проста: «Ат, якая там барацьба! Проста дурнота наступае».

Той жа Дарошка па-свойму паставіўся і да вучобы Азевіча ў Мінску: «Чым такая навука, лепш абсалютнае невуцтва. У цёмных людзей адсутнасць ведаў замяняецца здаровым сэнсам». І растлумачыў, чым патрыёт ад нацыяналіста адрозніваецца: «А тым, што патрыёт любіць сваё, а нацыяналіст болей ненавідзіць чужое». Нарэшце, Дарошка пазнаёміў Ягора з пазмай «Новая зямля» Якуба Коласа.

Можа, уратаваў Азевіч пасля гэтага Дарошку? Хацеў было папярэдзіць, што над ім нависла новая небяспека, калі галоўны энкэвэдзіст раёна Мілаван запатрабаваў пра ўсё напісаць. Хацеў ды не асмеліўся: «Чужая воля правіла свой д'ябальскі баль на людскіх касцях, і што на тым балі залелала асабіста ад Ягора Азевіча? Дужа мала, калі не сказаць нічога. Ён жыў па чужым сумленні, па чужых звычаях, чужых законах. Жыццё і людзі распараджаліся ім, як хацелі. І як было ў тых умовах зрабіць што іншае? Або зусім не зрабіць нічога?.. Яго б за некалькі дзён сцерлі на паракню».

Страшнае, аднак, не толькі ў гэтым. Куды жудасней, што і сам Азевіч наступова звыкся з падобным існаваннем. Больш за тое, «быў дужа незадаволены сабой, асабліва як стаў партыйцам, бо не выпрацаваў ён у характары бальшавіцкай цвёрдасці, патрэбнай бязлітаснасці да тых, хто замінаў, не хацеў рабіць, як загадалі». Сістэма фарміравала Азевіча, рабіла з іх маўклівых выканаўцаў. Аднак Азевіч зрэдкасу праціўляўся яе насіллю, іншыя і на тое не асмелваліся.

Прасвятленне настала, але — позна! Тыя колькі дзён, калі

ён адзін блукаў ад вёскі да вёскі, шукаючы хоць якога часовага прыстанішча, калі трызніў, падабраны чулай вясковай жанчынай, сталі перацэнкай яго мінулага. Азевіч выслабляўся з путаў пакорлівасці. Азевіч нарэшце стаў самастойна думаць.

Нялёгка гэты далаваўся: але і не думаць ужо не мог. Не меў на тое права, бо ведаў; з усіх гэтых варункаў мусіць выйсці іншым чалавекам. Каб глядзець людзям у вочы. Тым самым людзям, якіх перад вайной крўдзіў. Няхай і не наўмысна, а толькі выконваючы ўказанні, дырэктывы, тэзісы... І чым болей шукаў адказу на пытанні, што сыпаліся лавінай, тым цяжэй і самотней было на душы: «Дужа апрыклым было яму тое перабіранне жыцця, ягоныя пра жыццё думкі, радасці з якіх было так мала. Адны расчараванні і боль. А цяпер дык яшчэ і новы вялікі боль — вайна».

А далей — болей: «Што трэба змагацца з захопнікамі — у тым ён не адчуваў сумлеву. Калі яны захопцаў, панішчаць, разануць на крыжы народ — не будзе нічога. Ні мінулага, ні сучаснага, ні будучыні. Бо яны — звяры. Значыць, змагацца за будучыню. Але ж, мусіць, і за мінулае!... Ці не прыродзе тое агіднае мінулае і ў будучыню таксама? Мабыць, прыродзе... Тое самае, што перажыта з такім болем і вялікаю крўдай. Але ж гэта жахліва? Во становішча, каб яно згарэла. І выбару ніякага».

Жыццёвае кола Ягора Азевіча то прыцішвае свой бег, то прыспешвае яго, але яму не выбавіцца з прывычных абаротаў. Якім ён быў, такім і застаецца. Але ж, не забудзем, што ён быў яшчэ і сынам свайго народа, грамадзянінам свайго краіны: «Першы заход няўдалы, трэба пачынаць другі. Бо такі, відаць, яго лёс. Ягоны лёс. Ды і народны таксама. Што ж яшчэ застаецца? Да скону біцца за сваю ўладу. Іншая жа няма».

Радзіму не выбіраюць, яе прымаюць такой, якой яна ёсць. Прынамсі, людзі, падобныя Ягору Азевічу. Асабістае адступае перад болем агульным, перад абавязкамі. У Азевіча — свая праўда, свая яна і ў Вайцяшонка. Іншая справа, што пра гэтую, другую праўду яшчэ раней літаратура не мела права гаварыць, а калі і гаварыла, дык мімаходзь, з аглядаю, у адмоўным плане. Хаця — не ўсе яе творцы. В. Быкаў — пісаў. А што напісанае знаходзілася ў запасніках, не яго віна.

Як быццам усе кропкі ў аповесці расстаўлены. Сама час і развітанне з галоўным героем: «З наганам напалатовае ён памалу патупаў да ўзлесся, штораз азіраючыся. Здаду за ім, не падбягаючы блізка, то бег, то прыпыняўся Ваўкалака. Чагосьці чакаў ад чалавека...»

Чаму ж, у такім разе, гэта развітанне для мяне, чытача, доўжыцца і доўжыцца, чаму позірк запыняецца на апошнім сказе ў творы: «Чагосьці чакаў ад чалавека...» Бо — ішоў пяты месяц вайны. Усяго толькі пяты месяц. Колькі яшчэ выправаванняў чакала наперадзе Ягора Азевіча, увесь наш народ.

Ішоў пяты месяц вайны. Пра яго і пра тое, што папярэднічала гэтаму, — новая аповесць В. Быкава. Як заўсёды, нечаканая, неперадказальная, таленавітая.

Алесь ШАРЦІНОВІЧ.

Што ты бачыш, скажы, за дажджлівай
смугою!
Ты гаворыш: шкада мне пчалу залатую.
Што украдзена з рукы вадой
дажджавою...

Яшчэ будуць высокія цёплыя травы,
Яшчэ будзе пчала па-над кветкамі віцца.
І пайду я па горадзе ў пошуках стравы,
Ты ў царкву — за здароўе дачушкі
маліцца.

...Гэта зноў ляціць самота да мяне
Жоўтым матылём над жоўтаю травой.
Як матыль — агонь, яна не абміне
Мой няўтульны, мой пракурны пакой.

Як праз неба, я гляджу праз шыбу
ў свет,
Дзе рукой махнулі на мяне даўно.
Праўда, часам чую: «Тут жыве паэт...
У яго былі мы і пілі віно...»

А матыль ляціць — мой госць і вораг
мой.
Не прагнаць яго і не забіць нічым.
І смяецца страшна Нехта за сцяной,
І жыццё такое, як над свечкай дым.

Зноў на вуліцах ціха і сумна,
Нам абрыдла змагацца, шумець.

Зноў у барах насмечана, тлумна
І душа зноў жадае ляцець
У нязведаны свет, пад аблокі.
Ёй зноў хочацца цішы, святла.
Ды ўсё добрае вельмі далёка...
Як далёка ты, воля, была!
Ці сапраўдная ты! Невядома...
Няўжо воля у барах жыве!
І не хочацца верыць нікому,
Як і сонцу, што ў небе плыве,
Бо навокал так змрочна, бы ў склепе...
На Айчыну праз пляшкі глядзім
І гаворым аб солі і хлебе
І плывём над Айчынай, як дым.
А на вуліцах ціха і сумна.
Толькі ў барах гуляюць, шумяць.
І так многа у барах разумных,
Што няма каго к чорту паслаць.

Сярод вялікіх, чорных валуноў
Шарэе мокры попел ад кастроў.
Сядзіць, як пан, груган на валуне,
Глядзіць варожа, чорны, на мяне.
І мне яго павек не зразумець.
Мне па зямлі ісці, яму ляцець,
І мне ля гэтых чорных валуноў
Ніколі не сустрэць былых сяброў,
Што адляцелі ў невядомы свет,
Як горкі дым, што слаўся па траве...
Мне болей не раскласці тут касцёр,
Я ўжо не той. Я той — даўно памёр.



Фота А. МАЦЮША.

ным. І сапраўды, навошта? Што там, хоць
на фанерцы, хоць на пяціметровай пра-
сціне можа быць такое напісана, каб
прачытаў — здзівіўся?.. Во пасмяяцца,
калі ўсе смяюцца, — з прыемнасцю.
Рогат панаваў на плошчы.

Дахаты Трэзаў вярнуўся прыціхлы і
азадачаны: рыхтаваўся ён ніяк не да ро-
гату, а да чагосьці сур'ёзнага. Ну, не тое,
каб сухароў нсушыў, але ж добра пас-
недаў перад выхадам і пераапрунуўся ў
чыстае. Хату зачыніў на два замкі, кату
ежы пакінуў. Не намнога, а на пятнац-
цаць сутак цвёрда разлічваў.

Аціх.
Аднак на майскія святы вырашыў яшчэ
раз паспрабаваць. Паднавіў тэкст: паста-
віў у канцы клічкі.

Нешта нязвычайнае падалося яму ў ка-
лонах працоўных. Трыбуна, сцягі, гума-
выя паветраныя шарыкі — усё як мае
быць, але ж чагосьці не хапала. Чаго?.. І
зразумеў: калі тым разам працоўныя
неслі партрэты Гарбачова з Рыжковым, а
школа глуханямых і гарадское ВТВ так-
сама і членаў палітбюро, то цяпер нікога
не неслі.

І зноў засмяяліся людзі, калі пайшоў
Трэзаў уперадзе ўсіх калон. З'ехаў дзед
з панталыку, вырашылі, так і будзе пер-
шым, пакуль не памрэ.

Ён нават паварочваў сваю фанерку—
адзін раз да ўлады, другі — да людзей.
Ізноў галасіў: «Хто жыруе...» — аднак
рогат панаваў такі, што ніхто яго не па-
чуў. А хто пачуў — не зразумеў. А хто
зразумеў... Што зробіш? Так і ёсць. Бы-
ло і будзе.

Пасля дэманстрацыі Трэзаў закінуў фа-
нерку ў хлэй. Там яна і пакрываецца пы-
лам каторы год.

У Маскву болей не ездзіць, ні на якія
мітынгі не з'явае.

Цяпер ён любіць успомніць мінулае,
рэспавядаць жадаючым, як стаяў ля
Крамля, як міліцыя набыла для яго звар-
отны білет.

Вось і ўся гісторыя.

Ага, ледзь не забыў! Калі набліжаліся
выбары ў Вярхоўны Савет, Трэзаў вельмі
ўважліва вывучаў праграмы абодвух
кандыдатаў ад іх раёна. Адзін кандыдат
быў вялікі начальнік, другі — таксама не
малы. Адна праграма яму ўпадалася,
другая — не. Ужо за тыдзень да выба-
раў ведаў, за каго належыць галасаваць.
А зайшоў у кабінку і пачаў сумнявацца.
Праўда, нядоўга. Выраслі аднаго, па-
чухаў патыліцу і — другога. І адразу
адчуў, што правільна выканаў свой гра-
мадзянскі абавязак.

І яшчэ. Трэзаў не рыбак, аднак боты
сабе рыбацкія набыў. Аніякае разводдзе
цяпер не палохае яго. Старой няма, а
кот можа і на даху пасядзець тыдзень-
другі.

Пастка

На пятым годзе перабудовы ў горадзе,
як ніколі раней, разваліліся пацукі. Ня-
спешна перабягалі па вуліцах з хлява ў
хлэй, са скляпка ў скляпок, варушыліся
на звалках, у зімовыя маразы цэлымі вы-
вадкамі ўсаджаліся на свіней грэцца і
не спяшаліся ў цёмныя куткі, нават калі
з'яўлялася гаспадыня.

Тады і ўспомніў Сцяпан Пахомчык пра
ржэвую даваенную пастку, якую закінуў
некалі на гару хаты. Адшукаў, адмыў

газай, змазаў салідолам. Пастка — ваў-
чыная, напалам разносіла пацуюку, за
тыдзень пазбавіўся нечысці. Апусціў яе
у скляпок — у ім таксама шамацеў вы-
вадак, злосна паглядзеўшы са сцен, па-
ліц, калі Пахомчык адчыняў дзверы.

Аднак гаворка не пра пацуюкавае на-
шэсце, а пра эпідэмію крадзяжу. А су-
вязь пакуль толькі такая, што злодзеяў
на пятым годзе таксама развалілася, як па-
цуюку, і гэтак жа бессаромна нахабнічалі
ў горадзе. Нават удзень нельга было па-
кінуць без прыгляду на сваім двары ні
вілы, ні граблі, а ўжо з вечара да рані-
цы пацукі ў чалавечым абліччы шчырава-
лі як ім хацелася і на гарышчах, і па
скляпках. Пайшла чутка, што ў горадзе
дзеінічае банда, і людзі спадзяваліся —
вось-вось пападзецца. Але калі яны
абрабавалі скляпок начальніка міліцыі,
усе зразумелі — канец свету, спадзя-
вацца можна толькі на сябе. Тыя старыя,
якія жылі без маладых, панеслі са скляп-
каў і кладовак у хаты найдаражэйшае:
варэнне, прыгатаванае для ўнукаў, кам-
поты, баначкі згущанага малака... Хавалі
пад ложка, аднак усё роўна прыслухоўва-
ліся, выглядалі ў вокны і амаль што не
спалі па начах. Таксама і Пахомчык на-
пыхаў пад ложка салёных гуркоў — адзі-
нае, што назапашваў сабе на зіму пасля
смерці старой, і цяпер ляжаў, пасмей-
ваючыся, уяўляючы, які хрэн з маслам
яны знойдуць, калі забяруцца да яго.

У той дзень, калі апусціў пастку ў
скляпок, падалося яму, што нехта мяк-
ка прайшоў міма вакна сярод ночы. Не
хацелася падымцацца, аправацца, але ж
— трэба праверыць. Час і пастку агле-
дзець — разарве вывадак таго, каторы
папаўся, пачуўшы кроў, разнясе па кут-
ках.

Накінуў на плечы кажухок, узяў сяке-
ру, прыгатаваную загадзя, пакрочыў у
поцемкі. І толькі было прыгатавацца па-
мачыцца на волі, як у скляпку пачуўся
ўдар і стогн. Дзверы скляпка былі адчы-
нены. Уключыў ліхтарык, што ўвосень
яшчэ падарыў унук, кінуўся з сякераю
ўніз.

Усё, што хочаш, мог спадзявацца ўба-
чыць Сцяпан, аднак не тое, што ўбачыў
— злодзеем быў сусед, Міхась Чалы.
Чалавек, з якім трыццаць гадоў жыў по-
бач, па суботах з каторым хадзіў у лаз-
ню, а затым часна дзяліў чацвярцінку.

Тлумачыў сваё з'яўленне ў чужым
скляпку Міхась Чалы доўга. Прычына ні-
быта была ў тым, што ўкралі ў яго бут-
ло на трыццаць літраў, у якой ён што-
год ціснуў яблычнае віно. І ён, Чалы, за-
падозрыў у злачынстве Сцяпана: хто
яшчэ мог ведаць, дзе захоўваецца і з
чым? А запозорыўшы, вырашыў праве-
рыць самастойна. Не заяўляць жа ў мі-
ліцыю? Гэта можна і чалавека знясла-
віць, і самому зняславіцца. Ломам вы-
цягнуў прабоў...

Што было рабіць Сцяпану пасля такой
споведзі? Здаць у міліцыю з пасткаю
на назе? Аднак крадзяжу ў горадзе
многа — усё павесяць на Чалага, упакуць
на старасці гадкоў на пяць. Як потым су-
стракацца з ягонаю жонкаю, дзецьмі,
унукамі?

Вырашыў дараваць, адпусціць.

Падазрэнне, аднак, захавалася. Справа
ў тым, што летася у яго знеслі са двара
касу «сямёрку», дзедоў яшчэ — лёгень-

кую, спружністую, лязо, як агонь. Над-
та шкадаваў і перажываў страту. А тут
успомніў, як аднойчы бег Чалы, убачыў-
шы яго, з агарода ў прыбіральню з ка-
сой у руцэ і сядзеў там, пакуль Сцяпану
не надакучыла чакань. І чым болей ду-
маў пра гэта, тым больш пераконваўся
— ён.

Распаліўшы сябе ўспамінамі, Сцяпан
вырашыў — трэба праверыць. Але ж —
як? А гэтаксама, як правяраў Чалы, ноч-
чу. Маральнае права на вобыск адчуваў.
Чужога не збіраўся браць.

Аднак дзе Чалы мог хаваць чужую ка-
су? Ужо ж ясна, не на вачах, не ў кла-
доўцы і не ў хляве, а як-небудзь хітрэй.
Ці не на гарышчы хаты? Чаму, калі за-
пытання, дзверцы на гарышча трымае
пад замком? Што ўжо там гэткае каш-
тоўнае?

Мярэотнае падазрэнне не давала спа-
кою, і праз месяц пасля таго, як зваў
Чалага ў скляпку, Сцяпан рызыкнуў.

Усё спачатку атрымлівалася добра. Па-
першае, снегу яшчэ не было, па-другое,
падмарозіла — не застанецца слядоў.
Прынамсі, сляды не надта турбавалі. Ка-
лі знойдзе касу, скажа ў твар: «Злодзей
ты, Міхаська», — а калі не знойдзе: «Да-
руй, сумленны ты чалавек». Прыгатаваў
лесвіцу, ліхтарык, лёгенькі ломік. Дача-
каўся трэцяй гадзіны ночы, калі Чалы
мусіць дрыхнуць, як стары шашок, і,
моцна хвалючыся, прыткнуў лесвіцу да
сцяны. Прабой вылез з асады, як з мас-
ла...

Чаго толькі ні было на гарышчы ў Ча-
лага! Стары хамут, хаця апошні ягоны
конь здох год трыццаць таму, дзіцячая
каляска без двух колаў, недаробленая
аконная рама, старадаўняе мяккае крэ-
сла з аголенымі спружынамі, груваккі
куфар, кола ад калоўрота, вязанкі бяро-
завых венікаў, сядзенне ад матацыкла і
пыл, пыл... А калі ўбачыў старую лапа-
ту і вілы без навільніка, адчуў, што зарез
знойдзе і сваю касу. Зразумела, Чалы
мог памяняць і касцёр, і кліны, і «баньку»,
але ж лязо не зменіш і яго, са шчарбін-
каю, пазнае ён з першага погляду.

Пачаў даследаванне з таго кута, дзе
ўзвышаліся ржавыя вёдры і ляжалі па-
рожня бутэлькі. Галоўнае — не бразга-
нуць, не паваліцца ў поцемках, не ўда-
рыцца галавой у крокву, не...

Цяжка сказаць, колькі часу правёў
Сцяпан на гары, аднак ужо добра заміг-
цела, калі дапоўз да груваккі куфра
— апошняга прытулку падазрэння і мес-
ца надзеі. Падняў вачка — убачыў дзі-
цячыя цацкі і з палёгкаю апусціў яго.
Адчуў, што стаміўся, бы дровы вазіў, а
яшчэ адчуў радасць, што сусед — сум-
ленны чалавек.

Калі вылез на лесвіцу, падалося, што
нехта стаіць унізе. Прыглядзеўся — так
і ёсць.

Міхаська чакаў яго з сякераю ў руцэ.

Трэба заўважыць, што Міхась, калі
сядзелі за сталом, часна дзелячы бутэль-
ку «Агдама», паверыў яму хутчэй, чым
ён. Сцяпан нават пазайздросціў яго дэ-
верліваці: харошы чалавек заўжды
дасць веры лягчэй, чым дрэнны. Аднак,
чаго імчаўся з касою ў прыбіральню?
Цікава было б паглядзець пад ложка...

Сядзелі і гаварылі доўга. Было што
абмеркаваць: у тую ноч яны абчысцілі
яшчэ два скляпкі — раённага пракурора
і судзі.

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Ксенія КАРНЕЙЧЫК

МАЯ ВОСЕНЬ

Адгаманіла ручайком маленства,
І маладосць півоняй адцвіла.
І старасць ужо чэпіцца ў суседства,
Як быццам памарудзіць не магла.

Вясенні спеў салоўкі не кранае —
Хвалюе больш зязюльчына «ку-ку».
Яна то адпачне, а то лятае,
Адлічвае мне рэшту на ваку.

Становіцца на сэрцы так трывожна,
Калі пачую жальбу птушкі-кани.
Жыццё па кропельцы смакую,
асцярожна,
Як каня — срэбныя расінкі ўранні.

Калі ж я на зялёным дрэве ўлетку
Найпершы жоўты ліст пабачу —
Сарву яго няспешна неўзаветку,
Як волас свой сівы, ды ўпотайкі
заплачу.

Лагойскі р-н.

Віктар ТРУСЕВІЧ

Не можа мой народ
Аднойчы ў Лету кануць.
Павінен аб сабе
І ён пакінуць памяць.

Патрэбна шанаваць
Сваё заўсёды слова.
Датуль жыве народ
Пакуль існуе мова.

Никто не даст нам избавленья:
ни бог, ни царь, и не герой...

З песні «Інтэрнацыянал»

Пад заклікі на паперы,
Пад ліхі камандны крык
Ішлі наперад і наперад
І прыйшлі... ў глухі тупік.

Хто ж цяпер залечыць раны!..
Ні герой, ні цар, ні Бог.
Бо касцямі шлях уславы
Нашых «слаўных перамог».

Нясвіжскі раён,
вёска Затур'я.

Парад планет

Не шукайце аўтарскіх звыш-сімплічных у тым, што імя горада, калісь параўналага з Парыжам, не сыходзіць з нашых старонак. Фестывалі, якімі славіцца сёння Віцебск, па сваёй духоўнай паўнаце, прадстаўнічасці часцяком сягаюць за межы «маленькіх сямейных радасцей». Вось і IV Міжнародны музычны, імя І. Сялярцінскага, набыў высокае інтэрнацыянальнае гучанне (а пры не такой сціплай рэкламе мог мець і шырэйшы розгалас).

Дырэктар фестывалю, старшыня абласнога Музычнага таварыства У. Правілаў, мабілізаваў усе свае арганізатарскія здольнасці, каб у няпэўных фінансавых ды сацыяльных умовах захаваць добры мастацкі ўзровень канцэртных праграм, сабраць адметныя асабы для ўдзелу ў навуковых чытаннях, а накладка, ад якіх незастрахаваны ніхто, звесці да мінімуму.

Дзе музыка — там ярчэюць пачуцці. Робіцца запамінальным амаль кожны крок па Віцебску, феномен якога пераплаўляе саромна-прыкрыя банальнасці, аднолькавыя для ўсіх «савецкіх» гарадоў, ды неразгаданасць свайго, непайторнага варыянту жыцця. (Во дзіва: ці не нашчадкі таго малаліснага мястэчкавага крамары, чый дом з каларытнай шыльдаю «Лафка» ўмалываў вядомы мастак без малаго век таму, — ці не яны аздобілі сёння фасад падноўленай камяніцы гордым словам «Коммерческий», самі таго не ведаючы, сэканомішы цэлую літару!).

Віцебскі феномен — колькі пра тое ні кажу, тэма невычэрпная, — так або іначай персаніфікаваўся ў выбітных постаці: М. Бахцін, М. Дабужынскі, В. Ермалаева, М. Малько, Л. Пумпянік, Ю. Пэн, І. Сялярцінскі, М. Шагал (і яшчэ, яшчэ... Асоба І. Сялярцінскага, натуральна, была дамінантай фестывальных дзён: віцебскае музычнае свята звязана з ягоным імем традыцыйна, а тут яшчэ, якраз 3 снежня, адзначалася 90-годдзе з дня яго нараджэння.

Думкі бездапаможна разбіваюцца аб маналіт неспазнанай прыроды генія, пасланнага на зямлю ў той час, калі правадзіры грамадства ўкаранялі казарменную дысцыпліну ў мысленні, пачуццях, памкненнях. Геній нарадзіўся ў Віцебску...

Нейкі час І. Сялярцінскі гадаваўся ў Піцеры, а 16-гадовым юнаком, ратуючыся ад расійскай галечы, прытуліўся ў матчынай віцебскай радні. Ненадоўга, але дастаткова, каб у стракатым касмапалітычным хаўрусе тамтэйшай інтэлігенцыі знайсці свае прафесійныя і духоўныя арыенціры. (Пра маці, між іншым, вядома, што ейная сям'я пераехала ў Віцебск з Польшчы (ці мо з нашых заходніх земляў) пасля падзей 1863 г., сёстры-беспасажніцы ды брат пражылі ў самоце, нашчадкаў не пакінулі).

«Чалавек з будучыні». Знаўца 23-х моваў (у тым ліку санскрыт, хіндзі, антычныя) і некалькіх дыялектаў. Эцыклапедыст з феноменальнай памяццю, які цытаваў на памяць Шэкспіра, Пушкіна, Платона, Арыстоцеля, хаця фармальна лічыўся недавукам. Неверагодна — у змрочныя 30-я вадзіў сяброўства з вядучымі кампазітарамі Захаду, знаёміў з навінкамі Г. Малера, А. Брукнера, А. Шонберга савецкіх слухачоў. Быў лінгвістам і музычным асветнікам, прамоўцай-філосафам і літаратурным крытыкам, знаўцай балета і гісторыкам тэатральнай драматургіі. А пражыў толькі 41 год...

Удзельніца фестывальных чытанняў пецяярбургская музыкантаўца Л. Міхеева-Сялярцінска (нявестка Івана Іванавіча, аўтар кнігі пра яго) уражвала слухачоў прыкладамі шматбаковай дзейнасці знакамітага сваяка. Галоўнае ж —

доказна зазначыла ўплывовую ролю асобы І. Сялярцінскага. Гэта пад ягоным уплывам Я. Мравінскі з дырыжора выключна балетных спектакляў вырас у Мастра сусветнай велічыні; і Д. Шостакавіч зрабіўся тым, хто ён ёсць. (Кампазітар і сам пісаў, што ўсім сваім жыццём ён абавязаны Сялярцінскаму). У страшныя 30-я менавіта дзякуючы сябру Шостакавіч прыхваціўся да музыкі выключна інструментальнай, не звязанай са словам, а таму — найбольш вольнага і бяспечнага занятку, на які нельга было пачапіць палітыч-

На фестывальных чытаннях М. Панькоў узнавіў акалічнасці абароны дысертацыі М. Бахціна («Франсуа Рабле...», 1946 г.). Гэта была беспрэцэдэнтная падзея, калі навуковай ступені спадобілася работа, аўтар якой не меў дыплама аб вышэйшай адукацыі. Прытым большасцю галасоў неардынарная праца атэстоўвалася нават як доктарская дысертацыя! Пасля шасцігадовых (!) дэбатаў у ВАКУ выпела рашэнне: дысертацыю доктарскімі лаўрамі не ганараваць, і зрабіўся Бахцін кандыдатам філалагічных навук.

ды Бахціна, — якая жывіла творчасць абодвух...

Успала раптам на думку: а яны ж усе — з роду Сялярцінскіх. Усе, скажу так, авангардныя асобы — у навуцы, мастацтве, асветніцтве, публіцыстычнай творчасці — з роду адораных добрым стваральным геніем, з роду ўмелых.

З іх роду — супрэматыст К. Малевіч, пра чью наватарскую педагогічную тэорыю, апрабаную ў Віцебскай мастацкай школе, распавядаў мастак-віцяблянін А. Малей.

І вынаходнік «эвахамалогіі»

шчынай. Рэалістычныя пейзажы, партрэты. Але наколькі бяднейшымі былі б уражаны, калі б не знаёмства з эскурсаводам Г. Бебрынай. Вось хто багата ведае. І пра знакамітага ўраджэнца Улы І. Хруцкага, які ажаніўся з мілаю суседкай, дачкой капітана Касцюшкавай арміі. І пра настаўніка малевання ў Люціне П. Верашчагіна, брата знакамітага баталіста. І пра моднага ў свой час Ю. Клевера, які па запрашэнні памешчыка Перота правёў у 1899 г. пленэр, пасля наладзіў 1-ю ў Віцебску мастацкую выставку — работы Ю. Пэна, І.

Ад лацінскага «Sollertus»

Зноў пра фестывальны Віцебск

ную бірку. Хоць гэта і не ўрававала ад праблем.

Драматычна сталася й праблема «неажыццёўленага Сялярцінскага», вымушанага працаваць у вузкіх рамках марксісцка-ленінскай дактрыны, каб выкладаць, выступаць з лекцыямі, проста жыць... Захаваліся ягоныя накіды папулярнага нарыса пра псіхааналіз — нават гэтак нельга было публікаваць.

Рознабаковасць Сялярцінскага, раскрыццё яго музычнага талента можна прыгожа спакроўці з поліфанічным часам ды абаяльнай атмасфераю Віцебска. (Вядома, што рана страціўшы бацьку, віднага судовага чыноўніка, сям'я жыла бедна, раяла не мела і музыцы Сялярцінскага не вучылі змалку, як іншых дзяцей з такога саслоўя. Але першыя музычныя ўражаны ды, бадай, лёсавызначальнае захваленне, даліся яму канцэртным жыццём Віцебска). Ды можна планетарны маштаб ягонай натуре трактаваць як генетычную спадчыну мінулых пакаленняў. Нездарма ён быў носьбітам дзіўнага прыгожага прозвішча, утворанага ад лацінскага «sollertus», што значыць умелы, разумны, таленавіты, вынаходлівы ў творчасці. Прозвішча, мяркуюць, атрымаў у духоўнай семінары далёкі продка — сям'я Сялярцінскіх паходжаннем са святароў.

А ягоная спадчына ўсё чакае духоўных нашчадкаў. Бо выдзена мізэрная частка рукапісаў, малымі тыражамі. Для дзённікаў, дзе багата загадкавых запісаў на санскрыце ды на старажытнапартугальскай (адкрыта давяраць свае думкі паперы было ў той час рызкоўна), патрэбны «дзшыфрушчыкі».

Побач з Сялярцінскім былі ў Віцебску іншыя сусветна вядомыя асобы, вартыя, таксама як ён, большай папулярнасці, чым сёння маюць, і ў нас.

Кумір многіх заходніх вучоных М. Бахцін успрымаецца людям тутэйшым нібы планета incognita, на якую цікава зрэдчас кінуць няўзброеным вокам. А дацэнт Віцебскага педінстытута М. Панькоў, зірнуўшы нават не ў бінокуляр, а ў тэлескоп, рызкоўна да гэтай планеты наблізіцца. Яго можна павіншаваць з першым плёнам дзёрзкай «экспедыцыі»: з год назад меўшы намер выдаць альманах «Дыялог. Карнавал. Хранатоп» (назва складалася з ключавых паняццяў бахцінскай філасофіі), М. Панькоў узбіўся аж на часопіс. Першы нумар, пра тое паведамлялася асобна, склалі арыгінальныя працы, натхнёныя тэарэтычнай спадчынай М. Бахціна, фактурай эпохі выдатнага філосафа, літаратуразнаўцы, культуролага. У міжнародную рэдкалегію ўвайшлі вучоныя з Канады, Германіі, Расіі, ЗША, Вялікабрытаніі.

Не бунтар, ён пачуваўся гэтакім унутраным эмігрантам у СССР. У 60-я гады адмовіўся ад вылучэння на званне прафесара і лаўрэата Ленінскай прэміі: «Філасоф павінен быць нікім, бо калі ён робіцца кімсьці, дык ён пачынае прыставаць сваю філасофію да свайго пасады». Так да скону і застаўся з банальна-масавай адзнакай «кандыдат», будучы арыгінальным вучоным, якога ўшанаваў свет.

Шанаваў культурны свет і М. Юдзіна, пра якую ўспамінаў маскоўскі мастацтвазнаўца А. Кузняцоў. Наша зямлячка, яна скончыла Пецяярбургскую кансерваторыю і ўрэшце, як гэта выралося й часцяком дасюль надарэаецца, звязала свой лёс з Расіяй, захаваўшы ў памяці віцебскія леты. Білісцкая, зрудзіраваная піяністка, якую параўноўвалі з Бузонам, М. Рубінштэйнам, яна нястомна іграла новае, у ансамблі з ёй выступалі выдатныя іншаземныя дырыжоры. Прафесар кансерваторыі, яна адмовілася ад класа спецыяльнага фартэпіяна і стварыла школу камерных ансамблістаў, бо сама любіла партнёрства і сатворчасць.

Зважанне ейнае на іншага чалавека, цікавасць да яго значылі не адно тое, што бахцінская ідэя дыялагічнага бытавання чалавечай свядомасці трапіла на спрыяльную глебу. Альтруізм, незвычайны для творчага індывідуума, вынікаў з хрысціянскага светапогляду М. Юдзінай, якая з яўрэйства хрысцілася ў праваслаўе і заставалася чалавекам глыбокай веры, перакананая, між іншым, і ў тым, што ў часіну рэпрэсій жыццё яе ўратаваў Бог.

А вось жыццё літаратуразнаўцы П. Мядзведзева (летась адзначана 100-годдзе) скончылася трагічна: ГУЛАГ, расстрэл, знішчэнне архіва, забыццё імя. З Віцебскам яго звязвала маладосць. Юрыст, чэлец гарадской управы, 26-гадовы П. Мядзведзеў пасля лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. быў абраны віцебскім гарадскім галавой, чаго ніколі не магла дараваць савецкая ўлада. Але і пасля кастрычніка спатрэбілася ягоная адукацыйнасць: узначальваў Губернскі пададзел пазашкольнай адукацыі ды пададзел мастацтваў. Там працаваў поруч з М. Шагалам, разам удзельнічалі ў адкрыцці народнага мастацкага вучылішча, у закупцы карцін для Губернскага музея. (Дарэчы, сын вучонага Ю. Мядзведзеў, рэдактар аддзела культуры піццэрскага часопіса «Аврора», удзельнік чытанняў, знайшоў такія ў Віцебскім архіве дакументы са службовымі рэзалюцыямі таго й другога).

Па ініцыятыве П. Мядзведзева ў 1918 г. было ўтворана Віцебскае таварыства вольнай эстэтыкі. А ў 20-м адбылася «сустрэча дзвюх суверэнных свядомасцей» — Мядзведзева

А. Ахоловало, колішні віцебскі мастак фінскага паходжання, які кантактаваў з Пэнам, Малевічам, Шагалам, Ермалаевай, удзельнічаў у выстаўках, пісаў лозунгі, а праз многа дзесяцігоддзяў склаў «культурную карту» Віцебска 20-х... Мае 92 гады, буйны вучоны, жыве ў Фінляндыі, памятае Беларусь. Нядаўна ў яго гасцявала мінская мастацтвазнаўца Л. Налівайка, якая выступіла на фестывалі з цікавым паведамленнем, падкрэсліўшы, што сп. Ахоловало не забыўся на беларускую мову, якую вучуць яшчэ ў 20-я, цудоўна размаўляе, перадае прывітанне спадарству на Беларусі і падумвае пра супрацоўніцтва. (Дапускаю, што культурныя і дзелавыя кантакты з мастаком хутэй узнікнуць па лініі Шагалаўскага камітэта, бо яго энергічны старшыня Д. Сімановіч падхапіў гэтую ідэю адразу ж, а ў спадароў чыноўнікаў тэмпы іншыя).

М. Малько, кіраўнік сімфанічнага аркестра, педагог народнай кансерваторыі ў Віцебску, дырыжор сусветнага ўзроўню, які спачыў у Аўстраліі... Пра яго згадваў у сваіх паведамленнях навучэнцы Віцебскага музычнага вучылішча ды гаспадыня Музычнай гасцёўні Н. Гапеева.

Добры, дарэчы, знак — удзел у навуковых чытаннях зусім юных гісторыкаў-музыказнаўцаў. Іх выступленні радалі змястоўнасцю, імкненнем зацікавіць аўдыторыю: ілюстраваліся паказам слайдаў з малавядомых фота, гучаннем твораў віцебскага кампазітара, педагога, рэдактара «Віцебскіх губерньскіх новостей» М. Анцава (спяваў хор вучылішча пад кіраўніцтвам А. Суворава) ды занага дырыжора і кампазітара, ураджэнца гэтага горада Г. Юдзіна (гралі педагогі, скрыпач У. Бяссонаў і піяністка В. Дарэнскіх). Не здзіўлюся, калі хто з тых маладзёнаў пачне праз пару гадоў друкавацца ў «ЛіМ»...

«Раскажыце, што мы ёсць!»

«А многія і не ведаюць, што ў Віцебску мастацкі музей ёсць», — уздыхалі яго супрацоўнікі. Дальбог рупліўцы, але ж чакаюць і ўвагі ад колішніх віцяблян, свежых ідэй чакаюць, на дарункі ў фонд спадзяюцца, тым болей, што мастацкая школа Віцебска ў 93-м дваіны юбілей адзначае.

Адкрыўся музей летась летам, займае пакуль некалькі пакоў у гістарычным будынку акруговага суда, дзе нядаўна месціўся абком партыі. Першы вернісаж вярнуў гораду творчасць Ю. Пэна, і «ЛіМ» тую падзею не абмінуў. І вось — аж тры экспазіцыі.

У залах жывапісу — палотны мастакоў, звязаных з Віцеб-

Рэпіна, уласныя. «Амбросавічы» — вясковы пейзаж Ю. Клевера — цяпер арганічная частка музейнай калекцыі. Як і жывапіс С. Заранкі, сына прыгоннага з вёскі Ляды на Дубровеншчыне: вядомы прыдворнай Расіі майстра, з чым імем з'явілася новае паняцце ў мастацкай творчасці — «пластычны партрэт».

Дзякуй Ганне Мікалаеўне, звярнула ўвагу на тое, што экспазіцыя жывапісу ды прыкладнага мастацтва XIX ст. (калекцыя вышывак бісерам — сапраўдныя ацалелыя работы віцебскіх майстрых) — своеасаблівае далаўненне да размяшчэння ў суседніх залах выставкі з нагоды падзей вайны 1812 г. Для жаночага вуха тэма, мякка кажучы, незаваблівая, але...



Заслужаны артыст Беларусі В. СКОРАБАГАТАЎ.



Лаўрэат Міжнароднага конкурсу Д. ЯКУБОУСКІ.

КРЫНІЦА НАТХНЕННЯ

Сёлета споўнілася
100 гадоў з дня
нараджэння вядомага
беларускага мастака
С. ЮДОВІНА

Саламон Юдовін даводзіўся пляменнікам аўтару знакамітай п'есы «Дыбук», буйнейшаму яўрэйскаму фалькларысту, драматургу і грамадскаму дзеячу С. Ан-скаму. Але перша іх сустрэча і знаёмства адбыліся ў майстэрні Ю. Пэна, дзе Юдовін вучыўся малюваць. Гэтае знаёмства ў многім вызначыла далейшы лёс Саламона Юдовіна. Ан-скі бярэ юнака, які меў навыкі фатаграфічнай работы, з сабой у этнаграфічныя экспедыцыі па Валыні, Падоллі, Кіеўскай губерні. Саламон замаляваў і фатаграфуе творы народнай творчасці, убачаныя ім у дамах, сінагогах, на могілках помніках. У 1912—1914 гадах Юдовін удзельнічае яшчэ ў некалькіх гісторыка-этнаграфічных экспедыцыях па Віцебшчыне. Ён бывае ў яўрэйскіх мястэчках «штэтлах», у сьле на радзіме — у Бешанковічах, на радзіме Ан-скага — у Чашніках. Мастак робіць вялікую колькасць малюнкаў алоўкам. У адрозненне ад тых мастакоў, якія бачылі ў народным мастацтве толькі «прымітывізм фармы», яе іерагліфічнасць, Юдовін праз вывучэнне дакументаў імкнецца зразумець псіхалогію народа, асаблівасці яго жыцця.

Адным з вынікаў экспедыцый стаў альбом «Яўрэйскі народны арнамент», які убачыў свет у 1920 годзе ў Віцебску. Яго аўтарамі сталі С. Юдовін і М. Малкін.

У пасляслоўі да альбома С. Юдовін спрабуе растлумачыць чаму яўрэйская культура і, у прыватнасці, выяўленчае мастацтва надаюць такое вялікае значэнне арнаменту. Ён піша: «Гістарычна складзеныя формы яўрэйскага мастацтва розніцца ад іншых народаў. Яўрэйскае мастацтва павінна было быць дэкаратыўным. Рэлігія дазваляла ўпрыгожваць, але не дазваляла ілюстравать падзеі. Малюні ў сінагогах, на помніках — чыста дэкаратыўныя. Яны служаць для ўпрыгожвання. Яўрэйская мастацкая школа часам не ставіла іншых задач перад мастакамі...»

Не маючы магчымасці малюваць людзей, мастак уносіў чалавечы рысы ў малюні жывёл, птушак. Яны рабіліся сімваламі яўрэйскага жыцця. Усе мела значэнне: месца, дзе яны стаяць, іх чыста чалавечы рухі».

Альбом, які зараз стаў бібліяграфічнай рэдкасцю, быў выдадзены на кепскай паперы, зусім дрэнным друкам. Але ўспомнім, ішоў 20-ы год... І ўсё ж кніга убачыла свет. «Наша задача паказаць, якое багатае мастацтва створана народам, — пішуць выдаўцы. — Таму што, калі мы цяпер не збіраем нашы народныя творы, то мы ў нароткі час страцім іх увогуле». Гэта было сказана больш за семдзесят гадоў назад, калі яўрэйскае жыццё ў мястэчках рысы аседласці яшчэ сваяло, як лаўнаводная рака. Горнія, прарочыя словы!

І, вядома, неабходна сказаць пра чалавека, дзякуючы падзвіжніцкай дзейнасці якога быў выдадзены гэты альбом, — пра яго складальніка Ермахіла Радзінска. У 1918 годзе ў 26 гадоў Радзінсон стварыў Віцебскае літаратурнае яўрэйскае таварыства. Яно не мела ніякай падтрымкі ні з боку яўрэйскай інтэлігенцыі, ні з боку партыйных работнікаў, якія «будавалі новае жыццё». Радзінсон у адзіным ліку замяняў усіх: аднавіў адзіную ў горадзе яўрэйскую бібліятэку, арганізаваў кніжны кіёск, праводзіў выставы, лекцыі. Памёр Радзінсон вельмі маладым, у 28 гадоў. Апошняя яго работай было выданне альбома «Яўрэйскі народны арнамент».

Гэтыя работы не толькі арганічна увайшлі ў творчасць Саламона Юдовіна. Яны сталі для яго падмуркам, на якім у далейшы будаваўся ўвесь творчы праца. Гэта бачна ў гравюрах розных гадоў: у цыклах «Было», «Стары Віцебск», у ілюстрацыях да кнігі Мендэля Мойхер-Сфорыма «Падарожжа Веймяна III», Л. Фейхтвангера «Яўрэй Зюс», у многіх іншых работах.

Аркадзь ШУЛЬМАН.



Галоўны рэдактар часопіса «Дыялог. Карнавал. Хранатоп» дацэнт Віцебскага педінстытута М. ЦАНЫКОЎ з мастацтвазнаўцам А. КУЗНЯЦОВЫМ (часопіс «Наше наследие» Масква).



Дзяржаўны канцэртны аркестр Санкт-Пецярбурга. Дырыжор — Ю. НІКАНЕНКА.



Удзельнікі «Балетнага дывертысента»: гадаванцы Беларускага харэаграфічнага вучылішча ды ансамбля «Класік-Авангард».

частунак («Класік-Авангард» адданы сваіму імені!) складуся з двух пластоў. Спачатку, застаўшыся ў чапурных уборах, музыканты разыгралі дэцільнае знаёмства з... ну, даволі кепскім італьянскім оперным аркестрам. Паважна-вальжны «сеньёр» — В. Скорбагатаў чытаў фрагменты з сатырычнага трактата Б. Марцэлы «Модны тэатр», а скрыпкі, ды габой, ды фагот, ды іншыя, належным чынам, парадыйна ці ўсур'ёз (Вівальдзі! Казлоўскі!) ілюстравалі яго расказы і сьпевы. Мінуў антракт, і глядачы ўжо апынуліся ў атмасферы «трагедыі»: трапіў у шклянку таракан... Падцягнутыя, у акадэмічных строях, са строгімі тварамі выканаўцы то аздаблялі вершаваную гісторыю Алейнікава пра пакуты і скананне таракана авангарднай музыкой, то не саромеліся «злоснага хуліганства», калі чароўная піяністка Б. Штэйнк «жарыла» на трох балалайкавых струнах, а ейны вытанчаны калега У. Дулаў спрытна намацаў кнопкі баяна і зухавата расцягаў мяхі. Чытальнік У. Варанкоў са смехатворнай непахіснай сур'ёзнасцю, з пранікнёна-бездакорнай дыкцыяй

прамаўляў свой тэкст...

Хада фестывалю, з яго амаль балаганным канчаткам, была ўлад эстэтычным, філасофскім этычным пошукам выдатных іншадумцаў не толькі свайго часу, мастакоў, асветнікаў, парадаксістаў, якіх лёс звёў з Віцебскам. Унікальны хранатоп!

Аднойчы на канцэрце хтось з педагогаў музвучылішча, сыплючы воплескамі «Класік-Авангарду», з неспадзяванай тугою выдыхнуў: «Так хацелася б з імі працаваць...» Хіба можа быць шчадрэйшай хвала музыкантам — ад музыканта? Але тужлівае нотка выдае на тое, што нечага моцна бракуе тут, у Віцебску. Вось табе і «хранатоп»... Чаго ж?

Паўна, рэгулярнага музычнага жыцця, наладжанага ўласнымі сіламі. Сваіх выканаўцаў, з якімі «хацелася б працаваць». На жаль, сёння я такіх не ведаю і міжволі гукаю: «Паслядоўнікі Байдава, наступнікі «з роду Салярцінскіх», духоўныя нашчадкі музычных традыцый Віцебска—дзе ж вы? Падайдце. голас...»

С. БЕРАСЦЕНЬ.
Фота М. ШМЕРЛІНГА.

«Шахматная серэнада» В. Рыеці (ЗША), Саната буйнога заходнегерманскага кампазітара Г. Клебе... Публіка вымагала «бісоў», і не верылася, што гэткае віртуознае артыстычнае гранне дэманструюць выканаўцы досыць пажылога ўзросту. (Кажуць, А. Вядзернікаў — адзін з нямногіх старых сяброў С. Рыхтэра і лёс у яго нялёгікі...).

Без апірышча канцэртных праграм — «Класік-Авангард», без ягонага мастра, ураджэнца Віцебска, У. Байдава, ініцыятара фестывалю імя І. Салярцінскага, нічога і не было б. Імя ансамбля нясе ў сабе парадокс і таму заўжды зусім пабахцінску абячае дыялог: рафінаванага і карнавальнага, кананічнага і апазіцыйнага, сваю непаўторную «часапрастор» — хранатоп.

На гэты раз нястомныя байдаўцы правялі 4 канцэрты, удзельнікамі якіх былі таксама іншыя выканаўцы. Саліст А. Крымер, напрыклад: ён іграў Сняту Г. Свірыдава, прысвечаную памяці І. Салярцінскага, і менавіта ў дзень юбілею, і ў сценах вучылішча, якое адзначана імем Салярцінскага і са сцэны якога штовечар загадкава ўзіраўся ў публіку яго маўклівы скульптурны вобраз. Сталая спадарожніца «Класік-Авангарда» літоўская спявачка Ю. Лейтайтэ ўпрыгожыла праграмы характарыстычнымі «Прыбаўткамі» І. Стравінскага, імпульсіўнымі іспанскімі песнямі, экзатычнымі «Песнямі Мадагаскара» М. Равеля, вытанчанымі мініяцюрамі Ж.-Б. Векерлена.

Ненасытныя «музыкаголікі» — артысты ансамбля перайгралі за некалькіх фестывальных вечароў процыму складаных для выканання і нялёгікіх для праяўлення слухання рэчаў. Сярод іх Канцэрт для клавіра і камернага ансамбля М. дэ Фалы (саліст У. Дулаў), Квартэт для духоўных Э. Віла-Лобаса, «Пастараль» Д. Мійе, «Рансодыя» А. Анегера, іншая музыка для розных інструментальных складаў. І з усёй сваёй рознабаковасцю шчыраваў ансамбль у апошні дзень.

Апоўдні, праўда, выступалі вакалісты — у Круглай зале Палаца прафсаюзаў, шумнага ў гэты час, перапоўненага сваім жыццём, таму не магу назваць «хранатоп» канцэрта ўдалым. А «змесціва» было цудоўнае. Свае ўлюбёныя творы спявала Ю. Лейтайтэ — французскую вакальную лірыку (у тым ліку рэдкасны цыкл Ф. Пуленка на вершы П. Элюара «Праца мастака») і духоўныя арыі, нападуняючы іх прыцягальнаю сілай і спявадальнай шчырасцю. (Акампанаванай Я. Гініс). Складаную вобразную драматургію цыкла рамасаў Г. Гарэлавай на вершы П. Беранжэ «Хвала беднякам» ды «Музычныя сатыры» А. Друка з артыстычным бляскам увасобіў В. Скорбагатаў у ансамблі з піяністкай Г. Каржанеўскай.

Праз пару гадзін фестываль прадоўжыўся ў зале коласаўскага тэатра, утульнай, асабліва падчас аншлагу. «Балетны дывертысмент» на музыку XVIII ст., сапраўды дыяметна са скарбонкі нядаўняга фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы», стаўся святочнай падзеяй для Віцебска, які не мае (часова?) свайго музычнага тэатра, і радаснай сенсацыяй для многіх віцеблян, якія, мяркую па зіхоткіх вачах ды захопленых уздыхах суседзяў-гледачоў, анічагусенькі не ведалі пра музычнае жыццё на беларускіх землях 200 гадоў таму. Давёў пра гэта ва ўступным слове В. Скорбагатаў. Потым былі ненадакучлівыя повязі гоных мелодый Э. Ванжуры, М. Радзівіла, І. Голанда, В. Казлоўскага ў строгім выкананні стыльна апраунутых «прыдворных» музыкаў са сваім жартаўніком — капельмайстрам; з'яўляліся трапятлівыя постаці юных тансэраў у вытанчаным танцавальным малюнку.

А крыху пазней артысты развіталіся з віцеблянамі, зладзіўшы ў фэа 2-га павержа канцэрт-капуснік. Музыканы па-

Дайце веры, не хацелася пакадаць залы, дзе падзеі той, малаўразумелай для беларуса, ваіны паўсталі без ура-патрыятычных бразготак, з мудрай летапіснай бясстраснасцю, але і засяроджанасцю на цікавых дэталях. Тут і ці не першы ў гісторыі Расійскай імперыі створаны на Віцебшчыне своеасаблівы сацыялагічны дакумент, і тагачасныя карты, і кнігі з апісаннем побыту і звычайнага насельніцтва Віцебшчыны, і касцюмы, і габелены, і вышыты шойкам з тонкасцю акварэльнай мініяцюры партрэт Напалеона, і ягоны ж мармуровы бюст з адбітым носам, і сервіз для кавы «Жазэфіна», і дамскія пальчаткі, і рэчы вайсковага побыту...

Яшчэ нечаканасць — здавалася б, традыцыйная экспазіцыя, зладжаная ў музеі да юбілеяў Купалы і Коласа. Ініцыятар выставы С. Казлова прапанавала своеасаблівую канцэпцыю — позірк гісторыка на развіццё беларускай нацыі з яе векавымі традыцыямі ды сённяшнімі духоўнымі праблемамі, з надзеяй на ўсведамленне беларусамі — сябе.

Дыялог, карнавал...

Выпадкавасць ёсць знак вышэйшай заканамернасці. Як не задумацца пра гэта, калі, забегшы ў гасцініцу перад канцэртам і на хвілінку ўключыўшы тэлевізар, бачыш крытыка І. Залатускага і чужыя цытаваныя ўлюбёнага ім Гогаля: маўляў, толькі тое — мастацтва, дзе ёсць прымірэнне з жыццём. Як хораша... Як слушна... Як па-хрысціянску сказана... Сёння ж мо толькі музыка, з утраленым пастаянствам, паслядоўнасцю, ды і іншыя мастацтвы, нясе гэты крыж, нясе прымірэнне, без якога не будзе і самога жыцця. Па-майстэрску зробленыя творы кіно, драматычнага тэатра, эстраднае відэа і г. д. г. выва на выставы могуць, бывае, паглыбіць разлад чалавека з рэчаіснасцю, а то і справяваць агрэсію. Праўдзівая музыка — гарманізуе, бо суступае, гаворачы пазтавымі словамі, адной любові, «но і любовь — мелодія...»

Пакуль ёсць людзі, здатныя з дапамогаю мастацтва то ўзнесці над марнасцямі жыцця, то скіліцца да яго зямных каранёў, — жыццё прадаўжаецца, і яно цудоўнае.

У Віцебску музыка ўспрымаецца зусім адметна, быццам твайму дыялогу з ёю спрыяе дух слынных мысляроў ды творцаў: то Гогаля, то Бахціна, то Шагала, то Пушкіна. Быццам луняеш на нягледных арэлях: Апалонава пясня перапынаецца смехам Дыёніса, дыянісіўскі ж карнавал аціхае пад гукі ліры Апалона...

Музычныя кантрасты — абавязкова пазнака фестывалю імя І. Салярцінскага. Пачатак быў «апалонаўскі», высокая класіка: І. Гайдн, І. К. Бах, В. Моцарт, П. Чайкоўскі. Гралі госці з Пецярбурга — малады канцэртны аркестр пад кіраўніцтвам дырыжора Ю. Ніканенкі. Уразіў Канцэрт для альта з аркестрам І. К. Баха: гранне саліста лаўрэата Міжнароднага конкурсу Д. Якубоўскага, дзівосна пераўтварыўшы тэмбр спецыфічнага інструмента, нагадава прыгожы спеў, пацучыцьвасць чалавечага голасу.

Дзівосны былі й на канцэрце маскоўскага фартэпійнага дуэта, прафесараў Т. Курасавай ды А. Вядзернікава. Яны прапагандаюць музыку для 2-х раяў, суправаджаючы праграму пазнаваўчым каментарыем. Колькі рознага й невядомага перайгралі! Канцэрт І. Стравінскага, створаны для выканання ў гарадах, якія не маюць сімфанічнага аркестра. Апошні фартэпійны твор К. Дзюбіна, навяяны пакутамі і барацьбой Францыі з нямецкімі захопнікамі ў час II сусветнай ваіны — імпрэсіянісцкая сюіта «Па белым і чорным» з выкарыстаннем літаратурных эпіграфу. Пяцічасткавая

Томас Ман загаварыў па-беларуску

Мастэцкі пераклад — не толькі асноўная форма ўзаемадзеяння літаратуры ён, бадай што, і адзін з галоўных варункаў паўнацэннага літаратурнага жыцця, бо пашырае круг тэм і праблемаў літаратуры, узбагачае арсенал мастацкіх прыёмаў, дзе падставу для параўнання і самацэнкі.

Без ажыўленай і высаняжаснай перакладчыцкай творчасці ні адна нацыянальная літаратура не можа ў поўнай меры адпавядаць свайму духоўнаму прызначэнню, задавальняць патрэбы і патрапіць спадзяванням чытачоў.

Нельга завясока ацаніць ролю мастацкага перакладу ў станаўленні маладых моў і літаратур. Як сцвярджае даследчык мастацкага перакладу Павел Копанеў, «кожная літаратурная мова і кожная мастацкая літаратура, якія сталі прасяваць свае крылы, знаходзілі ў перакладах апору, без якой яны не маглі ўзляцець».

Усе сучасныя еўрапейскія літаратуры пачынаюцца практычна з перакладаў, жыццёвую важнасць якіх для фармавання нямецкай мовы і літаратуры засведчылі ў свой час такія аўтарытэты, як Лейбніц, Гётэ і Наваліс, для рускай літаратуры — Чарнышэўскі. Ды і ці ж не ўсведамленнем важнасці мастацкага перакладу тлумачыцца цікавасць да яго з боку нашых класікаў Янкі Купалы і Максіма Багдановіча?

Тысячу разоў меў рацыю нямецкі даследчык перакладу Карл Фослер, сцвярджаючы, што «ўсякі пераклад ажыццяўляецца па інстынкце самазахавання пэўнага моўнага калектыву». Ён лічыў пераклад зброй у руках мовы і прапаноўваў разглядаць мастацка дасканалы пераклад «як стратэгіч-

ныя аванпосты, на якіх дух мовы... народа змагаецца з чужым, адваёваючы ў апошняга так многа, наколькі гэта магчыма».

Сітуацыя з мастацкім перакладам на Беларусі адлюстроўвае цяперашні варты жалю стан беларускай мовы, літаратуры і культуры. Беларускае мастацкае слова, нягледзячы на яго велізарны патэнцыял, не можа сёння задаволіць у поўнай меры патрэбы нашага грамадства, бо, спіхнутае мэтанакіравана і гвалтоўна на перыферыю інтэлектуальнай камунікацыі, яно, каб заняць належнае яму месца, патрабуе цяпер арганізацыйных намаганняў і фінансавых затрат, з якімі пакуль што не спяшэюцца ні дзяржаўныя, ні прадпрыемствы структуры.

Жаласны, але і адначасова парадкавальны цяперашні стан беларускага перакладу: няма шырокай практыкі мастацкага перакладу на беларускую мову, літаратура т.зв. «масавая попыту» — прыгожыя, крымінальная, навуковай фантастыкі і г. д. на беларускую мову не перакладаецца і не выдаецца, хоць гэта самы рашучым чынам магло б спрыяць узмацненню пазіцыі мовы. Няма ні спецыялізаванага выдавецтва замежнай літаратуры, ні літаратурна-крытычнага часопіса для гэтай сферы літаратурнай дзейнасці... Карацей, мы не маем нацыянальнай

школы мастацкага перакладу.

Але разам з тым час ад часу трапляюць на паліцу кнігарню выдатныя, можна было б сказаць — геніяльныя пераклады твораў высокага мастацкага і інтэлектуальнага зместу. Часцей за ўсё такія кнігі выходзяць у выдавецтве «Мастацкая літаратура». А калі да таго ж кнігу пераклаў Васіль Сёмуха, то можна не сумнявацца, што яна не заляжыцца на паліцы кнігарні, бо ў такім разе чытачу гарантаваны як высокая мастацкая каштоўнасць кнігі, так і непараўнальны якасці самога перакладу.

Так і «Доктар Фаўстус» Томаса Мана ў перакладзе Васіля Сёмухі можа, аказваецца, зацікавіць аматараў прыгожага пісьменства не толькі сваімі неаспрэчымымі мастацкімі якасцямі, а самабытнай «Сёмухавай» мовай. Ад яе ўнікалы чытач можа атрымаць сапраўдную эстэтычную асалоду, бо ў сённяшніх умовах, у гэтай кнізе, у гэтай сааўтара-перакладчыка мова стала нейкім самастойным творчым фактарам — так бы мовіць, «рэччу ў сабе».

На першы погляд, «Доктар Фаўстус» мог бы здацца пакуль што неперакладаемым на беларускую мову, бо ніякай поўнай глыбокай інтэлектуальнай разважанымі на тэмы філасофій жыцця, пазнання, рэлігіі і мастацтва, на тэмы маралі, этыкі і г. д. і г. д. Да таго, ж віртуознае майстэрства слова Томаса Мана, стылістычная рафінаванасць рамана патрабавалі не толькі высокай кваліфіка-



Васіль СЕМУХА.

цы і таленту ад самога перакладчыка, але і больш працяглай традыцыі самога мастацкага перакладу на беларускую мову.

Томасу Ману добра было выяўляць свае разважанні нямецкім словам: за плячамі ён меў магутнае апірышча ў нямецкай класічнай філасофіі і ніколі не спыненым шматвечным развіццём рэлігійнай, мастацкай і літаратурнай традыцыі. А Васілю Сёмуху з яго бяспрэчна высокім талентам давалася часта рабіць сцэжку па цаліку. Ён вымушаны быў не толькі мабілізоўваць усе стылістычныя і лексічныя патэнцыі беларускай мовы, але і сам спрычыніцца да ўзбагачэння яе.

Сярод рэдкіх слоў і не меней рэдкіх словаформаў (а сустракаюцца яны ў кнізе бадай што на кожнай старонцы) нямала і тых, аўтарства якіх бяспрэчна належыць самому Васілю Сёмуху.

муху. І заўсёды гэтыя словы і словаформы на месцы, як бы там яны і павінны быць, заўсёды яны чытачу зразумелыя і лёгкія для ўспрымання (хіба што за выключэннем аднаго ці двух выпадкаў, але тут, можа быць, вінен фактар недасканалы валодання мовай аўтарам гэтага артыкула). Перакладчыку трэба было перадаць сроднамі роднай мовы і жаргон студэнцтва на пераломе двух апошніх вякоў з флёрам архаічнай навуковападобнасці, і глыбакадумнай разважанні вучонага тэолага, і тэарэтычных выкладкі практычнага і тэарэтычнага мовазнаўства... Усё гэта не толькі патрабавала адпаведных моўных сродкаў, але і хацела быць аб'яднаным мастацкім адзіствам аўтарскага стылю.

Высветліць, у якой меры стыль беларускага «Доктара Фаўстуса» адпавядае нямецкаму арыгіналу, — задача даследчыкаў у галіне тэорыі і практыкі мастацкага перакладу, і, пэўна, не адна дыпломная, а можа, і кандыдацкая праца будзе яшчэ напісана па гэтай тэме. Але і без глыбокіх навуковых даследаванняў кідзецца ў вочы, што пераклад гэты ў моўных адносінах — з'ява адмысловая, проста ўнікальная. Томас Ман загаварыў па-беларуску арыгінальна і адметна. У гэтым сэнсе гаданы пераклад — сапраўды з'ява літаратурнага жыцця. Таму лічу цалкам справядлівым, што праца гэтая адзначана Дзяржаўнай прэміяй Беларусі.

Пэўна ведаю: калі настануць лепшыя часы для беларускага мастацкага перакладу, ён не будзе калывацца на хільных ножках, а будзе ўпэўнена і магутна расці і расці на ўрадлівым субстраце перакладчыцкай творчасці такіх рупліўцаў на ніве прыгожага пісьменства, як Васіль Сёмуха.

Міхайл ПАТРЭБА.

г. Гродна.

«ПРАЦАВАЎ НАТХНЁНА...»

Ужо з'явіліся першыя нумары некаторых нашых літаратурна-мастацкіх часопісаў сёлета года ды мінулы, 1992-гі, не хоча адпуская ад сябе. І таму, што асобныя выданні запазніліся, і таму найперш, што ў апошніх леташніх кніжках часопісаў ёсць што пачытаць. Скажам, у «Полымі», у ягоным юбілейным нумары. Супрацоўнікі ў звароце да чытачоў пішуць: «Спадзяёмся, што святочны нумар, над якім калектыву рэдакцыі разам з аўтарамі працаваў натхнёна, з асаблівым настроем, спадабецца вам і тэматычнай разнастайнасцю, і мастацкім узроўнем змешчаных твораў».

Што праўда, то праўда. Есць і першае, і другое. Мінулым разам я звяртаў найперш увагу на артыкул «Праз гады» Я. Саламевіча, пазначаны як «спроба бібліяграфічнага агляду «Полымя», і выказаў прадчуванне, што гэтая публікацыя не апошняя. І на самай справе так. Тады Я. Саламевіч вельмі ўважліва перачытаў палымянскія нумары за дваццатыя гады, цяпер гэтаксама пільна перагортае «Полымя» за 1930—1941-ы... Як і раней, багата імёнаў, твораў. І гэтаксама спроба праз «Полымя» адлюстравач складанасць тагачаснага літаратурнага, творчага і ўвогуле грамадскага, палітычнага жыцця, якое, хацела таго тагачаснага рэдакцыя ці не хацела, не абмінула старонак выдання. Класавы падыход «замехнуўся» на ўсё. Сёння адных называлі ворагамі народа, а заўтра, глядзіш, ужо суддзі павінны былі апраўдваць. Як, напрыклад, той жа А. Александровіч, які паспеў многіх «выхваць» і «перахваць», а пасля... Найлепей на гэта зрэгавала заходне-беларуская прэса: «Насіў воўк — панеслі і воўка».

Увогуле, чытаючы артыкул Я. Саламевіча, не панідае думка, што вадгалас таго часу не-

не ды нагадвае і аб некаторых цяперашніх падзеях. Напрыклад, артыкул Ю. Пшыркова «Дарэвалюцыйныя пазмы Янкі Купалы». Смеласці маладому тады крытыку было не займаць, дазволіў сабе паспрачацца з ацэнкамі Л. Банды, А. Кучара, М. Клімковіча, Я. Бранштэйна. Сёння ж прываблівае не толькі гэтая смеласць, а і як бы здольнасць глянуць далёка наперад. Услед за Я. Саламевічам прывядзем вытрымку са згаданага артыкула: «Ідэалогія — не такая рэч, якую можна скласці з кавалкаў разнастайнага светлагляду. Сапраўды вялікі пісьменнік не мяняе сваёй ідэалогіі ў адпаведнасці са зменай палітычнай сітуацыі. Гэта бывае толькі з тымі людзьмі, якія нагоду ніякай ідэалогіі не маюць: яны проста прыстаёваюцца да часу». У абарону Я. Купалы сказана, а як падумаеш, чаму б да гэтых слоў не прыслухацца некаторым цяперашнім «вялікім» ці кандыдатам у «вялікія»!

Магчыма, каму-небудзь гэта не спадабецца, рэзкім падасца. Магчыма, ды... «Чаму я павінен маўчаць, адкладаць на дзель свае думкі і пачуцці з нейкіх палітычных меркаванняў, як быццам вышэйшых за маё чалавечае права на свабоду, на адно толькі жыццё?» Гэта ўжо, выбачайце, не мае словы, а з раздзела «Вянок», які лобач з іншымі творамі ўвайшоў у палымянскую падборку Я. Брыля «3 новых старонак». Не мае, але з імі я цалкам пагаджаюся, верачы ў іх шчырасць. А што тычыцца самой брылёўскай прозы, дык хачу прывесці яшчэ адзін твор з «Вянка»:

«Два дзядзькі стаялі і памагаты, абедваюць у дачніка, якому робяць прыбудову. Узляўшы па чарцы, разгаварыліся. Спыталіся ў гаспадару, дзе быў, што бачыў. Калі дайшоў да Індыі, а там да таго, што людзі мяса не ядуць, не п'юць гарэлі і віна, памагаты, без пары састарэлы, зняглены штодзённай «чарнільнай» практыкай, уздыхнуў пра тых, спрадвену вегетарыянцаў ды цярэзнікаў:

— Ну што ты хочаш — цемната...»

Якая здзіўляючая напоўненасць радка, як выписаны люд-



скія характары. І гэта пры надзвычайнай нешматслоўнасці, я б сказаў, моўнай ашчаднасці. Што ж, Янка Брыль ёсць Янка Брыль, і гэтым усё сказана.

Уражвалі «і тэматычнай разнастайнасцю, і мастацкім узроўнем змешчаных матэрыялаў» і папярэднія нумары «Полымя». Але гэты, бадай, у зрагу іх — на першым месцы. Пашчыравалі палымянцы ўсё ж над юбілейным нумарам! Хіба можна абысці падборку з калымскай лірыкі А. Звонака «Чорная скрыпка»? Не, я не збіраюся даводзіць, што гэта, маўляў, ці не лепшае з напісанага і аўтарам, і яго папличнікамі, гэтакімі ж самымі пакутнікамі сталінскіх лагераў. Ды ў падборцы творы — колішнія, якія, вядома ж, адразу ў друку трапіць не маглі. Яны сапраўды са свайго роду «чорнай скрыпкі». Гэтакі ж, як і на самалёце, пра што А. Звонак і згадвае ў прадмоўцы: «Калі самалёт з невядомай прычыны раптоўна трапляе ў катастрофу, а пасажыры і экіпаж гінуць, следчыя і даследчыкі шукаюць «чорную скрыпку», дзе знаходзяцца запісы апошніх слоў пілота. У падобным стане, кінуты ў ледзяныя абдымкі Калымі і смяротныя абдымкі ГУЛАГа, пісаў і хаваў напісанае ў сваю «чорную скрыпку» аўтар гэтых радкоў...»

Завяршэнне чацвёртага рама, на І. Чыгрынава з верамейнаўскага цыкла «Вяртанне да віны» (пачатак яго публікаваўся ў першым мінулагоднім нумары «Полымя») — гэта і жаданне перагарнуць папярэднія творы пісьменніка — «Плач перапелі», «Апраўданне ірыі».

«Свае і чужыя». Толькі ў такім разе ва ўсёй паўнаце можна адчуць маштабнасць задумы пісьменніка, яго зайздроснае ўменне глянуць на вайну сваімі вачыма. Дзеля гэтага неабходны час, цяпер жа толькі засведчу, што І. Чыгрынаў не апусціўся ніжэй узятай ім жа мастакоўскай планкі. Характары персанажаў выпісаны ўсебанова. Зрэшты, сама назва «Вяртанне да віны» вымагае падобнага падыходу. Да віны кожнага і да віны ўсіх. Не так проста было на той, як мы любілі казаць, апошняй вайне. Падзел на патрыётаў і ворагаў хоць і быўца і правільны, ды часам не ўлічвае яго вялікасці выпадку, які гатовы ўнесці таную карэктыву, што высвятляць і высвятляць пазней, хто праведнік, а хто грашнік.

Мікола Матукоўскі ў драме «Бездань» піша на «злбу дня». Гэта бачна ўжо хоць бы па тым, што сярод дзейных асоб яго новага твора — і першы сакратар ЦК рэспубліканскай кампартыі, і рэдактар рэспубліканскай газеты, і фотакарэспандэнт яе, і тэлевізійны аператары, і іншыя, хто, як кажучы, быў навідавоку. Аднак не хацелася б, каб чытачы звялі знаёмства з драмай толькі для адшування прататыпаў, а паспрабавалі, як гэта зрабіў і сам драматург, лепей разабрацца, наколькі чалавецтва падышло да дзвюх безданяў: экалагічнай і... А другая бездань яшчэ страшнейшая. Бездань чалавечай душы, бездань, якую мы заўсёды носім з сабой, баючыся зазірнуць у яе. Нездарма баімся. У ёй зацілілі ўсе чалавечыя загані і грахі, яшчэ з часоў Адама і Евы. Гэтую бездань не абысці, не забыць. Адкрыўшы яе аднойчы, чалавек робіць яе вечнай. Яна можа знікнуць толькі разам з чалавекам.

«Вечар у Жлобаўцах», «Мянотаў скарб», «Баба Вольга» — апавяданні Л. Геніюш, прапанаваныя У. Ягоўдзікам у раздзел «3 літаратурнай спадчыны». Аб сваіх стасунках з патэсай ён расказвае ў артыкуле «Люблю сямейнасць...». Карэнні люблю!», прыводзячы і некаторыя невядомыя факты. Вяртанне забытага — гэта і нарыс Д. Чаркасавай «Альфа і амега яго жыцця». Гаворка пра выдатнага беларускага кампазітара Міколу Равенскага — з тых пакутнікаў, хто пасля вайны вымушаны быў развітацца з Ра-

дзімай, неўзабаве — назаўсёды.

Сваім, арыгінальным поглядам на творчасць аднаго з самых выдатнейшых нашых пісьменнікаў, вылучаецца артыкул І. Навуменкі «Мужыцкі» эпас Дуіна-Марцінкевіча». Тонкім спадзяваннем сутнасці паззіі П. Макаля прываблівае эсэ Н. Гілевіча «3 верай у высокую назначэнне чалавека». А пра значнасць «Вячэрны пад райскім дрэвам» С. Законнікава ўжо гаварылася мінулым разам — у гэтым нумары зананчэнне матэрыялу. А на што хацеў бы зярнуць яшчэ ўвагу ў «Полымі», дык на рэцэнзіі. Чатыры публікацыі, пагадзіцеся, нямала. Асабліва, калі ўлічыць, што ад рэцэнзавання па розных прычынах адыходзяць газеты. А ў цяперашняй сітуацыі, калі маскультура проста-такі запаланае кінімы рынак, свечасовае слова пра мовы твор прынясе нарысць. Зразумелі гэта і ў часопісе «Нёман», у якім, пачынаючы з адзнакаў нумара, з'явіліся агляды «Ніла чытаня», што складаюцца з некалькіх міні-рэцэнзій. Справа добрая, ухвальная, але, як на маю думку, неабходна большая аперацыйнасць, каб чалавек, пазнаёміўшыся з аглядам, мог бы набыць упадабаную кнігу, каб не «прапагандаваць» выданні, якія ў кнігарнях ужо, як кажуць, днём з агнём не знойдзеш.

Змястоўны нумар «Беларусі». І. Навуменка — адзін з нямногіх нашых старэйшых пісьменнікаў, хто прадаўжае пільна працаваць у галіне «малага жанру». Яго апавяданне «Дрэвы над вадой» — чарговае вяртанне героя ў агнявое юнацтва, жаданне судзіснаці дзень сённяшняй і ўчарашняй, разабрацца ў тым, як жылі мы і да чаго дайшлі. Прычытвае і сцішана, криво, можа, і журботная лірычнасць твора, і публіцыстычнасць, няхай і прыхаваная, калі набалелае ў душы проста-такі патрабуе сповядзі і ўвагі з боку старонніх людзей.

З іншых матэрыялаў «Беларусі» вылучыў бы артыкул Р. Платонава «Чырвоная і чорная» (падзаглавак «Нацыяналізм» і трагедыя Аляксандра Чарвякова», як кажучы, каментарыяў не патрабуе), успаміны С. Грахоўскага пра Барыса Мікуліча «Вечна малады пакутнік», расказ У. Мехавы «Стаў горкім паданнем...» пра Саламона Міколаса, які 45 гадоў назад быў забіты сталіністамі ў Мінску...

У «Маладосці» раю не абмінуць апавесць А. Асіпенкі «Цырка і маёр», у «Нёмане» — матэрыялы адраджэнскага накірунку.

А. АН-ЕВІЧ.

ТЭАТР

Падрабязнасці наперадзе



38 па 11 студзеня доўжыўся міжнародны фестываль «Калядная містэрыя» у Луцку (Украіна), на якім Беларусь прадставіла ў Брэсці абласны ляльчыны тэатр са спектаклем «Рыгорка — ясная зорка» А. Вярцінскага (рэжысёр — А. Жугда) ды званы тэатразнаўца прафесар Гуры Барышаў. Прафесар браў чыны ўдзел у сімпозіуме «Традыцый каляднай драмы ў тэатры лялек» з доследам пра раннія формы ляльчына тэатраў каляднага цыкла ды семантыку архітэктуры беларускіх батлеек. Уражаны калегі з Францыі, Іспаніі, Германіі, Польшы ды гаспадыні-Украіны атрымалі не толькі нарысую інфармацыю, але ў пэўным сэнсе задавалі і свае навуковыя зацікаўленні. Прынамсі, Хенрык Юрнюскі, ганаровы прэзідэнт УНІМа, зацікавіўся і Беларускай фестывалем тэатраў лялек, які сёлетняй вясною мусяць ладзіцца другі раз (ён мае статус міжнароднага і ўжо ўваходзіць у спіс самых прэстыжных фестываляў свету). Справадзачу з луцкага фестываля і канферэнцыі «ЛІМ» прапануе чытачам у адным са сваіх нумароў.

Ж. Л.

МУЗЫКА

...І аўтар за пультам

Фанфарамі сусцрэлі слухачоў музыканты аркестра духоўных інструментаў «Няміга» (дырыжыравалі Л. Муранаў, В. Чарнуха), запрашаючы на творчы вечар кампазітара Эдуарда Казачкова. У выкананні гэтага калектыву прагучала некалькі твораў, у якіх уразіла майстарства саліста-трубача В. Волнава, барытона А. Шчарбанова, ды інш. Вядомыя калектывы: Сімфанічны аркестр тэлерадыекампаніі (дарэчы, за пультам быў сам кампазітар), Акадэмічная харэвая капэла імя Р. Шырмы, узорны хор «Дружба» пад кіраўніцтвам Т. Валашынай таксама прадставілі творы Э. Казачкова самых розных жанраў. Зала з натхненнем апладзіравала музыкантам і аўтару.

150 твораў на вечарах

Гэтую лічбу назваў дырэктар Міжсаюзнага Дома народнай творчасці Мінскага абласнага прафсаюза М. Агароднікаў на заключным вечары ўдзельнікоў «Калядных музычных вечароў» у Палацы культуры прафсаюзаў. За тыдзень у Доме ветэранаў выступіла перад слухача-

мі больш за 15 народных і ўзорных калектываў Мінска. Цёпла прымаўлі творы беларускіх, замежных кампазітараў, духоўнай музыкі. Гэтыя вечары сталіся сапраўднымі святані песень і музыкі, што гэтак важна ў наш няпросты час.

П. ГАРДЗІЕНКА.

На «біс» бы ўсю праграму...



Скрыпка ды клавесін; граюць В. ЗЯЛЕНІН і А. МІЛЬТО.

«Такі канцэрт варта было б і паўтарыць», — гучна разважалі захопленыя слухачы. У зале на Залатоў Горцы іх было мільяны суботнім вечарам, нягледзячы на непагадзь, багата. На прэстыжнай сцэне дэбютаваў дуэт скрыпача Вячаслава Зяленіна і піяніста Аляксандра Мільто. Вядомы педагогі зусім нядаўна паспрабавалі граць разам. Летась — канцэрт у кансерваторыі, а новая пра-

грама — ужо ў філарманічнай зале. У і аддзяленні скрыпкі супраджаў клавесін, пасля антракта яна гучала ў ансамблі з арганам. Зрэчас адчуваўся хваляванне музыкантаў (практыка супольнага канцэртавання толькі пачынаецца), але гэта не паўплывала на прыемнасць слухачкоў уражанню ды гарачыню прыёму. Тонкія шчырыя музыканты, В. Зяленін ды А. Мільто парадавалі вышталёным, у Мінску мо і нечуваным, рэпертуарам, гожа сямпанаваным у праграму: пераважна санаты, пераважна 18-га стагоддзя. Строгі Гендэль. Крыху чулівы Тарціні. Саната Леклера, дзе пасля цырымоннай Сарабанды іскрыўся жвавы, нават зухваты. Тамбурын. Трагічная і надзіва сённяшняй саната Манатэлі «Ля нагробка». А яшчэ І. С. Бах, Віталі і — на «біс» — Верачыні, Вівальдзі, Парадзіс... Лучнасьце публікі з выканаўцамі нагадвала клуб інтэлігентнаў, што сабраліся на спатканне з прыгожай старадаўняй музыкой — такой няйдкай, а таму асабліва блізкай і сугучнай людзям з душою.

С. БЕРАСЦЕНА.
Фота А. ДЗІТЛАВА.

3 Фінляндцы, ды не ў госці

У Зале камернай музыкі Беларускай філармоніі адбыўся канцэрт вядомай скрыпачкі Вольгі Пархоменкі. Прафесар Беларускай акадэміі музыкі, яна працуе зараз у Фінляндыі і спецыяльна прыехала ў Мінск на канцэрт, прысвечаны 50-годдзю яе

творчай дзейнасці. Слухачы цёпла прынялі высокую выканаўчае майстарства В. Пархоменкі, якая выканала творы В. А. Моцарта і І. Брамса ў ансамблі з канцэртмайстрам В. Новікавым.

П. ГАРДЗІЕНКА.

КОНКУРСЫ

Да юбілею Рахманінава

У Беларускай акадэміі музыкі прайшоў конкурс піяністаў на лепшае выкананне твораў С. Рахманінава, прысвечаны 120-годдзю з дня нараджэння вядомага рускага кампазітара і піяніста, якое шырока адзначалася сёлета. Удзельнічалі ў конкурсе 28 піяністаў — студэнтаў Акадэміі ды вучняў Рэспубліканскага музычнага ліцея. Жюры ўзначальваў вядомы беларускі піяніст лаўрэат Міжнароднага конкурсу І. Алоўнікаў. З сэрцам напісаная музыка Рахманінава дае шырокую прастору для самавыяўлення піяністаў. У выкананні канкурсантаў гучалі ў зале Акадэміі шчырыя рахманінаўскія мініяцюры: прэлюдыі, эцюды-карціны, транскрыпцыі і г. д. Лепшымі выканаўцамі жюры вызначыла Хрысціну Кандратовіч, першанкурсніцу Акадэміі (клас В. Лагвіненкі), ды Марыну Федарчун, выпускніцу музычнага ліцея (клас З. Качарскай). Ім удалося спалучыць у ігры прафесійную дасканаласць з яркім тэмпераментам, свежасцю паучыцця, тонкім лірызмам. На II месцы — студэнтка 3-га курса А. Пугачова (клас Н. Ташчылінай), III месца падзялілі навучніцы ліцея С. Смірнова (клас У. Нежэні) ды Г. Гетманова (клас Н. Ташчылінай), на IV месцы Т. Вайновіч (клас Ю. Гільдзюна). За лепшае выкананне эцюды-карціны адзначана А. Кудзінава (клас У. Дулава), за выкананне транскрыпцыі — С. Смірнова ды А. Рылатка (вучні І. Алоўнікава). Лаўрэаты атрымалі грашовыя прэміі, а ў якасці галоўнай ўзнагароды — права выступіць на сцэне філармоніі ў дні святкавання 60-годдзя Акадэміі (Беларускі дзяржаўны кансерваторыі).

ВЕЧАРЫ

«Сябруе Данчык з добрай славаю...»

Вечарына «І песню родную люблю я...» у Доме літаратара прысвечалася творчасці Данчыка, якому дзямі споўнілася 35 гадоў і чый дзень нараджэння вырашылі адзначыць шматлікія прыхільнікі ягоных песень. «Спяць Данчык» — чытаў свой верш В. Жуковіч на вечары, які доўжыўся аж чатыры гадзіны. Выступалі кампазітары І. Лучанок, З. Яўтуховіч, паэт С. Грахоўскі. У вялікай канцэртнай праграме гучалі таксама творы В. Сярхі, С. Новіка-Піюна, А. Атаманава, М. Равенскага, М. Куліковіча і іншых на вершы беларускіх класікаў і сучасных паэтаў. Іх выконвалі барды, ансамблі, гурты, прафесійныя вакалісты. Адбыліся і песенныя прэміі, цёпла прынятыя залай, які ўся праграма гэтага незвычайнага вечара.

П. ГАРДЗІЕВІЧ.

ДРУК

Якой быць нацыянальнай школе

У дваццатым нумары часопіса «Адукацыя і выхаванне» (заснавальнік — Беларускі навукова-даследчы інстытут адукацыі) друкуецца «Тэарэтычныя падставы канцэпцыі нацыянальнай школы Рэспублікі Беларусь», распрацаваныя часовым навуковым даследчым калектывам «Нацыянальная школа Беларусі».

Есць у нумары і іншыя цікавыя публікацыі. Аспірант Гомельскага дзяр-

жаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны В. Болбас выступіла з артыкулам «Добрых моравяў крыніца», у якім разглядаюцца думкі Ф. Скарыны і М. Гусоўскага аб маральных выхаванні. Змешчана заканчэнне метадычных паарад бібліятэкарам «Слова пра Бацькаўшчыну», у якіх загадчыца аддзела абслугоўвання НПБ С. Мангасарава расказвае, якія творы аб мінулым роднага краю лепей выкарыстаць у паўсядзённай рабоце.

У «Навінах...» не толькі навіны

«Навіны Беларускай акадэміі» ўсё больш пашыраюць, так бы мовіць, свой статус: поруч з навінамі аб жыцці тысячага калектыву нямаю іншых, у тым ліку праблемных матэрыялаў, прысвечаных найперш нашаму Адраджэнню. Пра гэта сведчаць першыя нумары сёлетняга года. Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Л. Языковіч грунтоўна піша пра рэлігійнае жыццё беларускай эміграцыі: каталікі, уніяты, пратэстанты. Малодшы навуковы супрацоўнік гэтага ж інстытута В. Мазец знаёміць з палітычнымі поглядамі А.

Смоліча — «Хто беларус, той за незалежнасць» (дарэчы, падрабязна — пра жыццё першага беларускага прафесара геаграфіі ў газеце расказвалася летась, цалкам былі надрукаваны і яго паказанні ў часенках НКУС). Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Л. Мірачыні прасочвае «Эмігранцкі лёс Ларысы Геніюш». «Адвядзі свайго чорта ў музей» — надзвычай пазнавальны матэрыял прафесара Э. Ляўкова пра нашу даўніну.

Адным словам, міма «Навін Беларускай акадэміі» не праходзіць.

За чысціню беларускай мовы!

Час заклікаў, як быццам, мінуўся, але да гэтага, з якім выступіла рэдакцыя рэспубліканскай газеты «Беларускі прафесійны», нельга не прыслухацца. З мэтай лепшага і хутчэйшага авалодвання роднай мовай «БП» аб'явіў спецабавіную акцыю-конкурс «За чысціню беларускай мовы». Удзельнічаць у ім запрашаюцца народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусь, лідары палітычных партый, члены ўрада, дзяржаўныя і грамадскія дзелчы нашай дзяржавы, бізнесмены. Заў-

кі на конкурс падаваць неабавязкова. А паколькі дзейнасць згаданай катэгорыі людзей па сутнасці заўсёды навідавоны, у якасці жюры выступаць самі чытачы і падпісчыкі газеты. Вынікі мяркуецца падвесці ў канцы 1993 года. Што чакае пераможцаў, пакуль не гаворыцца. Не апошняй прычына сакрэту, бадай, у тым, што газета з'яўляецца незалежнай, датачы не атрымлівае і загадзі не можа ведаць, якое яе фінансаванне становіцца будзе ў далейшым.

ЛІТКУР'ЕР

Вечар кароткага апавядання

прайшоў у Доме літаратара. Арганізавала яго секцыя прозы Саюза пісьменнікаў Беларусі. З чытаннем сваіх твораў выступілі Яраслаў Пархута,

Алесь Асташонак, Уладзімір Клімовіч, Адольф Варановіч, Павел Місько, Алесь Жун.

П. ГАРДЗІЕНКА.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

«Полацак», № 9

Дзевяты нумар кліўлендскага часопіса «Полацак» за мінулы год адкрываецца віншаваннямі ў сувязі з 72-мі ўгодкамі Слуцкага паўстання.

У раздзеле «Наша гісторыя» — артыкул В. Касмылёва «Манетныя двары на тэрыторыі Беларусі», працяг артыкула М. Белемука «Тапаграфія знаходак манет і аздобаў», «Кароткага нарыса гісторыі дзяржавы і права Беларусі» Я. Юхо, артыкул П. Урбана «Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцьвінаў». Працяг публікацый успамінаў Я. Ціхановіча, лістоў і вершаў У. Караткевіча, згадкі В. Тумаша «Віленская беларуская гімназія», артыкул С. Беля «Віленскія беларусы расказваюць» — у раздзеле «Паміць зямлі».

С. Анатольева знаёміць з кампазітарам З. Яўтуховічам («Не кідай, Змітрон, гармонік»), публікуецца яго «Песня Адраджэння» на словы В. Шніпа. Гэтыя матэрыялы аб'яднаны ў

НОВЫЯ ВYДАННІ

Стала рэспубліканскай...

Газета «Экалагічны веснік» выходзіць яшчэ са снежня 1989 года, але дагэтуль з ёй маглі знаёміцца ў асноўным жыхары Гомельшчыны (выдаецца яна ў Гомелі). Цяпер жа «ЭВ» набыў статус штотыднёвай рэспубліканскай газеты. Заснавальнікі яе Дзяржкамчарнобыль, Дзяржкамэкалогія, Гомельскі абласны Савет народных дэпутатаў і журналісцкі калектыв рэдакцыі абласной



раздзеле «Згуні Бацькаўшчыны». Раздзел «Нашы нарані» — расказ пра наведванне беларусамі гістарычнай Радзімы. Сярод іншых матэрыялаў — вершы В. Шніпа «Балада — Слуцкага паўстання» і «Афіцэрам вайска БНР» карэспандэнцыя А. Белага «Дзень Слуцкага паўстання ў Беларусі».

газеты «Гомельская праўда». Чатырохпалоснік выходзіць памерам лімаўскай паласы. У першых нумарах «Экалагічнага весніка», якія прыйшлі ўжо і ў кіеўскі Мінск, змешчаны шэраг матэрыялаў, што тычацца як чарнобыльскіх, так і экалагічных праблем увогуле. Як выжыць у наш складаны час, як выжыць на зямлі забруджанай — на гэтыя і многія іншыя пытанні імкнецца даваць аднас штотыднёвік.

НОВЫЯ КНІГІ

З старасветчынай на Вы

Ляўтахію Тышкевічу, знакамітаму этнографу, фалькларысту, краязнаўцу і археолагу, прысвечана кніга Генадзі і Аляксандра Кахановіч «Руплівец нашай старасветчынай», якая папоўніла серыю «Нашы славытыя землякі», што выходзіць у выдавецтве «Навука і тэхніка». Выкарыстоўваючы багаты фактычны матэрыял, аўтары падрабязна расказваюць пра чалавеча, які «жыў у той час, калі толькі займаўся світанак беларускай навукі». Як не пага-

дзіцца з заключнымі рэдакцыйнымі рэкамендацыямі: «І сёння як заповіт чытаюцца словы сумленнага вучонага, сказаныя ім яшчэ ў маладыя гады: «Абавязак кожнага адукаванага і ўлюбёнага ў свой край чалавеча старацца расцвітаць чыстым усё, што падпала пад сумненне і складае матэрыял для айчынных гісторыі. Здагадацца, шукаць, адкрываць, а адкрытае перадаваць людзям — значыць падаваць руку дапамогі тым, хто прысяціў жыццё сваё і здароўе навукам для добра грамадскага».

Наш зямляк — Ермакоў

Кніга «Да ісціны — найпрацейшым шляхам» напісаная ўкраінскім аўтарам Вячаславам Дабравольскім (у перакладзе на беларускую мову В. Лук'янава яна таксама папоўніла серыю «Нашы славытыя землякі»). Гэтай кніжцы — таленавіты матэматык Васіль Ермакоў, які нарадзіўся ў вёсцы Церуха цяперашняга Гомельскага раёна, звязваў свой лёс з Украінай, яшчэ

падчас навучання ў Кіеўскім універсітэце ў 18/0 годзе зрабіў навуковае адкрыццё, што прынесла яму еўрапейскую вядомасць. В. Ермакоў стаў і заснавальнікам першага ў Расіі «Журнала элементарнай матэматыкі... Але пра ўсё гэта можна даведацца з кнігі, якая, як і іншыя выданні гэтай серыі, багата ілюстраваная.

«Каралі» для душы

Гэтая кніжка — звычайная. З тых, што з'яўляюцца толькі дзякуючы фантазіі, калі можна так сказаць. Яфім Садоўскі, аказваецца, доўгія гады піша і вершы. Многія з іх змяшчаліся ў розных перыядычных выданнях і... забываліся.

Аўтар знайшоў нечаканае і адзіна прымальнае ў дадзеным выпадку выйсце: падрытываў і выпускаў кніжку сваіх твораў.

ЮБІЛЕІ

«...Самою сваёю асобаю»

Падчас студзеньскіх спектакляў артыст Брэсцкага абласнога тэатра лялек Іван Герасевіч адзначыў свой 50-гадовы юбілей. Без перабольшання, усе беларускія ляльчнікі засведчылі сваю павагу ды добрае стаўленне да сталага майстра ляльчанага мастацтва, які, паводле рэжысёра Юрыя Сарычава, з'яўляецца «своеасабліва рэкламаю Брэсцкаму ляльчанаму тэатру — самую сваёю асобаю».



Вернасць аднойчы выбранаму шляху



У адным з нядаўніх інтэрв'ю народны артыст рэспублікі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі кінарэжысёр Міхаіл Пташук сказаў: «Любы твор не можа быць дакладнай копіяй рэальнасці. Але, як сейсмограф, ён можа ўлаўліваць яе хістанні і выступаць у нейкай ступені ў ролі прадказальніка». З поўным правам гэтыя словы можна аднесці і да творчасці самога М. Пташукі. Пачынаючы з тэлесерыяла «Час выбраў нас», які прынёс аўтару вядомасць, і потым у наступных сваіх стужках «Вазьму твой боль», «Чорны замак Альшанскі», «Знак бяды» і іншых аўтар уздымае пэўны пласт нашай гісторыі, якую, як ён лічыць, «нельга ні перарабіць, ні тым больш, чымці над ёй суд». Верны гэтай прынцыпу застаўся рэжысёр і ў апошніх сваіх работах — «Наш браня-поезд» і «Кааператыву «Палітбюро». Як і папярэднія, яны адзначаны прызамі на многіх прадстаўнічых міжнародных кінафестывалях.

Кожны новы фільм М. Пта-

шукі не толькі робіцца значным фактам мастацтва. Кожны раз гэта і працяг аповяду пра складаны духоўны свет герояў, іх чалавечнасць, шчодрасць і прыгажосць душы, камічнасць ці трагічнасць іх лёсаў.

У сваёй творчасці Міхаіл Пташук імкнецца экранізаваць вяршыніныя вобразы беларускай літаратуры — лепшыя творы І. Шамякіна, У. Караткевіча, В. Быкава. У гэтай вытанчанасці густу — адданасць рэжысёра роднай літаратуры, вернасць аднойчы абранаму шляху, інтуітыўна адгаданай тэме ў мастацтве.

Шматгранны і самабытны мастак сустракае сваё п'яцідзесяцігоддзе ў творчым пошуку. У прыватнасці, зараз разам з драматургам Аляксеем Дударавым ён працуе над экранізацыяй пазмы М. Гусоўскага «Песня пра зубра». А гэта азначае, што гледачы чакаюць ад таленавітага рэжысёра яшчэ не адну цікавую стужку.

Фота Уладзіміра ШУБЫ,
БЕЛІНФАРМ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

УДЗЕЛЬНАЯ ВАГА БЕЛАРУШЧЫНЫ...

Восем гадоў таму ў калядным нумары «ЛіМа» з'явіўся мой артыкул «Да суседзяў па нігі» (перафразоўка летувіскай прымаўкі «да суседзяў на агеньчык»), у якім я апавядаў пра пачатак сваёй кніганоснай кар'еры, пра кніжны абмен між нашымі братнімі рэспублікамі, пра імённе даісці глыбей за адфіцыйнае братэрства распублік свабодных, пайсці да каранёў. Вось прайшлі 10 год майго шчыравання ў якасці распаўсюдніка (дазвольце ўжываць гэтак срыганскае слова) беларускага слова ў Летуве. На жаль, апошні два гады я трохи адшоў ад справы, бо віленскія беларусы стварылі свае структуры, а наша летувіскае кнігавыданне так «перабудавалася», што не было чым папоўніць кнігаабменную нашолюку. Але галоўнае апусцела бліжэйша да нас беларуская кнігарня — Астранеўская каапаўска.

Праз 10 год, якраз перад апошнімі «Налядамі», я аб'ездзіў тыя самыя кнігарні, якія так захапілі мяне падчас тае вандроўкі ў 1982 годзе. Якое сумнае відовішча! У Астраўцы ў кнігарні ліквідавана палова паліц, у мястэчку Варняны наогул зачынена кнігарня. Ніводнай дзіцячай кніжкі на беларускай мове. Нічога не купіўшы, толькі змарнаваўшы час, я накіраваўся ў Ашмяны, дзе знайшоў 2 экзэмпляры «З душой славяніна» А. Ансамітава, «Свято паззі і цені жыцця» У. Конана, адзіны экзэмпляр «Іншадумцаў» Уліцічка — таксама апошні экзэмпляр, нават аднекуль узятая «Дзень россяння» К. Тарасова 1980 года выдання. Але ні ў Астраўцы, ні ў Ашмянах кнігарні не атрымлівалі календара «Родны край». У Ашмянах былі толькі дзве беларускія дзіцячыя кніжкі — «Дзікае паліванне» ды «Прачліты скарб». Калі я пакаляў на прылаван свай пакунан кніжак усюго за 11 рублёў, а побач са мной нейкі маладзён браў чатыры дэтэктывы за 700 рэ, я адчуў сапраўдную удзельную вагу беларушчыны ў РБ (у рублях) — мо не адной толькі беларушчыны, але й культуры, бо ў мамі пакунку яшчэ быў «Сатірыкон» Петронія Арбэтра ды «Позыя Ірланд-

ды». Затое ў ашмянскім кіёску 24 снежня я купіў адзіны перадналядны нумар «ЛіМа», на які я не натрапіў на суботах нават у Маладзечне і Вілейцы.

Прыпрытат беларускай культуры нікому не пагражае. Але — так званыя інтэрнацыяналісты ведаюць толькі рускамоўнае насельніцтва паўночна-заходняга краю. У Летуве, дзяржаўнай мове якой няма такой пагрозы, створана інспекцыя дзяржаўнай мовы, якая сочыць за выкананнем Закона аб мове: дакладней, трыманнем прырытату. Інспекцыя штрафвае ўстановы і службовых асоб, якія не ўжываюць у першую чаргу дзяржаўную мову. Аб якім прыпрытце сведчаць пусты паліцы беларускіх адрэлаў кнігарань, поўная адсутнасць галоўных беларускіх выданняў у кіёсках, бібліяфіліянах тыражы самых патрэбных беларускіх кніг? Вось адбыўся сход беларусаў бліжняга замежжа, але што канкрэтнага для культурнага адраджэння дыяспары рыхце дзяржава? Чаму б не стварыць культурнае прадстаўніцтва для замежных цэнтраў беларускасці — у той самай Вільні пры рэдакцыі «Нашай Нівы», недзе ў іншай краіне — пры кнігарні з беларускім аддзелам? Ініцыятыва павінна ісці з боку беларускай дзяржавы, прыватная асоба з усім сваім энтузіязмам абмежаваная ў сваіх магчымасцях. Мо Таварыства беларускай мовы будзе мець сваіх агентаў-распаўсюднікаў беларускіх выданняў у замежжы — хаця б у Вільні, бо няма ў Еўропе бліжэйшых сталіц за Вільнію і Мінск? Нанонт дзіцячай кнігі. Мо Летува дапаможа вам выдаваць яе, бо за апошні год у нас сапраўды залатыя горы? Колькасць выданняў дасягнула з тысяччу. Маём выбар дзіцячых кніг — з паўсотні назваў, цэны ад 10 да 200 рублёў, у сярэднім 15—30 рублёў.

Дзяржава павінна клапаціцца аб сваёй культуры як дома, так і за мяжой, а не ствараць дэфіцыты. Гэта элементарны абавязак дзяржавы.

Валдас БАНЯЦІС.

г. Н. Вільня.

ДАГЭТУЛЬ ЛЕС быў да яго прыхільны. З цяжкасцю, але звыкся з гэтым новым для яго жыццём пры Саветах. Меркаваў, што нядрэнна ўладкаваўся; няма і трыццаці, а ўжо член партыі, кандыдат у члены ЦВК БССР, прыкметная фігура на педагогічным факультэце Беларускага ўніверсітэта. У той красавіцкі дзень 1929, здавалася, нічога не абяцала перамен. Студэнцкі сход ішоў сваёй чаргой. Абмяркоўвалася пытанне аб выбранні

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

СЛУЧАКІ

яго ў прафсаюзны камітэт факультэта. І раптам... як гром сярод яснага неба. «Балаховец!», — раптам крыкнуў сакурнік. Так і трапіў Філімон Арціховіч, які з'явіўся на свет у 1900 годзе ў в. Селішча Слуцкага павета, сялянскі сын, потым сельскі настаўнік, у гісторыю. На тую яе старонку, якая толькі-толькі запаўняецца першымі радкамі справядлівых і ўдзячных слоў пра людзей, у свой час надзеўшых ваенны мундзір, каб пастаяць за незалежнасць Беларусі. І не ён адзін, як высветлілі ўнікальныя органы бяспекі (тады — Дзяржаўнае палітычнае ўпраўленне, ДПУ). Па справе Філімона Арціховіча было прыцягнута чатырнаццаць чалавек, у мінутым, як і ён, курсантаў Лодзінскай афіцэрскай школы. Якое дачыненне меў генерал Булак-Балаховіч да гэтай школы, пакуль няясна. Ярлык «балахоўца» наवेशаўся кожнаму з беларусаў, хто ў 20-я гады аказаў супраціўленне бальшавіцкаму рэжыму з мэтай павялічыць віну падследнага, паколькі імя генерала Булак-Балаховіча стала назывным, як Махно, Пятлюра або Анто-

Зразумела, што ДПУ — гэта не тое месца, дзе людзі імкнуліся да ісціны. І многае, вядо-

ма, у гэтай гісторыі засталася за кадрам. Тым не менш вымушаны прызнанні людзей у сцэнах гэтай установы дазваляюць узяць больш або менш цэласную карціну падзей, пазнаёміцца з дзейнымі асобамі.

Яны былі вельмі маладыя. У 1920 годзе ім было па 18—20. Амаль усе слухачы: з самога Слуцка або навакольных вёсак. Аляксандр Маркевіч, Сяргей Бусел, Мікалай Мардвілка, Іван Місевич, Васіль Прохараў, Канстанцін Залескі — гарадскія.

кова адукаваныя. Да слова, усе яны сялянскія дзеці, але «хрэстаматычных» мужыкоў «у лапцях і з каўтуном» сярод іх не было. Набор у ваенную школу рабілі ў Мінскай і Нясвіжскай семінарыях, але ў асноўным сярэд вучняў старэйшых класаў Слуцкай гімназіі і Слуцкага рэальнага вучылішча.

З пазнаванняў былога курсанта Піліпа Лемеша: «У 1920 г. калі прыйшлі палкі, я не адступіў з чырвонымі... Зноў пачаў вучыцца. Да нас у рэальнае вучылішча прыйшоў афіцэр беларускай белай арміі і прапанаваў

ехаць у афіцэрскую школу, пасля яго прапановы пачалі запісвацца... Усіх нас на аўтамабілі накіравалі ў горад Баранавічы, адтуль цягнулі ў Варшаву, а потым у Лодзь... Там ужо былі тыя, хто паехаў раней...»

«Да нас у гімназію пачалі прыходзіць афіцэры, — таксама вымушаны быў успомніць Андрэй Гіж, сын селяніна з в. Граева, у 1920 г. навучэнец 7-га класа Слуцкай гімназіі, — і агітаваць аб уступленні ў гімназію ў афіцэрскую школу. Многія пачалі запісвацца... Калі мы запісваліся, то ўсіх з горада Слуцка адвезлі на станцыю Сіняўна на аўтамабілях. Было ўсяго чалавек налі 80. Адтуль пайшлі ў горад Баранавічы. У Баранавічах пасадылі на цягнік і накіравалі ў горад Лодзь. Гэта было ў першых чыслах снежня 1920 года.»

Па ўспамінах курсантаў, кіраваў наборам моладзі ў ваенную школу ў Слуцку вядомы беларускі эсэр, камісар Найвышэйшай Рады БНР, удзельнік Слуцкага паўстання Павел Якаўлевіч Жаўрыд, пляменнік якога Юліян Жаўрыд запісаўся ў школу адным з першых. Пра тое, як праходзіў набор у мястэчку Семежава, успомнілі Кірыла Пратасевіч і Міхаіл Лушчыцкі. «У м. Семежава фарміравалася балахоўская армія, а таксама Беларуска ваенная камісія праводзіла набор у школу. Загадзя з'явіліся аб'явы аб наборы. Вербаваў моладзь балахоўскі капітан Борык. Тыя,

АД «НАРОДНАГА КАНТРОЛЮ» ДА КАНТРОЛЬНАЙ ПАЛАТЫ?

(Пачатак на стар. 3).

га кантролю за дзейнасцю дзяржаўных і камерцыйных структур. Але ваша прапанова даць Кантрольнай палате адпаведныя паўнамоцтвы была сустрэта паасобнымі дэпутатамі ў штыці. Калі адны народныя абраннікі папракалі палату ў бяздзейнасці, дык другія, наадварот, абвінавачвалі яе ў імкненні набыць «жандарскія» функцыі былога народнага кантролю. У выніку такой «дыскусіі» Вярхоўны Савет наогул ні да якой высновы не прыйшоў.

— Як гэта ні сумна прызнаваць, але ў нашым Вярхоўным Савета асабістыя амбіцыі і сімпатэі дэпутатаў, бывае, пераважаюць над здаровым сэнсам. Я, вядома, далёкі ад думкі лічыць, што Кантрольная палата робіць усё, што павінна рабіць, што мы, так сказаць, трымаем руку на пульсе часу. І ўсё-такі, не палічыце мяне няспільным, скажу, што хоць працём мы яшчэ менш чым год, але ўжо правялі больш за 220 праверак, у час якіх быў ажыццёўлены кантроль за паўступленнем даходаў, мэтавым і эканомным расходаваннем сродкаў рэспубліканскага бюджэту, за фарміраваннем і выкарыстаннем сродкаў пазабюджэтных дзяржаўных фондаў, крытых рэсурсаў і дзейнасцю банкаў, за захаванасцю і выкарыстаннем, раздзяржаўленнем і прыватызацыяй дзяржаўнай маёмасці.

— Што паказалі гэтыя праверкі?

— Думаю, толькі пералік выяўленых фактаў безгаспадарчасці, невыканання рэспубліканскіх законаў і пастановаў, злоўжыванне службовымі абавязкамі і г. д. заняў бы не адну вашу старонку. Адным словам, карціна выяўляецца архісумная.

Прыкладу некалькі найбольш значных фактаў, якія выплылі ў час праверак. Распараджэннем Саўміна ад 2 чэрвеня 1992 года за нумарам 564 з рэзервавага фонду была выдзелена тэрмінам на 2 гады беспрацэнтная пазыка ў памеры 27 мільёнаў рублёў Беларускай прамыслова-камерцыйнай асацыяцыі міжнароднага дзелавога супрацоўніцтва «БелКОМАС» для стварэння вытворчых магчымасцей па выпуску ветраэнергетычных устаноў. Як паказала праверка, больш за палову гэтых сродкаў было выкарыстана асацыяцыяй на ўласныя гаспадарчыя і камерцыйныя патрэбы, не звязаныя з рэалізацыяй задач, на якія прасілася пазыка.

Наогул, кіданне грошай, і не малых, на вецер становіцца ў рэспубліцы ледзь не традыцыяй. У парушэнне пастановаў Вярхоўнага Савета рэспублікі ад 20 красавіка 1992 года «Аб часовым парадку валютнага рэгулявання і правядзення ва-

лютных аперацый на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь» у абмен на мінеральныя ўгнаенні да нас завозіцца 3-за мяжы тавары далёка не першай неабходнасці, перавышаецца ўстаноўленая квота расходавання валюты. Цэны, за якія рэлізуецца калійныя ўгнаенні, значна ніжэй сусветных. У выніку, па стану на 15 кастрычніка 1992 года пры продажы калійных ўгнаенняў на 35,9 мільёна долараў узамен атрымана тавараў толькі на 18,1 мільёна долараў, або на 50,4 працэнта. Такім чынам, фактычна, бясплатна крэдытуюцца замежныя прадпрыемствы.

Скандальную вядомасць набыла выкрытая Кантрольнай палатай знешнеэканамічная аперацыя, праведзеная Міністэрствам аховы здароўя рэспублікі. Маючы 3 мільёны інвалютных рублёў, выдаткаваных урадам на набыццё медыцынскай апаратуры, дэфіцытных лекаў (а ў нас няма чым лячыць сардэчна-сасудзістыя і анкалагічныя захворванні, дыябет), тут не знайшлі нічога лепшага, як купіць за мяжой на мільён долараў апараты для акуляраў...

—Трэба ж умець!.. Дарэчы, Васіль Андрэвіч, як ідзе прыватызацыя дзяржаўнай маёмасці? Тут, відаць, асабліва трэба кантраляваць і кантраляваць...

хто меў чатыры класы і болей, пачалі запісвацца. Запіс праводзіўся ў доме настаўніка Лушчыцкага. У м. Семежава былі адны суткі. Усіх прынятых адправілі ў горад Лодзь». Былыя курсанты Лодзінскай школы сведчылі, што камісія запісвала не ўсіх жадаючых: «Есіповіча і Трушку (абодва з в. Селішча.— Н. С.) не прынялі за недастатковасцю адукацыі (закончылі адзін клас гімназіі.— Н. С.), і яны засталіся ў Беларускай арміі».

Да слова сказаць, у выпадку быў выбар. Паводле ўспамінаў удзельнікаў падзей, адны запісваліся ў «міліцыю беларусаў», другія — «у балахоўцы», трэція — «у Семежаўскую армію», чацвёртыя — у асноўным моладзь, найбольш адукаваная і патрыятычна настроеная яе частка, як нашы героі — паждалі надзею мундзір афіцэра арміі незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі. Ва ўсякім выпадку, перспектыва самастойнай дэмакратычнай дзяржавы, як дружна паказалі яны на следстве, і сабрала іх у Лодзі.

Іх не цікавілі разнабой думак і трэнні сярод ваенных і палітычных настаўнікаў. І для Рады Слуцкіх, і для генерала Булак-Балаховіча, якія часцяком не знаходзілі агульнай мовы, неадкладнай задачай з'яўлялася фарміраванне нацыянальнага войска. У яго шэрагі і імкнуліся маладыя. Ці толькі бліск ваеннага мундзіра спакусіў іх? Якія варункі ў жыцці маладых беларусаў вызначалі выбар менавіта гэтага шляху, цярністага, з неймавернымі паваротамі, які для многіх з іх закончыўся на Салаўках?

Незадоўга да вынасення прысуду Аляксандра Бараноўскага, па патрабаванні следчага, падрабязна апісаў сваё жыццё літаральна з моманту нараджэння. У прыватнасці, ён пісаў: «...мяне зацікавіла ідэя беларускага краю і ўтварэння самастойнай Беларускай рэспублікі. Я пачаў чытаць літаратуру на беларускай мове. З мэтаю найлепшага вывучэння беларускай літаратуры ўступіў у арганізацыю «Гомсельмаш» у той час беларускае культурна-асветніцкае таварыства пад назвай «Папараць-кветка». Таварыства займалася вывучэннем беларускай літаратуры, праводзіла літаратурна-мастацкія вечары і выніючы на беларускай мове... Калі з Беларускай Рады спецыяльна накіраваны ў наша таварыства агітатары заклікалі моладзь адправіцца з імі ў Польшчу для вучобы ў ваеннай беларускай школе, моладзь дала сябе лёгка ўга-

варыць. Праз 4—6 гаўдін пасля таго, як далі згоду, нас адправілі ў Баранавічы... Безумоўна, незалежнасць Бацькаўшчыны — гэта тая высакародная мэта, высокі абуджалны матыв, якія вызначылі ўчынкі і дзеянні юнакоў».

Былі абставіны і менш узвышаныя, але ў жыцці не менш істотныя. З паказанняў Кірылы Пратасевіча: «Паліякі ноччу пакінулі нашу мясцовасць, але чырвоныя яшчэ не прыйшлі... Мяне пабудзіў аднавіснавец і сказаў, давай уцякай, бо прыдуць чырвоныя і нас расстраляюць. У пацярджэнне чаго сказаў, што яго швагер быў у Слуцку і бачыў аб'яву аб тым, што расстрэляваюць тых, хто не служыў у Чырвонай Арміі, як дэзерціраў. Пайсці мяне ўгаворвалі суседзі і маці Арціховіча Хіма...» Аляксандр Маркевіч таксама сказаў: «Я б не ішоў, але пачалі палюхаць, што таварышы расстрэляюць...» «Паведленні аб тэроры, якія праводзілі бальшавікі, аб расстрэлах пагалоўна ўсіх, хто дасягнуў мабілізацыйнага ўзросту і не служыў у Чырвонай Арміі, аб закрыцці навучальных устаноў, аб зверствах над насельніцтвам, аб рабаваннях і гвалце прынялі каласальныя памеры... Насельніцтва не верыла ў магчымасць аднаўлення польскай улады, ды і не жадала яе, а савецкая ўлада... была страшная», гэта зноў з пісьма Аляксандра Бараноўскага. Страх перад няўзнай, нежаданай уладай, істэнт самазахавання вымушалі панідаць роднае гняздо».

Але не без жорсткага супраціўлення. Магу меркаваць, бо валодаю толькі ўскоснымі «доказамі», што нашы героі ў сілу сваіх перакананняў, тэмперамента, маладосці, нарэшце, не маглі застацца ўбаку ад важнейшых падзей — Слуцкага паўстання. Гэтую «віну» з падследных прызнаў за сабой толькі Аляксандр Маркевіч, і то таму, што ў 1925 годзе быў судзімы за гэты «ўчынак». Вярхоўным судом БССР разам (далей цытата з матэрыялаў следства) «з камандзірам белага Беларускага палка Гаўрыловічам і Сяргеемкам, жыхаром горада Слуцка, за ваенныя дзеянні супраць Савецкай улады ў перыяд 1920 года пасля заключэння перамір'я з палякамі ў нейтральнай паласе». Астатнія ж катэгарычна адмаўлялі свой удзел у паўстанні. Аднак расказ курсанта Івана Карафя-Корбута дае некаторыя падставы думаць пра адваротнае. З пратэкола допыту: «Пасля доўгага запырання і адмаўлення, выдуманых легенд Карафа-Корбут паказаў пра сябе, што «сын селяніна, але па саслаўі дваранін... у Чырвоную Армію не пайшоў, быў дэзерцірам, у

1919 годзе далучыўся да Леріі рускіх афіцэраў, дзе сустраў нямала землякоў (усе тыя ж — случкія.— Н. С.), пасля яе разабраення сядзеў у польскім лагэры». Калі вяртаўся, то даведаўся ад землякоў, «што па мірным дагаворы з Польшчай мая мясцовасць адышла да чырвоных... калі палякі пайшлі і занялі яе чырвоныя войскі, то ў Слуцку, Семежаве і іншых месцах адбылося паўстанне супраць чырвоных і там пачала кіраваць Рада... Паміж чырвонымі і войскамі паўстанцаў ідуць баі. Слуцкі зноў заняты чырвонымі войскамі і яны ўсіх расстрэляваюць, і ехаць дадому мне не раілі, а параілі ехаць у Лодзь, куды пасля паўстання забрелі многія навучэнцаў са Слуцка і рабна і пасылаюць вучыцца ў Лодзь у ваенную школу Булак-Балаховіча». (Пэўна, баявое хрышчэнне маладых случкоў адбылося. У адваротным выпадку хто ж стаў у шэрагі Слуцкай брыгады, калі моладзь на падзеі глядзела з вокнаў гімназіі і вучылішча?) Карафа-Корбут прыехаў у Лодзь, дзе «знайшоў Ваенную камісію, якая прымала у (балахоўскую) афіцэрскую школу, прад'явіў дакументы, пасля чаго быў за-

Па ўсім відаць, што набор у школу праводзіўся на працягу кастрычніка — пачатку снежня 1920 года, ды і пасля Слуцкага паўстання, у розных месцах — Слуцку і Слуцкім павеце, Мінску, Нясвіжы (пра гэта ёсць сведчанні мінскіх і нясвіжскіх семінарыстаў), Лодзі.

Пра тое, чаму і як вучылі ў Лодзінскай школе, успаміналі вельмі скупа: «абмундзіравалі, навучалі ваеннаму строю». Школа мела аддзяленне, дзе выкладалі на беларускай мове, што для навучэнцаў было вельмі важна (паступалі ў беларускую балахоўскую школу, у якую вербавала Беларускае Рада», — гэта падкрэслівалі ўсе, удакладняючы тым самым, што не да палякаў ішлі на службу). Правучыліся каля двух месяцаў. У пачатку 1921 года курсантаў падзялілі на дзве групы. Асобы, якія мелі 6 класаў і больш, накіроўваліся ў Варшаўскую афіцэрскую школу, 4 класы — у Быдгашскую. У Варшаўскай школе тэрмін навучання быў вызначаны ад паўгода да 8 месяцаў, у Быдгашчы — год, але потым прадоўжылі

да паўтара. У Варшаву паехала каля 30 чалавек, у Быдгашчы — каля 20. Астатнія раз'ехаліся то куды. Адна, нелегальна перайшоўшы граніцу, вярнулася на радзіму, другія — засталіся ў Польшчы, трэція — зноў дэлучыліся да паўстанцаў руху.

У студзені 1921 года паехала група ў Варшаву. У Варшаўскай афіцэрскай школе вучыліся (не ўсе, праўда, яе закончылі) Кухта, Ліхадзіўскі, Чыж, Шамяціла, Залескі, Вечар-Шарбоўч, Калядка, Бараноўскі, Шулякоўскі, Янкоўскі і іншыя. У Быдгашчы былі Кухта, Шамяціла, Залескі, Вечар-Шарбоўч, Калядка, Бараноўскі, Шулякоўскі, Янкоўскі і іншыя. Наступныя падзеі не садзейнічалі ўдому патрыятычных настрояў. І ў Варшаве, і ў Быдгашчы навучалі на польскай мове, рыхтавалі па праграме польскіх кадэтаў, хоць беларусы і былі вылучаны ў асобны ўзвод. Курсантам выдалі новае абмундзіраванне ахоўнага колеру, на пагонах літары SO, што азначала «школа афіцэраў», і выва дубовага лістка з мечам. Пятліцы былі абшты жоўтым кантам, на фуражцы — выва польскага белага арла.

Так падрабязна апісаў па патрабаванні следчага свой мундзір курсанта Кірыла Пратасевіч, які па ўласным прызнанні доўга захоўваў фотаздымак, на якім былі случкія хлопцы, што навучаліся ў Быдгашчы. Калі пачаліся арышты, ён і іншыя, хто меў фотаздымкі, палічылі за лепшае знішчыць «рэзавы доказ». А можа, дзе ў сямейных архівах і захаваліся гэтыя здымкі?

Як вядома, Савецкая Расія і Польшча здолелі дамовіцца. З інтарсамі Беларусі, яе народа ніхто не лічыўся. Ненадзейнасць і няяснасць перспектывы навучання случкі адчулі вельмі хутка. Праз паўгода рознымі шляхамі яны паймнуліся на радзіму. У лістападзе 1921 года кадэты ў Быдгашчы былі прыведзены да прысягі, аднак беларусы праваслаўнага веравызнання прысягалі Польшчы дзяржаве адмовіцца, пасля чаго з школы былі звольнены. Да слова, Рыгор Калядка, былы курсант Лодзінскай, потым Варшаўскай школы, пасля вяртання на радзіму прызваны ў Чырвоную Армію, прыведзены да прысягі 1 мая 1922 года ў Смаленску пасля заканчэння

ваенна-інжынерных курсаў адмовіўся прысягаць і Саветам. Ваеннае міністэрства Польшчы не перашкаджала і тым, хто хацеў пайсці раней. Адпусцілі партыямі па 2—3 чалавекі. «Я трапіў у трэцюю партыю, — успамінаў Карафа-Корбут, — быў звольнены разам з Бачко і Лемешам у маі 1921 года; накіраваліся адрозу ў Лодзь, аднак нашай часці там ужо не было».

Мясцовыя жыхары памагалі перайсці мяжу, дэбрацца дадому. Многія з курсантаў, што вярнуліся ў БССР, у 1922—1924 гадах былі судзімы за нелегальны пераход граніцы, праследваліся як дэзерціры, адбылі пакаранне ў турмах, сужылі ў Чырвонай Арміі.

Пасля таго, як рассталіся з ваенным мундзірам (беларускім, польскім, савецкім), лёсы іх складаліся па-рознаму. Большасць не адрывалася ад зямлі, жылі на гаспадарцы. Некаторыя закончылі савецкія ВНУ, настаўнічалі, працавалі медыкамі і г. д. Разам былі (не ўсе, канечне) сабраны зноў у сценах ДПУ Беларусі ў красавіку-маі 1929 года, дзе вымушаны былі ўспомніць недалякае мінулае, юнацтва высокай парыванні, імкненне паслужыць незалежнай дэмакратычнай Бацькаўшчыне. Потым пайшло стандартнае абвінавачванне ў шпіянажы на карысць буржуазнай Польшчы і высылка на Салаўкі тэрмінам на тры гады. Дзельшы лёс большасці з асуджаных не прасочваецца. Вядома толькі, што пасля адбывання пакарання ў Салавецкім лагэры (СЛАГУ) на радзіму (у Бабруйск) вярнуўся Іосіф Сукала, у Новадніўскую вобласць быў высланы Барыс Шамяціла, Мінчанка Ірына Аляксандраўна Маркевіч і па сёння не можа адшукаць следы свайго бацькі, Аляксандра Маркевіча, таксама былога вянца СЛАГУ. Вестак пра яго і іншых «падзельшчыкаў» Філімона Арціховіча пакуль няма. Савецкая ўлада не даравала ім «граху маладосці».

Гэтая гісторыя маладых случкоў — яшчэ адно сведчанне таго, што наша зямля мела дастойных сыноў, якія жадалі ёй лепшай, незалежнай долі.

Н. СТУЖЫНСКАЯ,
кандыдат гістарычных навук.

— Намі выяўлены, у прыватнасці, шматлікія факты бязвыплатнай перадачы або продажу па заніжаных цэнах дзяржаўнымі прадпрыемствамі сваіх асноўных фондаў камерцыйным структурам. Так, на вытворчым аб'яднанні «Гомсельмаш» загадамі яго генеральнага дырэктара С. Дразда было бязвыплатна перададзена камерцыйным структурам асноўных сродкаў на 1 мільён 741 тысячу рублёў (у цэнах 1991 г.). Пры гэтым «Гомсельмаш», як заснавальнік камерцыйных прадпрыемстваў і кааператываў, прыбыткаў ад іх дзейнасці не атрымліваў. Палатай былі выяўлены парушэнні ўстаноўленага парадку ацэнкі кошту маёмасці, якая здаецца ў арэнду, распродажу аб'ектаў сацыяльнага і вытворчага прызначэння, факты сумяшчэння пасадак асобнымі кіраўнікамі ў дзяржаўных і камерцыйных структурах. Або такі факт. Дырэктар племсаўгаса «Задняпроўскі» Аршанскага раёна Ю. Савіці пры стварэнні акцыянернага таварыства «Аграплемсаўг» (г. Масква) перадаў яму асноўны і зваротных фондаў коштам 51 мільён рублёў (цэны 1990 г.), больш як 2 тысячы гектараў зямлі, 49 тысяч гапоў жывёлы. Кантрольнай палатай была праведзена і праверка выкарыстання бюджэтных сродкаў, забеспячэнне захавання тэхнікі і маёмасці ў шэрагу вайсковых часцей у працягу і службы Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь. За 9 месяцаў 1992 года ў войсках было раскравдзена і страчана ваеннай тэхнікі і маёмасці на 16,7 мільёна рублёў.

Акрамя таго, толькі ў правяральных часцах органы ваеннай пракуратуры разглядаюць справы, звязаныя з раскравданнем матэрыяльнай каштоўнасці на 11,8 мільёна рублёў.

— Літаральна днямі ў «Комсомольской правде» быў надрукаваны артыкул, дзе згадваліся такія, прынамсі, факты: адзін з мэраў Нью-Йорка застрэліўся пасля таго, як прачытаў у газетах абвінавачванне ў тым, што ён парушаў парадак выдачы ліцэнзій на будаўніцтва аўтастаніаў. Мэр другога амерыканскага горада сеў у турму за тое, што з 350 тысяч долараў, якія складалі гарадскі бюджэт, 300 долараў (трыста) выкарыстаў не па прызначэнні.

— Усё гэта адбываецца ў дэмакратычнай прававой дзяржаве. Нам да гэтага яшчэ ісці і ісці...

— Але якая ўсё-такі практычная карысць ад усіх вашых выкрыванняў? Вы ж самі кажаце: «толькі ў правяральных войскаў часцах выкрываюцца». А колькі іх засталася неправераных? Ды, у рэшце рэшт, усё і правяральна немагчыма. Галоўная бяда ў тым, што ў нас не працуюць законы. Па іх мала хто звяртае сваю дзейнасць. Маўляў, вы там, у Вярхоўным Савеце, спрачайцеся, сачыніце, пішыце тыя законы, а мы, на месцах, будзем рабіць так, як нам зручна. Як, Васіль Андрэвіч, рассячы гэтае пачварнае кола? Вы ведаеце, як гэта зрабіць?

— Там, дзе гэта тычыцца эканомікі — ведаю.

— Шляхам татальнай правэркі ўсяго і ўсіх? Але ж у нашай гісторыі гэта ўжо было...

— Вы мяне не так зразумелі. Беларусь толькі што набыла сваю дзяржаўнасць, свой суверэнітэт. Кожны крок на шляху да ўстанаўлення сапраўды дэмакратычнага грамадства, сапраўды рыначнай эканомікі

даецца вельмі цяжка. Многае робіцца метадам спроб і памылак. Не ўдаецца адно, шукаем другое...

— Васіль Андрэвіч, я хачу задаць вам адно пытанне, якое, баюся, можа вас пакрыўдзіць.

— У час выбарчай кампаніі ў Вярхоўны Савет, а яна праходзіла для мяне складана — на адзін мандат нас прэтэндавала чацвёрка, я наслухаўся такіх пытанняў ад выбаршчыкаў, што нічым мяне ўжо не здзівіш...

— Тады добра. Я вось пра што часта думаю. Не звязваючы на тое, што камуністычны рэжым адшоў у нібыт і мы быццам бы будзем дэмакратычнае грамадства, на чале рэспублікі фактычна стаіць старая партыйна-дзяржаўная наменклатура. Вось і вы ў час нашага знаёмства казалі, што да жніўня 1991 года працавалі сакратаром Віцязьскага абкома КПБ. Кажу гэта, вядома, не ў папрон, проста канстатую факт. Прайшла ў свой час загартоўку ў партыйных органах Старшыня Саўміна Кебіч, яго цяперашні намеснік Мясніковіч, Лінг, Дзячук, многія міністры. Нарэшце, значная частка нашага дэпутатага корпуса — таксама менавіта такія людзі.

— Дык што з гэтага? Забараніць ім займацца палітычнай і дзяржаўнай дзейнасцю?

— Барані Божа. Мне проста цяжка зразумець, як чалавек, які ўсё свядомае жыццё спавядаў марксісцка-ленінскія каштоўнасці, у тым ліку ў эканамічнай навуцы, зараз можа з поўнай аддачай, стараннасцю, імпатам праводзіць у жыцці ідэі, якія намуністычная партыя лічыла смяротным грахам? Я маю на ўвазе хоць бы тую ж прыватную ўласнасць у г. д. Марксісцкі синдром, ён хіба не дае слабе адчуваць, не перашкаджае?

— Вядома, многае прыхо-

дзіцца пераасэнсоўваць. Я гэта адчуваю і па сабе. Але хачу заўважыць, што чалавечая свядомасць можа мяняцца разам з часам.

Вядома, камандзірам вытворчасці, якія вырасталі на сацыялістычных дражджах, сёння даводзіцца вельмі цяжка. Патрабавання зусім іншае мысленне, іншы спрыт, іншая рэакцыя на сітуацыю, якая ў неразмеркавальнай эканоміцы мяняецца вельмі хутка.

— У нас заўсёды не адчувалася недахопу ў правяральных. Вось і цяпер, акрамя Кантрольнай палаты, ёсць яшчэ і КРУ — кантрольна-рэвізійнае ўпраўленне пры Саўміне рэспублікі. У мінулыя гады, помню, з'яўленне прадстаўнікоў гэтай арганізацыі на заводзе ці ўстаноўе ўспрымалася там, як боскае пакаранне.

— Наша дзейнасць з КРУ не перасякаецца. Мы ажыццяўляем дзяржаўны кантроль, а яны — ведамасны, бо падначалены перш за ўсё Міністэрству фінансаў. Праўда, частку нашых функцый КРУ таксама выконвае.

— Вы кантактуеце і з правахоўнымі органамі?

— Абявзякова. Каардынуем з імі сваю работу. Вось і цяпер Вярхоўны Савет даручыў Кантрольнай палате Рэспубліканскай пракуратуры, Міністэрству ўнутраных спраў і Камітэту дзяржаўнай бяспекі правяральна некаторых гаспадарчых аб'ектаў у рэспубліцы. Створана сумесная група, якая прыступіла ўжо да работы.

— Мне застаецца падзякаваць вам, Васіль Андрэвіч, за гутарку.

Гутарку Міхась ЗАМСКИ.

РЭЗАНАНС

3 КЛОПАТАМ ПРА ДУХОЎНАСЦЬ НАРОДА

Публікацыя Валянціна Грыцкевіча «Яной быць» беларускай гістарычнай навуцы» на старонках часопіса «Полымя» № 5 за 1992 года без сумнення зацікавіць чытача-патрыёта, сумленнага грамадзяніна Рэспублікі Беларусь, панольныя заканае жыццёвыя пытанні духоўнага развіцця беларускай нацыі. Нельга не пагадзіцца з тым, зместам і высновамі, якія сніраны на абуджэнне ў шырокіх колах грамадскасці цікавасці да гісторыі, пазбаўлення нацыянальнага нігілізму, а часамі і абывацкай, непавагі да мінулага свайго Бацькаўшчыны.

Адной з прычын такога абвальнага крызісу нацыі, зразумела, з'яўляюцца пагардлівыя адносіны кіруючай эліты былой таталітарнай сістэмы да беларускай мовы — невычарпальнай крыніцы духоўнасці народа, яго найвялічшага святога скарбу, а стратай якой ён губляе пашану да сябе, панольны страчвае сваю асаблівасць, годнасць і гісторыю.

Адсюль, відаць, і ўзнікла жыццёвая прастора для бытавання прымітыўных нафаў і легенд аб зліцці моў і нацыяў дзеля светлай будучыні. Такая палітраматэрыя спрыяла прытупленню свядомасці народа, страце ягоных гістарычных і нацыянальных каранёў.

Прыемна ўсведамляць, што актуальнае пытанне, узнятае Валянцінам Грыцкевічам, запалана для разгляду на Себеларускай канферэнцыі гісторыкаў «Гістарычная навука і гістарычная адукацыя ў Рэспубліцы Беларусь: новыя канцэпцыі і падыходы», якая адбудзецца 2—5 лютага 1993 года на гістарычным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Лей МІРАЧЫЦКІ,
старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АНБ.

ШТОСЦІ адбываецца. Калі меркаваць па масавай эстэтыцы, дык, здаецца, усё без змен: кінематаграфічныя супермэны з квадратнымі сквіцамі і цыбатыя тэлевізійныя прыгажуні папулярныя па-ранейшаму, на экраны і на кніжных латках у падземных пераходах ужо каторы год пануе коітус, а цётку Клаву — маю суседку па пад'ездзе, касірку ў «Гастронаме», — як заўжды больш за ўсё на свеце хвалюе, чым жа скончыцца чарговая лацінаамерыканская меладрама «па скрынцы».

НОМО HUMANUS

ЧАЛАВЕК НАТОЎПУ

ЭССЭ

Калі меркаваць па масавай этыцы, дык і тут гэтак жа сама, як і раней: у пад'ездзе ізноў выкруцілі лампачку, на аўтобусных прыпынках і ў чэргах па цукар заўсёдна ляюцца па-расейску, а дзядзька Пеця — токар з трактарнага, муж цёткі Клавы — які год запар не саромеецца выкідаць, калі ніхто не бачыць, смецце з балкона.

Калі меркаваць па шкале масавай ідэалогіі, дык і ні гэтым узроўні без заўважных зрухаў: агульная ацэначная плоскасць засталася старой, змяніўся адно вектар: «плюс» на «мінус», чорнае на белое, халоднае на гарачае, Гога на Магогу... Ад перамены колеру сцягаў і абрысу сімвалаў дзяржава не стала больш гуманнай да людзей, а самі людзі — больш разумнымі: калі гадоў сем таму цётка Клава з дзядзькам Пецем лаялі амерыканскі імперыялізм і, грывамсі, не мелі нічога супраць «арганізатара і натхняльніка», дык цяпер з тым жа імпатэтам лаяць камунізм і мрояць пра цывілізаваны буржуінскі лад жыцця.

НЯДАУНА я пазнаёміўся з цёткай Клавай і дзядзькам Пецем бліжэй.

Яны па-свойму неблагія людзі, калі ўзяць на веру сцягджэнне, што абсалютна бліжэй людзей няма ўвогуле. Яны па-свойму спагадлівыя і добразычлівыя, і мне нечым імпаўне іх трывалы, стабільны лад жыцця: і па-мяшчанску ўтульная кватэра з горкай чэшскага крыштала, і вечаровы рытуальны прагляд тэлевізійнага тэлежурналу, і нават непазбежнае ў падобных выпадках піцце гарбаты з малінавым варэннем, костачкі ад каторага потым так навязліва застаюцца між зубоў... Звычайныя жыхары мінскага мікраараёна. Галоўная вартасць якіх — заўсёды вядома, чаго ад іх можна чакаць, а галоўнае ўнутранае памкненне — быць як усё.

Але някітрая размова пад гарбату з маймі суседзьмі — простымі людзьмі — напаласала і збянтэжыла: ніколі б не думаў, што сярэднестатыстычны жыхар з такім кароткім тэрмінам можа прасякнуцца такой варварскай агрэсіяй... Яшчэ зусім нядаўна размова пра вінаватыя і чарговых складанасцяў скончалася хіба што канстатацыяй факта: «От, такое жыццё пайшло!», — і пералікам прозвішчаў канкрэтных душагубцаў; цяпер жа на маё пытанне «А што трэба рабіць?» такі, здавалася б, законапаслушны дзядзька Пеця міргнуў на мяне бялесымі, падобнымі да белых семкаў вачыма і прамовіў: «Як што? Расстрэльваць гадоў!», а касірка цётка Клава дадала спакойна і цвёрда: «Далі б мне аўтамат — рука б ня схібіла».

Расстрэльніныя спісы адкрываюць бізнесмены, потым ідуць урад, дэпутаты, жыды, кукіцаў, хахлы, інтэлігенты (гэтыя асабліва: «Дармаеды!»), нацыяналісты, дэмакраты, бальшавікі, прастытуткі, наркаманы, — і так да суседзяў паверхам вышэй — за тое, што да позняе ночы слухаюць магнітафон...

ГЭТАЯ размова дазваляе зрабіць высновы: пра характар цяперашніх змен трэба меркаваць не па этычных, эстэтычных ці ідэалагічных хыталках, а па модулю развіцця масавай свядомасці, якая сёння пераходзіць на якасна іншы ўзровень: агрэсія запайнае сабою кубічныя сантыметры ўсёй чарпной каробкі ды надае думкам і па-

мкненням разбуральніцкую накіраванасць: агрэсія ляціць кароткімі чэргамі на супрацьлеглы бок вуліцы і наезджае рыфленымі танкавымі тракамі на тратуар; агрэсія выціскае простых людзей з трывалага ўтульнага побыту — з чэшскім крыштам і вечаровай порцыяй звычайнага тэлежурналу — і гоніць іх на вуліцы, збівае ў натоўп, у якога адна прага — знішчаць.

ВА УСЕ ЧАСЫ людзі падзяляліся на дзве катэгорыі — людзі натоўпу і людзі-творцы. Розніца — у прынцыповым стаўленні да свабоды. Для чалавека натоўпу гэта

Уладзіслаў АХРОМЕНКА

— свабода ад канкрэтнай асобы ці ад другога натоўпу, свабода беспакоранасці. Для чалавека-творцы — свабода ад натоўпу ўвогуле.

Чалавек натоўпу можа існаваць строга ў зададзеным кантэксце — кантэксце масы. Яч гэтая маса вызначаецца — чарга ў віна-гарэлачную краму, «простыя людзі» ці нават «народны рух» — не галоўнае: галоўнае тое, што маса можа быць толькі «за» ці «супраць», бо для яе ацэначная плоскасць мае толькі два знакі — «плюс»



Фота А. КЛЕШЧУКА.

і «мінус», толькі два колеры — чорны і белы. Чалавек натоўпу займае ў ёй сваю нішу — так пчала запайнае ў вулі адну ячэйку, складаючы соты. Але, як соты магчымым адно ў множным ліку, так і чалавек натоўпу можа існаваць адно ў супольнасці сабе падобных.

Чалавек-творца мае большы выбар, бо для яго, апроч чорнага і белага, існуе яшчэ адзін колер — шэры, а па агульнай ацэначнай шкале, апроч знакаў «плюс» і «мінус», ёсць знак раўнавагі. Карацей кажучы, ён можа проста абстрагавацца.

Выбіраючы «плюс» ці «мінус», чорнае ці белае (станоўчае ці адмоўнае — няважна, важны прынцып), чалавек-творца аўтаматычна ўлічвае ў кантэксце масы; пры пэўных умовах можа зарганізоўваць яе свядомасць — як у тым жа вулі паводзіны працоўных пчол зарганізоўвае матка, але ж у падобным выпадку ён цалкам страчвае ўласную свабоду. Застаецца самім сабою можа адно выбраўшы нейтральны колер.

АЛЕ ЧАЛАВЕК-ТВОРЦА на чале натоўпу — гэта небяспечна.

Згадаю Тбілісі канца 1991 года: разгул масавай істэрыі, пошукі «ворагаў Грузіі», штодзённыя мітынгі ля будынка Вярхоўнай Рады, з балкона-каторай Звяд Гамсахурдзія — небагі перакладчык і навукоўца, безумоўна чалавек-творца, які, аднак, абраў якісьці там колер, чорны ці белы, няваж-

на, — расплывае разбуральніцкія інстынкты натоўпу; у гэты самы час фанатыкі паляць у двары вакольнай вуліцы кніжкі няўгодных рэжыму філосафа Мераба Мамардашвілі — таксама чалавека-творцы, які аддаў перавагу колеру нейтральнаму...

Калі Чалавек-Творца ўзначальвае натоўп і заахочвае ягоную агрэсіўнасць, гэта, напэўна, ёсць фашызм.

НАТОЎПУ — баюся і ненавіджу.

Асабіста для мяне гэтае слова асацыіруецца з цёмнымі інстынктамі, гвалтам, разбуральніцтвам, карацей — з агрэсіяй.

Натоўп няздольны ствараць, ён можа адно знішчаць: вандалы разбурылі Рым, берберы спалілі Александрыіскую бібліятэку, ваяўнічыя камсамольцы-дабравольцы дваццятых гадоў руйнавалі касцёлы, цэрквы, мячэці ды сінагогі.

МАЕ СУСЕДЗІ, «простыя людзі» цётка Клава і дзядзька Пеця, увесь час нудзіліся: васьм раней, маўляў, жыць было прасцей, бо ведаў, чые загады выконваць, а цяпер — колькі ўладаў, столькі й загадаў, няма пэўных арыенціраў.

Дзядзька Пеця цётка Клава, выціраючы аб халат потныя пасля гарбаты з малінавай оўкі, сказала: «Нам бы загадаў толькі хто з ворагамі разабрацца — мы б ім ужо паказалі, а то развалілася дармаедаў розных — брокераў, разумееш, дэпутатаў ды інтэлігентаў ды яшчэ гэтых «чорных» ды жыдоў, простага чалавека жыццё забіраюць! От, няма на іх Сталіна!»; дзядзька ж Павел толькі ўхваляльна вылаяўся.

Я не стаў пераконваць гэтых мілых людзей наконт мэтазгоднасці іх памкненняў, бо спрачацца з «простым чалавекам» на падобныя тэмы — усё адно, што пераконваць маньяка, што той не мае рацыі. Я адно падзякаваў ім за выклад немудрагелістай

жыццёвай канцэпцыі і пайшоў на вуліцу.

Па праспекце Скарыны (былым Ленінскім) насустрач мне крочылі ворагі: адны працавалі на біржы, другія — у парламенце, трэція займаліся літаратурай, мастацтвам, вучылі дзяцей і праектавалі дамы, а чацвёртыя проста былі габрэямі ці кукіцамі. З усімі імі варта было разабрацца, бо ўсе яны былі дармаедамі і «забіралі жыццё простага чалавека». Але, на жаль, Сталін ужо даўно памёр, а ўладаў, якія не марудзілі б з загадам «фас», пакуль яшчэ не было...

Я ішоў па праспекце Скарыны — уздоўж дамоў, з расчыненых вокнаў якіх ліліся меладраматычныя дыялогі шматсерыйных тэлежурналаў, уздоўж парканав, абмаляваных фалічнымі сымболямі, уздоўж яткаў з выданымі радыкальна-левымі і крайнімі радыкалаў, і думаў, што ўрэшце можна напляваць на масавую этыку, эстэтыку ды іншую лухту; можна не глядзець «па скрынцы» народныя тэлераманы і не зважаць на расейскі мат у чэргах; можна не спрачацца з «простымі людзьмі» дзядзькам Пецем і цёткай Клавай; можна не браць да ўвагі «ворагаў», каб не прасякацца варварскай агрэсіяй; можна не ставіць на чорнае і белае, бо колеры гэтыя ў негатыве й пазітыве заўжды мяняюцца месцамі, — а трэба заставацца самім сабою.

Таму што, апроч усяго, ёсць яшчэ і шэры колер, гэта — таксама выбар.

АНОНС

У ЛЮТЫМ, у ДOME літаратара...

2 лютага пройдзе пасяджэнне Рады Беларускага праваслаўнага брацтва трох Віленскіх пакутнікаў.

Мастацкі фільм «Кааператыў «Палітбюро», створаны Беларускай Незалежнай студыяй «НС» (аўтар сцэнарыя Я. Грыгор'еў, рэжысёр М. Пташук, у галоўных ролях А. Пятрэнка і М. Ульянаў) можна паглядзець 3 лютага.

Прэм'ера кнігі Уладзіміра Юрвіча «Слова жывое, роднае, гаваркое...», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва», адбудзецца 5 лютага.

Спаўняецца 125 гадоў з дня нараджэння пісьменніка, перакладчыка, мастака Каруса Каганца. Яго жыццёваму і творчаму шляху прысвечана вечарына «Беларусь трэба падымаць!» Адбудзецца яна 10 лютага.

Вечар Алены Кобец-Філімонавай пройдзе 11 лютага. «Недзе гараць агні...» называецца ён і прысвечаны 60-годдзю вядомай пісьменніцы.

«За нашу і вашу волю!» — заклік вядомы. Сёння ён набывае асаблівы сэнс. Нездарма 155-я ўгодкі з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага (завітайце, калі ласка, у Дом літаратара 12 лютага) пройдзе пад гэтым дэвізам.

А вось назва вечара, прымеркаванага да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага (прыхільнікі таленту пісьменніка збіраюцца 16 лютага) — «Чалавек з Малой Багацькаўкі».

У сувязі з 400-годдзем з дня смерці Сымона Буднага вечар пройдзе 23 лютага.

Станіславу Шушкевічу было б 85 гадоў. Вечар яго памяці адбудзецца 25 лютага.

Усе згаданыя мерапрыемствы пачынаюцца а 18-ай гадзіне. У 12 жа гадзін 4 лютага праводзіцца «круглы стол» «Проза на старонках літаратурнай перыёдыкі: рэальнасць, пошукі, перспектывы».

На працягу трох дзён пройдзе конкурс Беларускай бардавай песні «93». Першы тур пачынаецца 17 лютага а 17-ай гадзіне, другі — 18 лютага а 18-ай, канцэрт пераможцаў пройдзе 19 лютага а 18-ай гадзіне.

Да ўсяго 24 лютага ў ДOME літаратара адпачываюць работнікі Беларускага інструментальнага аб'яднання.

25 лютага а 15-й гадзіне ў канферэнц-зале адбудзецца сумесная пасяджэнне секцыі пазізі Саюза пісьменнікаў і кампазітараў-песеннікаў па праблемах меладэжнай песні.

ЛіМ

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень на пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-25-25; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСІ — 33-24-62; аддзел навін: Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-85; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакорэспандэнт Уладзімір ПАННАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылкавацца на «ЛіМ». Рукпісы рэдакцыі не вяртае і не рэдагуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Нумар надпісаны ў друку 28.1.93 у 18.10

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОВ,
(нам. галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Барыс
ПЯТРОВІЧ (адказны сакратар), Юрась СВІРКА.

Індэкс 63856
Тыраж 15.000

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12